

แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา
เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

โดย
นายอภิชา กรีมาบุตร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท

ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา
เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

LEARNING MANAGEMENT GUIDELINES
TO ENHANCE ACTIVE CITIZEN FOR
SENIOR HIGH SCHOOL STUDENTS

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Education (TEACHING SOCIAL STUDIES)

Department of Curriculum and Instruction

Silpakorn University

Academic Year 2023

Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ	แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
โดย	นายอภิชา กรีมาบุตร
สาขาวิชา	การสอนสังคมศึกษา แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	อาจารย์ ดร. มนัสนันท์ น้ำสมบูรณ์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	อาจารย์ ดร. กัลยา เทียนวงศ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญพนา พ่วงแพ

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. คณิต เขียววิชัย)

พิจารณาเห็นชอบโดย
.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม)
.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(อาจารย์ ดร. มนัสนันท์ น้ำสมบูรณ์)
.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ดร. กัลยา เทียนวงศ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญพนา พ่วงแพ)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครเดช เกตุฉ่ำ)

61262303 : การสอนสังคมศึกษา แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : พลเมืองตื่นรู้, สังคมศึกษา, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

นาย อภิชา กริมาบุตร: แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : อาจารย์ ดร. มนสนันท์ นำสมบูรณ์

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ 2) ศึกษาความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ และ 3) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพและปริมณฑล จำนวน 450 คน โดยใช้วิธีการสุ่มหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านพลเมือง จำนวน 8 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ 1) แบบประเมินความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียน 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) ดัชนีความต้องการจำเป็น (Modified Priority Needs: PNI_{Modified}) และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมทางการเมือง 2) กิจกรรมอาสา และ 3) การประท้วงและการเรียกร้อง

2. ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยภาพรวมพบว่า ค่าดัชนีความสำคัญจำเป็น มีค่าเท่ากับ 0.20 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการประท้วงและการเรียกร้อง มีค่าดัชนีลำดับของความสำคัญจำเป็นสูงที่สุดเป็นลำดับแรก (0.22) รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง (0.21) และด้านกิจกรรมอาสา (0.19)

3. ผลการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า 1) ด้านการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ตามหลักสิทธิมนุษยชนและความเป็นพลโลก การจัดการเรียนรู้ตามหลักแบบประชาธิปไตย การจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อสนับสนุนความเป็นพลเมืองตื่นรู้ การจัดการเรียนรู้ในสังคมพหุวัฒนธรรม การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 2) ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ผู้สอนควรการจัดสภาพแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง มีความท้าทายและมีพื้นที่ปลอดภัย 3) ด้านสื่อ/นวัตกรรม เลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน มีความน่าสนใจและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน และ 4) ด้านการวัดและประเมินผล ผู้สอนประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการบูรณาการความรู้ที่หลากหลายจากการลงมือปฏิบัติ

61262303 : Major (TEACHING SOCIAL STUDIES)

Keyword : Active Citizen/ Social Studies/ Senior High School Students

MR. Aphicha KREMABUD : LEARNING MANAGEMENT GUIDELINES TO ENHANCE ACTIVE CITIZEN FOR SENIOR HIGH SCHOOL STUDENTS Thesis advisor : Manasanan Namsomboon, Ph.D.

The research aims to: 1) analyze the components of active citizen. 2) study the essential needs of active citizen. and 3) study social studies learning methods that promote active citizen among secondary school students. This study is descriptive research. The sample groups included: 1) high school students in bangkok and the surrounding area, totaling 450 individuals, chosen using a multi-stage random sampling method. 2) citizen experts, totaling 8 individuals. tools used to collect data: 1) a form to assess the needs and necessities of active citizen. in-depth interviews with guidelines for organizing social studies learning that promotes active citizen. data analysis methods: 1) Descriptive statistics, including Percentage, Mean, Standard Deviation, Exploratory Factor Analysis. Modified Priority Needs index: $PNI_{Modified}$ and Qualitative Data were analyzed using content analysis.

The research results were as follows:

1. The results analyze the factors of active citizen among high school students, consisting of 3 components: 1) political participation. 2) volunteer activities. and 3) protests.
2. The results of the assessment of citizen needs among high school students overall found that the modified priority need index was equal to 0.20. Specifically, protests had the highest modified priority need index equal to 0.20, followed by political participation equal to 0.21, and volunteer activities equal to 0.19.
3. The study results regarding social studies learning guidelines for promoting active citizen among high school students found that learning management included the following 1) learning management according to the principles of human rights and global citizen. according to democratic principles. media to support active citizen. multicultural societies. and participatory activities. 2) Environment arrangement refers to the teacher providing environment arrangement that connects within their real life, challenging and safe zone. 3) Media/Innovation that choose media is age-appropriate learning, interesting and connecting with the current. Finally 4) measurement and evaluation: teachers should evaluate students according to their actual situation to enable learners to integrate diverse knowledge from practice.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองต้นรู้ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย” สำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยความกรุณาเอาใจใส่ดูแล ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จาก อาจารย์ ดร.มนัสนันท์ น้ำสมบูรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลักของงานวิจัย อาจารย์ ดร.กัลยา เทียนวงศ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญพนอ พ่วงแพ ที่ปรึกษาร่วม ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ ส่งเสริม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพียรพิทย์ โรจนปยุตยา รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม ที่ให้คำแนะนำและตรวจสอบ เครื่องมือในการวิจัยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญในการให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกทุกท่าน และนักเรียนที่ได้ให้ข้อมูล ในศึกษาวิจัยครั้งนี้อย่างมีคุณค่า

ขอขอบคุณอาจารย์ผู้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ทุกท่าน และขอบคุณเจ้าของหนังสือ เอกสาร และวิทยานิพนธ์ทุกเล่ม ที่ช่วยให้งานวิจัยเล่มนี้มีความสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่มอบวิชาความรู้อันมีคุณค่าสูงยิ่งใน ชีวิตของข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าจะนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาองค์กรทางการศึกษาให้เกิดประโยชน์อย่างสูง ยิ่งต่อไป

ขอขอบคุณคณะผู้บริหาร เพื่อนครู โรงเรียนสาธิตสถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ที่คอย ให้กำลังใจ แนะนำ ขอคุณรองศาสตราจารย์วัชรา คลายนาทร์ ที่ให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอเมื่อได้พูดคุยกัน ขอขอบคุณอาจารย์จิรภรณ์ กิจเจริญ ซึ่งเป็นทั้งอาจารย์ที่เคารพ และเป็นทั้งเพื่อนที่ให้คำปรึกษา ตลอดการทำวิจัย

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณบิดา มารดา และครอบครัวที่คอยให้กำลังใจ เป็นแรงสนับสนุน และขอบคุณตัวเองที่มุ่งมั่นตั้งใจทำงานวิจัยจนเสร็จสิ้นทุกกระบวนการ จนสามารถทำวิทยานิพนธ์สำเร็จ และลุล่วงไปด้วยดี

อภิชา กรีมาบุตร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
3. คำถามของการวิจัย	9
4. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	10
5. ขอบเขตของการวิจัย.....	10
6. นิยามศัพท์เฉพาะ	11
7. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	12
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	13
1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา	13
1.1 หลักการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา.....	16
1.2 ทักษะการเรียนรู้ และทักษะการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา	19
1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้	26
1.4 แนวทางการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม.....	28
1.5 การจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้สังคมศึกษา.....	35

1.6 การใช้สื่อการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา.....	41
1.7 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้สำหรับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา.....	50
2. แนวคิดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen).....	56
2.1 ความหมายของพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen).....	56
2.2 คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen).....	58
3. แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง.....	71
3.1 การจัดการศึกษาในโรงเรียนกับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง.....	77
3.2 กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง.....	80
4. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็น.....	85
4.1 ความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น.....	86
4.2 จุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น.....	86
4.3 วิธีการวิจัยการประเมินความต้องการจำเป็น.....	87
4.4 ขั้นตอนการประเมินความต้องการจำเป็น.....	88
4.5 เทคนิควิธีที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น.....	90
4.6 การจัดลำดับความต้องการจำเป็น.....	90
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	92
5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านพลเมืองตื่นรู้.....	92
5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความต้องการจำเป็น.....	97
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	100
ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ และระยะที่ 2 การศึกษาความ ต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียน.....	100
1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	101
1.2 การสร้างและหาคุนภาพเครื่องมือ.....	102

ระยะที่ 3 การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองต้นรู้ของ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	104
3.1 คุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญด้านพลเมืองต้นรู้	104
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	104
3.3 การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ	105
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล	105
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	107
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	107
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจของความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียนระดับชั้น มัธยมศึกษาตอนปลาย	108
ตอนที่ 3 ผลการประเมินความต้องการจำเป็นด้านสภาพที่เป็นอยู่และด้านสภาพที่คาดหวังของ ความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	113
ตอนที่ 4 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	120
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	132
สรุปผลการวิจัย	133
การอภิปรายผลการวิจัย	135
ข้อเสนอแนะ	144
1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้	144
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	144
รายการอ้างอิง	146
ภาคผนวก	156
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	157
ภาคผนวก ข รายนามผู้ให้ข้อมูลในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย	159
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	161

ภาคผนวก ง การหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	168
ประวัติผู้เขียน.....	173

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ตัวอย่างการนำสื่อมาใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา.....	42
ตารางที่ 2 สื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา	46
ตารางที่ 3 ผลการสังเคราะห์คุณลักษณะพลเมืองดีนรู้ ตามแนวคิด Kennedy (2007).....	30
ตารางที่ 4 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม.....	103
ตารางที่ 5 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	107
ตารางที่ 6 ระดับความเป็นพลเมืองดีนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย	109
ตารางที่ 7 แสดงค่า KMO and Bartlett's Test	111
ตารางที่ 8 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจความความเป็นพลเมืองดีนรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย.....	111
ตารางที่ 9 ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นความความเป็นพลเมืองดีนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายด้านภาพรวม.....	114
ตารางที่ 10 ผลการประเมินความต้องการจำเป็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	115
ตารางที่ 11 ผลการประเมินความต้องการจำเป็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายด้านกิจกรรมอาสา.....	117
ตารางที่ 12 ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายด้านการประท้วงและการเรียกร้อง	119
ตารางที่ 13 แนวทางและการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เหมาะสมในการส่งเสริมความความเป็นพลเมืองดีนรู้.....	131
ตารางที่ 14 ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องแบบวัดความความเป็นพลเมืองดีนรู้.....	169
ตารางที่ 15 ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการวิจัย.....	171

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 9

แผนภาพที่ 2 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย..... 124

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งคือการมีระบอบการปกครองที่มีความเข้มแข็งและมีความมั่นคง ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ประสบความสำเร็จได้คือ การสร้างความเป็นพลเมืองดีให้เกิดขึ้นกับประชาชนทุกคนในประเทศ (สถาบันพระปกเกล้า, 2555) ดังนั้นการปกครองจะประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องสร้างความเป็นพลเมืองให้ประชาชนสามารถปกครองตนเองได้ พลเมืองจึงมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นบุคคลที่สามารถแสดงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมประชาธิปไตย ซึ่งการสร้างพลเมืองให้มีความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย มีหลักพื้นฐานอยู่ 3 ประการ ได้แก่ เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เคารพสิทธิเสรีภาพและกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม รับผิดชอบต่อตนเองผู้อื่นและสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2556: ก) การพัฒนาของประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการแข่งขันกันมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันอัตราความสุขและคุณภาพชีวิตของคนมีแนวโน้มลดลงเกิดการเอารัดเอาเปรียบ ขาดคุณธรรม จริยธรรมและขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม สถาบันครอบครัวจึงต้องเผชิญการใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบจนส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและรับผิดชอบต่อภาระดำเนินชีวิตของตนเองได้เป็นอย่างดี มีคุณภาพ มีคุณธรรมภายในกรอบกติกาของสังคมอย่างมีความสุขสังคมจะพัฒนาได้ขึ้นอยู่กับการพัฒนาคนที่อยู่ในสังคมนั้น รากฐานการพัฒนาคนอยู่ที่เป็นคนมีความสุข คือ ความสามารถในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข (ประเวศ วะสี, 2546)

การปฏิรูปการศึกษาโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาที่สะท้อนถึงเป้าหมายของความเป็นพลเมือง ไว้ในมาตรา 6 ความว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” และบัญญัติการเรียนรู้เกี่ยวกับสำนึกของความเป็นพลเมืองไว้ใน มาตรา 7 ความว่า “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยรู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ”

แนวคิดที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองทุกประเทศพยายามผลักดันให้เกิดขึ้น และให้ความสำคัญมาโดยตลอด คุณค่าของความเป็นพลเมืองจะเป็นเครื่องมือที่นำพาประเทศให้อยู่รอด เกิดการพัฒนาตั้งแต่รากฐานของสังคม เด็กและเยาวชนจึงเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนากระบวนการทักษะการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองมีวินัย เรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต มีความรู้ มีทักษะ มีทัศนคติ ค่านิยมที่ดี มีสุขภาพกายและจิตใจที่สมบูรณ์มีจิตสาธารณะ ความเป็นพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลเมืองโลก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ปัจจุบันสภาพสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลง ที่ส่งผลต่อการเผชิญและการปรับตัวของเยาวชน เพื่อลดปัญหาและป้องกันผลกระทบจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ดังกล่าวของเยาวชนสถาบันการศึกษาจึงจำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันชีวิตกับกลุ่มเยาวชนเหล่านี้ ด้วยการส่งเสริมพัฒนาคุณลักษณะที่ดี โดยใช้เวลาที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วยการเสริมสร้างบทบาทของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) และความเป็นพลเมืองโลก (Global citizen) อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาในทุกๆระดับ ทั้งของประเทศไทยและนานาชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มเสรีนิยมแบบก้าวหน้า ที่มีแนวคิดว่าการศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างคุณค่าและความเป็นพลเมือง (Citizenship) เพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นบัณฑิตที่ดีต่อสังคมสามารถช่วยลดปัญหาและบรรเทาความทุกข์ยากต่าง ๆ ในสังคมได้ พร้อมดำรงไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพและการทำงานเพื่อพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า (Fallace, 2011) และยังสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 ที่ได้กำหนดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา (Desired Outcomes of Education, DOC Thailand) ตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ ที่กำหนดคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ไว้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านผู้เรียน เพื่อสร้างงานและคุณภาพชีวิตที่ดี 2) ด้านผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อสังคมที่มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และด้าน 3 พลเมืองที่เข้มแข็ง เพื่อการสร้างสันติสุขโดยผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ 3 ด้าน คือ มีความเหมาะสมตามช่วงวัย มีความต่อเนื่อง และมีความเชื่อมโยงในทุกๆระดับการศึกษา (มาตรฐานการศึกษาของชาติ, 2561: 4-7) กระทรวงศึกษาธิการได้ให้คำจำกัดของความของความเป็นพลเมืองแบบทั่วไป และให้ความหมายของพลเมืองที่พึงประสงค์ไว้ว่า “การเป็นสมาชิกของสังคมที่พึ่งตนเองและรับผิดชอบตนเองได้ ใช้สิทธิ เสรีภาพ โดยควบคู่กับความรับผิดชอบต่อผู้อื่น เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วมขับเคลื่อนสังคม

และแก้ไขปัญหาสังคมในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียนและระดับประชาคมโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553-2561: 14)

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเป็นหนึ่งในวิธีการสร้าง “พลเมือง” ที่ถูกนำมาปรับใช้คือ การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง และพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแนวคิด Civic Education (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2552; วิชัย ต้นศิริ, 2557) จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสังคมประชาธิปไตย เพราะไม่มีผู้ใคร่และเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยมาตั้งแต่เกิด สังคมจำเป็นต้องพัฒนาสมาชิกของสังคมให้มีความรู้ ความเข้าใจ กระทั่งเกิดความสำนึกเห็นคุณค่า มีเจตคติที่ถูกต้องสอดคล้องต่อแนวทางประชาธิปไตย คิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยปราศจากอคติและการครอบงำ มีคุณลักษณะและปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมเห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์อย่างมีศักดิ์ศรีเสมอกันและรักในความยุติธรรม ทั้งนี้ เพื่อสร้าง “สังคมไทยที่พลเมืองที่มีความตื่นตัวตื่นรู้ และรู้เท่าทันในการใช้สิทธิเสรีภาพตามวิถีประชาธิปไตยด้วย” (Thai Civic Education, 2556: 10) ซึ่งฐานรากที่แท้จริงของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ ความเข้าใจในหน้าที่และสิทธิของตนเอง มีความปรารถนาดีต่อชาติบ้านเมือง โดยยึดประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2563) หากบุคคลที่เข้าใจถึงหน้าที่และมีการกระทำการด้วยความรับผิดชอบในการช่วยพัฒนาชุมชนและสังคม มีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความเข้าใจเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมตามหลักประชาธิปไตย ประกอบด้วย 3 แนวคิด คือ 1) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ 2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาของสังคม พร้อมทั้งจะแก้ไขปัญหาเหล่านั้น และ 3) มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน มีบทบาทสำคัญทางสังคมเป็นอย่างมาก ส่วนการเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาของสังคมและพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้นเป็นพลเมืองตื่นรู้ในอุดมคติ (ญาศินี เกิดผลเสรีรัฐ, 2558) สอดคล้องกับ Kennedy (2007) ได้เสนอว่าสิ่งที่พลเมืองต้องมี คือ 1) บทบาทหน้าที่ทางการเมือง (political obligations) ประกอบด้วย การเข้าใจสิทธิโดยไม่ละเลยหน้าที่ของตนเอง การเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และส่วนรวม 2) สิทธิทางการเมือง (political rights) ประกอบด้วย สิทธิในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ เคารพความแตกต่างของมนุษย์ โดยอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด 3) กิจกรรมอาสา (voluntary activities) ประกอบด้วย การแสดงออกด้านพฤติกรรมส่วนบุคคลในด้านกิจกรรมอาสา ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม และมีส่วนร่วมในชุมชนของตนเองและ 4) การประท้วง (protest) ประกอบด้วย การแสดงออกให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมต่อสังคม

ความเป็นพลเมือง (citizenship) คือ การที่สมาชิกของสังคมมีอิสรภาพควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสิทธิเสรีภาพ ควบคู่กับหน้าที่ และการยอมรับความแตกต่างและเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกันมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ปัญหาของสังคมของตนเอง และปฏิบัติตนตามกฎหมายของสังคม

ในทุก ๆ ด้าน คือ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองการปกครอง (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555; ดวงใจ เขมวรัตน์, 2556) สอดคล้องกับ ปลินธร เพ็ชรฤทธิ์ (2550) ที่ได้อธิบายว่า การมีทัศนคติ มีค่านิยม และมีความประพฤติที่เหมาะสมตามสภาพของสังคม คือ การรู้จักสิทธิ หน้าที่ต่อตนเอง ชุมชนและประเทศชาติ ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องและเคารพกฎหมายของบ้านเมือง และเข้าใจปัญหาของสังคมและพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น คือ พลเมืองตื่นรู้ที่อยู่ในอุดมคติ และในการเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) จำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตอาสา จิตสาธารณะที่ไม่หวังผลตอบแทน มีความตระหนักรู้ในสิ่งที่ตนทำเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ และมีความรับผิดชอบ (ญาศินี เกิดผลเสริฐ, 2558) สามารถสรุปได้ว่า พลเมืองต้องมีความเข้าใจในหน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบ ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมส่วนรวม มีจิตสาธารณะ และร่วมกับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างจริงจัง ปฏิบัติตามกฎหมาย และเข้าใจแนวคิดโครงสร้างทางสังคมการเมือง เพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ลักษณะสำคัญของพลเมืองตื่นรู้ในศตวรรษที่ 21 คือ 1) มีความสามารถในการมองปัญหา และหาแนวทางที่จะแก้ปัญหาในฐานะเป็นสมาชิกในสังคมโลก 2) มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และรู้จักรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองในสังคม 3) มีสมรรถภาพในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีวิธีคิดอย่างเป็นระบบ 4) มีความตั้งใจที่จะแก้ปัญหาคความขัดแย้งด้วยสันติวิธี 5) มีความเต็มใจในการที่จะเปลี่ยนการดำเนินชีวิต และลักษณะนิสัยในการบริโภคส่วนตนเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม 6) มีจริยธรรมและคุณธรรม 7) มีความรู้ทั่วไปเพื่อดำรงชีวิต และมีความรู้เฉพาะในการประกอบอาชีพ 8) มีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม 9) มีทักษะทางเทคโนโลยี สื่อและสารสนเทศ และ 10) มีทักษะทางอาชีพ และทักษะชีวิต ทั้งนี้จากลักษณะทั้ง 10 ประการแสดงให้เห็นความต้องการลักษณะที่พึงปรารถนาของคนในศตวรรษที่ 21 ว่าลักษณะที่สำคัญไม่ใช่เพียงแค่ความรู้และรู้ข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่รวมไปถึงทัศนคติ ค่านิยมความไวในการรับรู้ปัญหา และการเปลี่ยนแปลงตลอดจนมีความสามารถที่จะลงมือปฏิบัติงานได้อย่างมีหลักการ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2554) ในการพัฒนาการเรียนรู้ของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ในแต่ละช่วงวัยล้วนมีความรู้ ความสารถและทักษะต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกัน การศึกษาผู้เรียนในช่วงอายุ 15-17 ปี เป็นช่วงที่กำลังพัฒนาตนเองเพื่อเตรียมความพร้อมสู่อาชีพและการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ผู้เรียนควรได้พัฒนาความตระหนักในฐานะพลเมืองมากยิ่งขึ้น โดยเน้นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ประยุกต์ใช้ความรู้เชิงมโนทัศน์ เพื่อการวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่า สร้างความเข้าใจ และติดตามตรวจสอบข้อมูล ข่าวสาร ทัศนคติที่หลากหลาย และทำความเข้าใจกับประเด็นทางการเมืองที่ซับซ้อนมากขึ้น เพื่อเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ (Thai Civic Education, 2556: 33-34)

สภาพสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วแบบพลิกผัน (disruption) ส่งผลกระทบและทำให้เยาวชนส่วนหนึ่งไม่สามารถเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ อาจจะทำให้เกิดปัญหาทั้งในเชิงความคิด พฤติกรรมและสุขภาพ (well-being) ที่ไม่เหมาะสมในหลายด้าน กรมสุขภาพจิต (2560) และพบเจอปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียง และปัญหาการอาศัยอำนาจทางการเมืองแทรกแซงครอบงำระบบราชการ เพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินโครงการของรัฐที่ไม่โปร่งใส ฯลฯ คือสาเหตุที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร และในปัจจุบันประชาชนมองการเมืองเป็นเรื่องของผลประโยชน์ของชนชั้นสูง จึงเกิดความเบื่อหน่ายและมองว่าตนไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ ทศนคติเช่นนี้จึงนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่อยากมีส่วนร่วมทางการเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนที่จะลุกขึ้นต่อต้าน ขัดขวาง การกระทำที่มีชอบ และกล้าที่จะนำเสนอในสิ่งที่ถูกต้องก็จะลดน้อยถอยลง กลายเป็นประชาชนที่รอรับคำสั่งจากผู้ปกครองอย่างเดียว ซึ่งไม่ใช่คุณสมบัติของพลเมืองที่มีความตื่นตัวในระบอบประชาธิปไตย เมื่อปล่อยให้สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นเช่นนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของประชาชนให้ถูกกลืนไปกับสภาพแวดล้อมส่วนใหญ่ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในอนาคต (นริศ จันทวรรณ, 2559) ยิ่งทำให้ภาพในอดีตที่ฝังลึกในสังคมไทยยิ่งทำให้เบื่อหน่ายหรือเสื่อมศรัทธาต่อนักการเมือง และมีความรู้สึกที่ขาดความน่าเชื่อถือ ขาดศรัทธาต่อรัฐบาลหรือบุคคลที่อยู่ในอำนาจ จนทำให้เป็นพลเมืองที่เฉื่อยชา (passive citizen) ที่ไร้ซึ่งความคิด อุดมการณ์ และความมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม และไม่สนใจเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2566) คือ สภาพปัญหาและอุปสรรคสำคัญ ที่เป็นสาเหตุทำให้การพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และกระบวนการสร้างประชาธิปไตยโดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกของประชาชน ให้ได้มีโอกาสเข้าถึงวิถีชีวิตแบบสังคมประชาธิปไตยที่ถูกต้องนั้น (วินิจ ฝาเจริญ, 2563: 55) สอดคล้องกับ วัชรินทร์ ชาญศิลป์ (2561: 190) ได้กล่าวว่า ในการศึกษาความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยในประเทศ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในมิติการสร้างความเป็นพลเมืองผ่านกระบวนการกล่อมเกล่าทางการเมืองให้กับเยาวชนที่กำลังจะก้าวเข้าสู่ความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและสอดคล้องการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยต่อไปในอนาคต

การสร้างความเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21 จึงมีความท้าทายและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมุ่งสร้างพลเมืองให้เข้ามามีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นของตนให้มีความยั่งยืน เพราะเยาวชนถือเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะมีส่วนในการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญมั่นคงต่อไป ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและสุขภาพได้ให้ความหมายไว้ว่า “พลเมืองตื่นรู้” คือ ฐานรากที่แท้จริงของระบอบประชาธิปไตย โดยการที่มีความเข้าใจในหน้าที่และสิทธิของตนเอง มีความปรารถนาดีต่อชาติบ้านเมือง และยึดประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง (Thai Civic Education, 2556: 10) ซึ่งในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ นั้นควรมองให้

ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มของประเทศ ทั้งนี้เพราะเมื่อผู้นำที่มีบทบาทในชุมชนรุ่นปัจจุบัน ถอนตัวออกไปคนรุ่นใหม่ก็จำเป็นต้องเข้ามาสานต่อ และการมีส่วนร่วมในชุมชนโดยคนทุกช่วงวัย จะทำให้สามารถนำเสนอมุมมองต่อปัญหาความต้องการ และแนวทางการพัฒนาได้หลากหลาย และรอบด้าน (PWC, 2013)

แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวมในการปฏิบัติกิจกรรม การแก้ปัญหาและการใช้ชีวิต และเชื่อมโยงกับชีวิตจริง สามารถใช้การได้จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นการเรียนเพื่อใช้ประโยชน์ ไม่ใช่การเรียนเพื่อรู้เท่านั้น มุ่งเน้นที่ “การปฏิบัติ” โดยมีชุดของเนื้อหาความรู้ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการนำไปสู่สมรรถนะที่ต้องการและในการจัดการเรียนรู้ผู้เรียนให้สามารถใช้เวลาในการเรียนรู้ และมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ตามความถนัด ความสามารถของตน จะเห็นได้ว่าปัจจุบันสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในเรื่องของเทคโนโลยีที่ทันสมัย และการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน เกิดการรับวัฒนธรรมภายนอกมาปรับใช้ทำให้มีการผสมผสาน ในด้านความคิด ความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไปจากแต่เดิมมีวิถีความเป็นอยู่ในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน กลายเป็นสังคมที่ห่างเหินกันออกไป รวมถึงการพึ่งพิงจากโลกภายนอกมากยิ่งขึ้น

จากความสำคัญของปัญหาข้างต้นผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์และเป็นตัวอย่างในการพัฒนาเยาวชน ให้เป็นพลเมืองตื่นรู้ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเยาวชนในศตวรรษที่ 21 และอันจะส่งผลให้เกิด การกำหนดเป้าหมายและทิศทางการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ และการนำวิธีการประเมิน ความต้องการจำเป็น (Need assessment) มาใช้เป็นกระบวนการประเมินในงานวิจัยเพื่อกำหนด ความแตกต่างของสภาพที่เกิดขึ้นกับสภาพที่ควรจะเป็นโดยระบุสิ่งที่ต้องการให้เกิดว่ามีลักษณะเช่นใด และประเมินสิ่งที่เกิดขึ้นจริงว่ามีลักษณะเช่นใด จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ประเมินสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ว่าสมควรเป็นเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง การประเมินความต้องการจำเป็นทำให้ได้ข้อมูลที่น่าไปสู่ การเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการศึกษาหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นปลายทาง การเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการประเมินความต้องการจำเป็น การเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ และเป็น การเปลี่ยนแปลงเชิงบวก (สุวิมล ว่องวาณิช, 2548: 62) ตลอดจนผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐในการกำหนดนโยบายที่ช่วยในการส่งเสริมการจัดการเรียน การสอนที่มุ่งเน้นพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้ และยังเป็นแนวทางสำหรับสถานศึกษา ในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน และแนวทางสำหรับครูสังคมศึกษา ในการออกแบบการจัดการกิจกรรม การเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันและความต้องการในอนาคตแก่นักเรียนต่อไป

2. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในครั้งนี ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดและเนื้อหาในการวิจัย ดังนี้

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ผู้วิจัยได้นำคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักการศึกษา และนักวิชาการ ทั้งในประเทศและต่างประเทศมา สังเคราะห์แนวคิดเพื่อให้ได้คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ โดยผู้วิจัยศึกษาแนวคิดของ Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber (2008) กล่าวว่าสิ่งที่ควรมี คือ 1) ความรู้ (Knowledge) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ระบบการเมือง มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 2) ทักษะ (Skills) ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการจัดการข้อมูล ทักษะการสื่อสาร การแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ การมีส่วนร่วมในการอภิปรายทางการเมือง ความสามารถในการรับตำแหน่ง การประเมินตำแหน่ง/การตัดสินใจ และ 3) ทศนคติ (Attitudes) ได้แก่ รู้สึกมั่นใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง ความไว้วางใจและความจงรักภักดีต่อหลักการและระบอบประชาธิปไตย เปิดกว้างต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ Lange et al. (2013) กล่าวว่าควรมีลักษณะ คือ 1) เข้าใจและเห็นคุณค่าในหลักการพื้นฐานและระบอบประชาธิปไตย 2) เข้าใจสิทธิและความรับผิดชอบของพลเมือง รวมทั้งการเมือง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ 3) เข้าใจและเห็นคุณค่าของกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ 4) เข้าใจและเห็นคุณค่าของความแตกต่างทุกประเภท (วัฒนธรรม เชื้อชาติ เพศ และศาสนา) ที่มีอยู่ในบริบทระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก 5) เข้าใจหน้าที่และการทำงานของกลุ่มอาสาสมัคร (voluntary groups) และภาคประชาสังคม 6) เข้าใจบทบาทของสื่อในชีวิตส่วนตัวและสังคม 7) มีความเข้าใจและความตระหนักในประเด็นสาธารณะและชุมชน ตลอดจนเหตุการณ์ปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อสังคมระดับชาติและระดับโลก 8) มีความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วม 9) ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในสังคม 10) มีค่านิยมและทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตย เช่น ความห่วงใยในสิทธิและสวัสดิการของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อสังคม ความอดทนและการเคารพในความแตกต่างและสิทธิมนุษยชน การยอมรับหลักนิติธรรม เชื่อมั่นในประชาธิปไตยและสันติภาพ 11) มีจิตใจที่เปิดกว้างและวิพากษ์วิจารณ์ 12) มีความสามารถในการรับข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ประเมินอย่างมีวิจารณญาณคิดเชิงวิพากษ์ตัดสินใจตามการประเมินที่สำคัญของข้อมูลและการใช้เหตุผล แก้ปัญหา และเข้าร่วมการสนทนาระหว่างผู้อื่นด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน 13) ดำเนินการทางการเมืองโดยใช้ความรู้ ทักษะ ค่านิยม/ทัศนคติและความมุ่งมั่นที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์สาธารณะ เช่น การแก้ปัญหากลุ่ม การพูดในที่สาธารณะ การร้องทุกข์ การประท้วงและการออกเสียงลงคะแนน 14) มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในชุมชนของตน

และในชุมชนที่กว้างขึ้นผ่านการเป็นสมาชิกหรือมีส่วนร่วมในองค์กรที่ทำงานเพื่อจัดการกับความสนใจและความเชื่อทางวัฒนธรรม สังคม การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และศาสนา และ 15) ดำเนินการเพื่อจัดการกับความแตกต่างทุกประเภท (วัฒนธรรม เชื้อชาติ เพศและศาสนา) ในสังคมพหุวัฒนธรรม และการแก้ไขความขัดแย้งทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี สอดคล้องกับ Nelson & Kerr (2006) และ Hoskins (2006) กล่าวว่า คือ การมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมในสังคม ภาคประชาชน ภาคชุมชน หรือชีวิตในทางการเมือง คือ ความเคารพซึ่งกันและกันและการไม่ใช้ความรุนแรง สอดคล้องกับ Kirilin (2003: 156) กล่าวว่า เป็นความพยายามมุ่งเน้นไปที่การรวมตัวกันและการลงคะแนนเสียง และพัฒนาความเข้าใจที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) และนำประสบการณ์มาทำการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ และให้ความสำคัญกับการมุ่งเน้นไปที่วิธีการมีส่วนร่วมของพลเมือง การทำให้พลเมืองมีส่วนร่วมได้มากที่สุดในมิติสำคัญของการเมืองเชิงรุก (Ekman and Amna, 2012) ยังสอดคล้องกับ Kennedy (2007) กล่าวว่าสิ่งที่พลเมืองตื่นรู้ต้องมี คือ 1) บทบาทหน้าที่ทางการเมือง (political obligations) ประกอบด้วย การเข้าใจสิทธิโดยไม่ละเลยหน้าที่ของตนเอง การเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม 2) สิทธิทางการเมือง (political rights) ประกอบด้วย สิทธิในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ เคารพความแตกต่างของมนุษย์ โดยอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด 3) กิจกรรมอาสา (voluntary activities) ประกอบด้วย การแสดงออกด้านพฤติกรรมส่วนบุคคลในด้านกิจกรรมอาสา ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม และมีส่วนร่วมในชุมชนของตนเอง และ 4) การประท้วง (Protest) ประกอบด้วย การแสดงออกให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมต่อสังคม

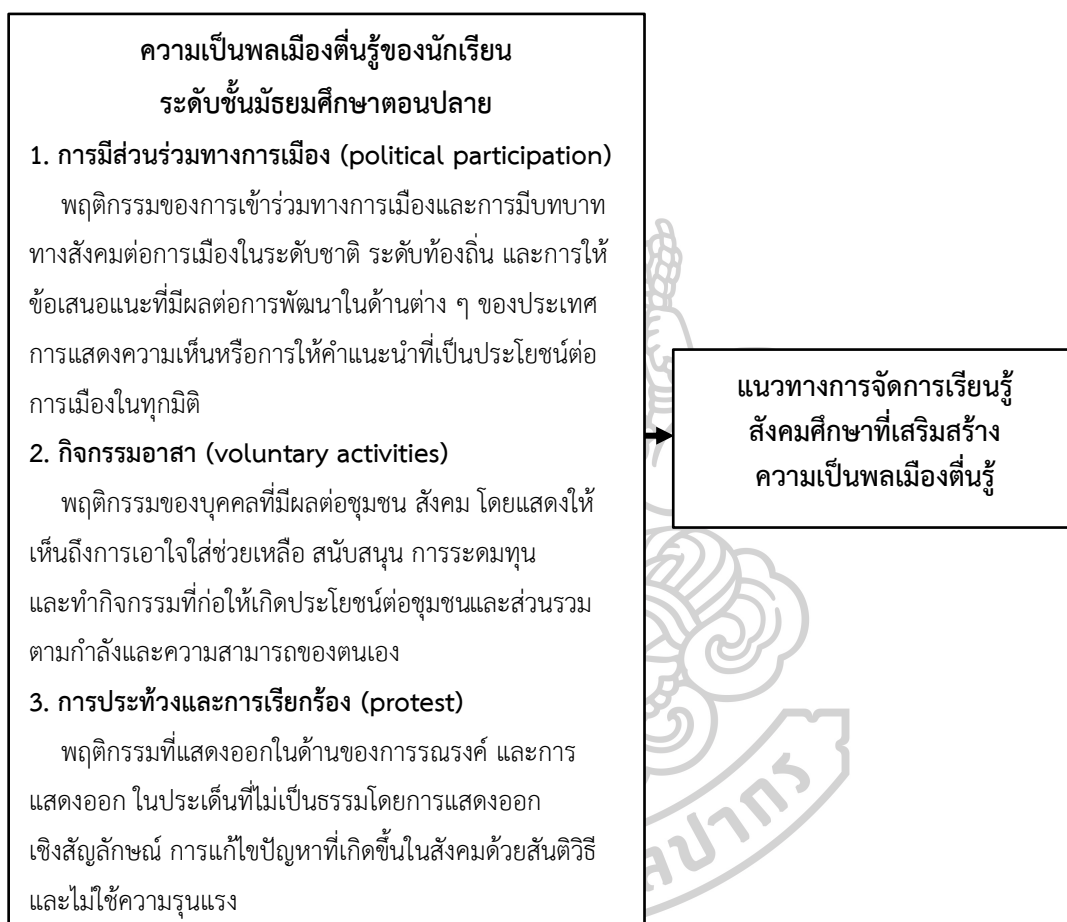
ดังนั้นการศึกษาวิจัยได้มีนักวิชาการได้ให้มุมมองไว้แตกต่างกัน สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในบริบทของสังคมไทย จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาองค์ประกอบเชิงสำรวจ และผลจากการวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบเชิงสำรวจของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ได้เป็น 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) พฤติกรรมของการเข้าร่วมทางการเมืองและการมีบทบาททางสังคมต่อการเมืองในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และการให้ข้อเสนอแนะที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศ การแสดงความคิดเห็นหรือการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการเมืองในทุกมิติ

2. กิจกรรมอาสา (voluntary activities) พฤติกรรมของบุคคลที่มีผลต่อชุมชน สังคม โดยแสดงให้เห็นถึงการเอาใจใส่ช่วยเหลือ สนับสนุน การระดมทุน และทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวมตามกำลังและความสามารถของตนเอง

3. การประท้วงและการเรียกร้อง (protest) พฤติกรรมที่แสดงออกในด้านของการรณรงค์ การประท้วงและการแสดงออกในประเด็นที่ไม่เป็นธรรม การในการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมด้วยสันติวิธี และไม่ใช้ความรุนแรง

จากการศึกษาแนวคิดและองค์ประกอบเชิงสำรวจข้างต้นที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ได้ตั้งแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

3. คำถามของการวิจัย

1. องค์ประกอบความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นอย่างไร
2. ความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นอย่างไร
3. แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีลักษณะอย่างไร

4. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
2. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

5. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ดำเนินการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลเชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ และระยะที่ 2 การศึกษาความต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียน ผู้วิจัยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียด ดังนี้

ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 304,600 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 450 คน การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง Hair et al. (2010) กำหนดว่าขนาดของกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำควรมี 100 คน และควรมีอย่างน้อย 5-10 คนต่อหนึ่งตัวแปร หรือควรมีอย่างน้อย 10-20 คนต่อหนึ่งพารามิเตอร์ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2555) เนื่องจากประชากรในการศึกษาครั้งนี้มีขนาดใหญ่มาก จึงใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเป็น 20 เท่า ของจำนวนตัวแปร ซึ่งในการวิเคราะห์องค์ประกอบในครั้งนี้ มีจำนวน 19 ตัวแปร ดังนั้นขนาดของกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำในการวิจัยครั้งนี้ไม่ควรต่ำกว่า 380 คน และผู้วิจัยดำเนินการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเพิ่ม ร้อยละ 20 เพื่อให้ได้อัตราการตอบกลับตามจำนวน ทำให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 456 คน ผู้วิจัยจึงได้ส่งแบบสอบถามไปจำนวน 456 ฉบับ และได้รับตอบกลับคืนมา จำนวน 450 ฉบับ ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling)

ระยะที่ 3 การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองต้นรู้ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในมิติต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย จำนวน 8 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่
1) ครู อาจารย์ นักวิชาการด้านสังคมศึกษา 2) นักวิชาการด้านพลเมืองศึกษา ด้านสิทธิมนุษยชน

ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้

1. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) พฤติกรรมของการเข้าร่วมทางการเมืองและการมีบทบาททางสังคมต่อการเมืองในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และการให้ข้อเสนอแนะที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศ การแสดงความคิดเห็นหรือการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการเมืองในทุกมิติ

1.2 กิจกรรมอาสา (voluntary activities) พฤติกรรมของบุคคลที่มีผลต่อชุมชนสังคมโดยแสดงให้เห็นถึงการเอาใจใส่ช่วยเหลือ สนับสนุน การระดมทุน และทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวมตามกำลังและความสามารถของตนเอง

1.3 การประท้วงและการเรียกร้อง (protest) พฤติกรรมที่แสดงออกในด้านของการรณรงค์และแสดงออกในประเด็นที่ไม่เป็นธรรม โดยการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมด้วยสันติวิธี

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ ดำเนินการเก็บข้อมูลนักเรียนในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยดังต่อไปนี้

6.1 ความเป็นพลเมืองต้นรู้ หมายถึง ลักษณะของผู้เรียนที่มีความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม การเคารพซึ่งกันและกัน เข้าใจสิทธิ เสรีภาพ ไม่ใช้ความรุนแรง เคารพกฎหมาย และกฎกติกาของสังคม ประกอบด้วยคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองต้นรู้ที่สำคัญ 3 ด้าน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) หมายถึง พฤติกรรมของการเข้าร่วมทางการเมืองและการมีบทบาททางสังคมต่อการเมืองในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น

และการให้ข้อเสนอแนะที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศ การแสดงความคิดเห็นหรือการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการเมืองในทุกมิติ

2) กิจกรรมอาสา (Voluntary activities) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่มีผลต่อชุมชน สังคมโดยแสดงให้เห็นถึงการเอาใจใส่ช่วยเหลือ สนับสนุน การระดมทุน และทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวมตามกำลังและความสามารถของตนเอง

3) การประท้วงและการเรียกร้อง (Protest) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกในด้านของการรณรงค์และการแสดงออกในประเด็นที่ไม่เป็นธรรม โดยการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมด้วยสันติวิธี

6.2 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ หมายถึง การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ประกอบด้วย 1) การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ 2) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ 3) สื่อ/นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ และ 4) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

6.3 การประเมินความต้องการจำเป็น หมายถึง สภาพของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวัง โดยใช้แบบสอบถามชนิดมาตราประเมินค่า 5 ระดับ (Rating scale) ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's Rating scale) ที่มีการตอบสนองคู่ (Dual-Response Format) ซึ่งประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวัง จากนั้นนำผลที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญ โดยใช้ดัชนีลำดับความต้องการจำเป็น (Modified Priority Needs Index: PNI_{Modified})

6.4 นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หมายถึง ผู้เรียนที่กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 ในกรุงเทพฯและปริมณฑล

7. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

7.1 ได้แนวทางในการกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

7.2 บุคลากร นักวิชาการ หน่วยงาน และชุมชน สามารถนำความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้ไปจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาหรือออกนโยบายที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ได้

7.3 สถานศึกษาสามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้

7.4 ครูสังคมศึกษาสามารถพัฒนานักเรียนให้เกิดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้ได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา
2. แนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองตื่นรู้
3. แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง
4. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็น
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

สังคมศึกษาเป็นศาสตร์ความรู้หนึ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตอยู่ในสภาพสังคมปัจจุบัน ที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา สามารถปรับตัวและปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในฐานะพลเมืองดีของสังคมไทยและสังคมโลก ดังนั้น ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา จึงควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานในรายวิชาสังคมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนสาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1.1 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จึงกำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็น 1 ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรมสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จำนวน 11 มาตรฐาน จัดแบ่งเป็น 5 สาระย่อย ได้แก่

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สาระการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ซึ่ง สิริวิวรรณ ศรีพหล (2552) ได้กล่าวถึงมาตรฐานการเรียนรู้ว่าจะระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ และปฏิบัติได้ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษา ทั้งระบบ เพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้ทราบว่าต้องการอะไร ต้องสอนอะไร จะสอนอย่างไร และประเมินอย่างไร รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพการศึกษาโดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายใน และการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งรวมถึงการทดสอบระดับเขตพื้นที่การศึกษา และการทดสอบระดับชาติ ระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าว เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนดเพียงใด ซึ่งสาระและมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ (2552) ได้กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ประกอบด้วย 5 สาระ และมาตรฐานการเรียนรู้ จำนวน 11 มาตรฐาน ดังนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ และศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนัก และปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจ และสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิต และการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบมาตรฐาน

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านความสัมพันธ์ และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญ และสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจ ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยมีความรัก ความภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่ และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหาวิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพ แวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิด การสร้างสรรค์วัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากสาระและมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าทั้ง 5 สาระ ได้แก่ สาระศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จริยธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์นั้นมีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาเด็กให้มีความรอบรู้ อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลงสังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

1.1 หลักการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถนำเอาความรู้ความเข้าใจนั้นไป ปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน จุดมุ่งหมาย สำคัญของรายวิชาสังคมศึกษาโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะต่าง ๆ

หลักการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้สอนในวิชาสังคมศึกษา แม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคการจัดการเรียนรู้เฉพาะของตน แต่ก็ยึดหลักการพื้นฐานเดียวกัน ซึ่งหลักการพื้นฐานมีนักการศึกษาได้กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ดังนี้

สมพร โตนวล (2551: 123) ได้กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาว่า การจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา ครูจำเป็นต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จัก การใช้พลังความนึกคิด (Power of Mind) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) ผสมผสานจินตนาการในเรื่องนามธรรม การจัดการเรียนการสอนต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างครูผู้สอนและผู้เรียนความสนใจ และความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนจะสามารถสนองตอบความต้องการ ทำให้ผู้เรียนได้ข้อมูลข้อเท็จจริง และหลักการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เมื่อผสมผสานเข้ากับความสามารถ และทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ย่อมทำให้ผู้เรียนด้วยการสร้างความคิดรวบยอด (Concept) ได้ดีกว่าและเร็วกว่า

ดวงกมล สิ้นเพ็ง (2551: 53-54) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการจัดการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ 5 ประการ ดังนี้

1. จัดการเรียนรู้ที่มีความหมาย โดยเน้นแนวคิดที่สำคัญ ๆ ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ทั้งในและนอกโรงเรียนได้ เป็นแนวคิดความรู้ที่คงทน ยั่งยืน มากกว่าที่จะศึกษาในสิ่งที่เป็นเนื้อหาหรือข้อเท็จจริงที่มากมายกระจัดกระจายแต่ไม่เป็นแก่นสาร ด้วยการจัดกิจกรรมที่มีความหมายต่อผู้เรียน และด้วยการประเมินผลที่ทำให้ผู้เรียนต้องใส่ใจสิ่งที่เรียน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาได้เรียนรู้ และสามารถทำอะไรได้บ้าง

2. จัดการเรียนรู้ที่บูรณาการ การบูรณาการตั้งแต่หลักสูตร หัวข้อที่เรียนโดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ พัฒนาการต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เกิดขึ้นในโลกเข้าด้วยกันบูรณาการความรู้ ทักษะ ค่านิยม และจริยธรรมสู่การปฏิบัติจริงด้วยการใช้แหล่งความรู้ สื่อ และเทคโนโลยีต่าง ๆ และสัมพันธ์กับวิชาต่าง ๆ

3. จัดการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาค่านิยม จริยธรรม จัดหัวข้อหน่วยการเรียนรู้ที่สะท้อนค่านิยม จริยธรรม บรรทัดฐานในสังคม การนำไปใช้ในการดำรงชีวิต ช่วยผู้เรียนให้ได้คิดอย่างมีวิจารณญาณ ตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ยอมรับและเข้าใจในความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

4. จัดการเรียนรู้ที่ท้าทาย คาดหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ทั้งในส่วนของความรู้ด้วยตนเอง จัดการตัวเองได้ มีวินัยในตนเอง ทั้งด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต เน้นการจัดกิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ และความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง

5. จัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด ตัดสินใจ สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง จัดการตนเองได้ มีวินัยในตนเอง ทั้งด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต เน้นการจัดกิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้และความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง

สิริวรรณ ศรีหพล (2554: 166-167) ได้เสนอแนวทางการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุประสงค์ในด้านความเข้าใจในเนื้อหาสาระ ด้านเจตคติ และด้านทักษะ

2. ควรกำหนดเป้าหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แน่ชัดว่ากิจกรรมการเรียนรู้นั้น ๆ จะจัดขึ้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้านใดของการจัดการเรียนรู้

3. กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ คือกิจกรรมที่สามารถสนองวัตถุประสงค์ของบทเรียนได้หลายประการ และก่อให้เกิดการเรียนรู้หลายด้านไปพร้อม ๆ กัน

4. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรมีลำดับขั้นตอน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้จึงควรเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน โดยอย่างยิ่งการสอนเพื่อพัฒนาเจตคติและวิธีคิด ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนจากสิ่งที่ยากไปสู่สิ่งที่ยากและซับซ้อนขึ้น และจากสิ่งใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่ห่างจากตัวผู้เรียน หรือเรียนจากสิ่งที่ป็นรูปธรรมไปสู่สิ่งที่ป็นนามธรรม เป็นต้น

5. การจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพจะช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งด้านความรู้ ความคิด และทักษะตลอดจนความสามารถที่นำความรู้ ความคิด และทักษะต่าง ๆ เหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้ขั้นที่สูงกว่า และซับซ้อนกว่าเป็นลำดับได้

6. การจัดการเรียนรู้ที่ท้าทายผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ สามารถคาดการณ์ตั้งข้อสมมติเพื่อแก้ปัญหาใหม่ ๆ ได้ จะช่วยให้ผู้เรียนนำวิธีการนี้ไปใช้ศึกษาด้วยตนเองได้ตลอดไป

7. การจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะทางปัญญา ควรมีครบทั้งสองลักษณะคือ ควรรับรู้ และเข้าใจเรื่องราวใหม่ที่ได้รับการเรียบเรียง ดีความ และอธิบายในรูปของมโนคติสำเร็จรูปแล้ว อีกลักษณะหนึ่ง คือการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วสามารถสรุปและอธิบายได้ด้วยวิธีการของตนเอง

8. ในการพัฒนาความคิดให้แตกฉาน ผู้เรียนต้องมีโอกาสเสรีที่จะสรุปแนวคิดและทักษะในการเรียบเรียงข้อมูล ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ที่ดีควรกระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูลคิดและหาวิธีการแก้ปัญหา และกำหนดข้อสรุปได้ด้วยตนเองหลาย ๆ แบบ

9. การเรียนรู้ที่นั่นอาจทำได้หลายวิธีการ เช่น อาจจะเรียนจากหนังสือเรียนจากการสังเกตจากการวิเคราะห์ และจากการอภิปรายโต้เถียงกัน และเนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนก็มีวิธีเรียนแตกต่างกัน ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ที่ดีจึงควรกว้างขวาง และยืดหยุ่นพอที่ผู้เรียนสามารถเลือกทำกิจกรรมได้ตามความสามารถ และความสนใจของตน

10. การจัดการเรียนรู้ควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยจัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้หลาย ๆ ลักษณะทั้งในและนอกห้องเรียนเพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามความสามารถของตน และควรติดตามผลพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ

11. การฝึกหัดเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาทักษะ ดังนั้นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีโอกาสปฏิบัติทักษะต่าง ๆ อย่างทั่วถึง

12. การจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา และสภาพแวดล้อมทางสังคมของผู้เรียนด้วย

วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา (2555: 18-19) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการสำคัญของการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1. เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติให้มากที่สุด
2. เน้นกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตรง
3. เน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย
4. วางแผนการจัดเนื้อหาและกิจกรรมให้เป็นขั้นตอน จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น

5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น

6. ใช้สื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือมีความซับซ้อนให้เข้าใจง่ายขึ้น

อิทธิเดช น้อยไม้ (2560: 81) ได้กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาไว้ว่า การจัดการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ควรมีลักษณะของการบูรณาการความรู้ตรง ๆ เน้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดทักษะที่จำเป็นต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีงามเป็นสำคัญ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปหลักการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาได้ 4 ประการ คือ

1. หลักการเตรียมความพร้อมพื้นฐาน ได้แก่ การเตรียมตัวผู้สอนด้านความรู้ (องค์ความรู้ของสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา) ด้านทักษะการจัดการเรียนรู้ และด้านการแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้
2. หลักการวางแผนและเตรียมการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การเตรียมเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ การผลิตสื่อ การเตรียมแบบทดสอบ และการสอนซ่อมเสริม
3. หลักการใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักการสร้างความสนใจ และหลักการเสริมแรง
4. หลักการประเมินผลและรายงานผล ซึ่งเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ การสร้างและการใช้เครื่องมือการประเมิน การตีความหมาย และการรายงานผลการประเมิน

1.2 ทักษะการเรียนรู้ และทักษะการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา

ทักษะการเรียนรู้ และทักษะการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องฝึกฝนจนนักเรียนเกิดความชำนาญ ทักษะการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เน้นการเรียนรู้ การคิด การเห็นคุณค่า การแสวงหาความรู้ จากการเรียนรู้จากการอ่านหนังสือ บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และสื่อต่าง ๆ ทางแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย จนเกิดความรู้และการปฏิบัติในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการรู้จักการทำงานร่วมกันผู้อื่น รู้จักการให้ มีความรับผิดชอบ และการควบคุมตนเอง

1. ทักษะการเรียนรู้

ประนอม เดชชัย (2536) กล่าวถึงทักษะการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่จำเป็นต้องฝึกซ้ำ เพราะเชื่อว่าการได้กระทำอะไรซ้ำ ๆ ทำบ่อย ๆ หรือมีการฝึกสม่ำเสมอเนื่องคนย่อมกระทำสิ่งนั้นได้ดี หรือถ้าร่างกายของเราได้กระทำพฤติกรรมใดซ้ำ ๆ อยู่เสมอ จะช่วยให้มีผลให้ร่างกายมีพฤติกรรมนั้นติดตัว และจะทำให้ร่างกายได้กระทำพฤติกรรมนั้นได้ถูกต้องสมบูรณ์หรือเกิดทักษะได้ แต่ในทางตรงกันข้ามกัน ถ้าบุคคลไม่ได้กระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำ ๆ บ่อย ๆ ก็จะทำให้เลือนหายไปและไม่สามารถทำได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์

วันเพ็ญ วรรณโณมล (2542) กล่าวถึง ทักษะการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการทางสมองที่บุคคลสามารถเลือกสรรความรู้ที่มีอยู่เดิมมาใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ได้อย่างสำเร็จเหมาะสมและเป็นไปอย่างคล่องแคล่ว กระบวนการเรียนรู้ทักษะเกิดจากการมีความรู้ แล้วลงมือปฏิบัติจนเป็นอัตโนมัติ ซึ่งในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาสามารถใช้พัฒนาทักษะให้กับนักเรียนได้อย่างหลากหลายและเหมาะสมไปตามแต่ละธรรมชาติการเรียนรู้ของวิชา

ชรินทร์ มั่งคั่ง (2561) กล่าวถึง ทักษะการเรียนรู้ว่าเป็นความชำนาญหรือความสามารถในการกระทำ หรือปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นทักษะพิสัยด้าน ร่างกาย สติปัญญา สังคม ที่เกิดจากการกระทำหรือการฝึกฝนบ่อย ๆ ใช้ทักษะการใช้คำถาม การนำเข้าสู่บทเรียน การใช้สื่อการสอนนักเรียนมีทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียน คำนวณ หรือทักษะทางสังคม

วิทวัส อินทมานนท์ (2560: 38) กล่าวถึง ทักษะการเรียนรู้ว่าเป็นพฤติกรรมของผู้เรียนที่เกิดจากการกระทำจนเป็นความชำนาญและมีความสามารถในการกระทำ ซึ่งทักษะการเรียนรู้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 แต่สิ่งที่จำเป็นที่นักเรียนต้องเรียนรู้เป็นเรื่องของกระบวนการว่าจะศึกษาอย่างไร และจะมีวิธีการประยุกต์ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์อย่างไร คือความสำคัญของทักษะการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าทักษะการเรียนรู้ คือ พฤติกรรมของผู้เรียนที่สามารถเรียนรู้จนเกิดความชำนาญ และสามารถทำหรือกระทำในสิ่งที่เรียนรู้จนเกิดเป็นทักษะ เช่น ทักษะการใช้คำถาม การนำเข้าสู่บทเรียน การใช้สื่อการสอน เช่น นักเรียนมีทักษะการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน และการคำนวณ ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาสามารถใช้พัฒนาทักษะให้กับนักเรียนได้อย่างหลากหลาย และเหมาะสมเพื่อให้เป็นไปตามแต่ละธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน

2. ทักษะการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา

การเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาประกอบด้วยเป้าหมายสำคัญที่ต้องพัฒนาแก่นักเรียน คือ ความรู้ทักษะ ทศนคติ ค่านิยม และการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วมในสังคม ความรู้ในเนื้อหาไม่ใช่จุดประสงค์ปลายทาง แต่เป็นเพียงวิธีไปสู่จุดประสงค์ปลายทาง ครูไม่สามารถสอนเนื้อหาได้ครบถ้วนเพราะเนื้อหาความรู้มีการเพิ่มขึ้นและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาโดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารด้วยเหตุนี้กระบวนการที่จะได้มาซึ่งเนื้อหาและประยุกต์ใช้ความรู้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่ควรเน้นในการจัดการเรียนรู้โดยเฉพาะการเรียนการสอนสังคมศึกษาที่จะต้องปรับเปลี่ยนเน้นสู่การพัฒนาทักษะหรือความสามารถสำหรับสังคมที่มีความสลับซับซ้อน การเรียนการสอนสังคมศึกษาจะต้องมุ่งไปสู่การเรียนรู้ และการนำไปปฏิบัติ โดยมีนักวิชาการทางสังคมศึกษาได้ให้กับแนวคิดเกี่ยวกับทักษะทางสังคมศึกษา ดังนี้

Zepke (1979) เสนอทักษะในวิชาสังคมศึกษาไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1. ทักษะจำเป็นของสังคมศึกษา ได้แก่

1.1 การระบุแหล่ง และการรวบรวมข้อมูลเน้นเรื่องการอ่าน การฟัง และการสังเกต และการหาข้อมูลจากที่แหล่งต่าง ๆ

1.2 การแปลความหมายจากภาพ แผนภูมิ กราฟ และตาราง

- 1.3 การจัดการกับข้อมูล
  - 1.4 การประเมินข้อมูล
  - 1.5 การทำงานร่วมกับผู้อื่น
  2. ทักษะหลักของสังคมศึกษา ได้แก่
    - 2.1 ทักษะความเข้าใจในเรื่องเวลา และการแบ่งช่วงเวลาเป็นการพัฒนาความเข้าใจเรื่องระบบเวลา และการแบ่งช่วงเวลา
    - 2.2 ทักษะแผนที่
    - 2.3 ทักษะการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
- MacColl and Fennell (1982) เสนอว่าทักษะในวิชาสังคมศึกษา ได้แก่
1. ทักษะสืบสอบ (inquiry) ได้แก่
    - 1.1 ทักษะทางปัญญาที่เป็นพื้นฐาน (basic intellectual skills)
    - 1.2 ทักษะการคิดอย่างไตร่ตรอง (reflective thinking)
    - 1.3 ทักษะการคิดอย่างมีความหมาย (constructive thinking)
  2. ทักษะการแสดงความคิดเห็น และการสื่อสาร (expression and communication)
    - 2.1 การนำเสนอ
    - 2.2 การพูด
    - 2.3 การเขียน
  3. ทักษะการมีส่วนร่วมทางสังคม (social participation) ประกอบด้วย
    - 3.1 การมีความสัมพันธ์ และสื่อความหมายกับผู้อื่น
    - 3.2 การทำงานร่วมกับผู้อื่น
- Jarolimak and Foster (1985) ได้สรุปว่าทักษะในวิชาสังคมศึกษา ดังนี้
1. ทักษะพื้นฐาน (basic skills) คือ การอ่าน การเขียน และเลข ที่เรียกว่า “The 3Rs”
  2. ทักษะการเรียนรู้ (study skills) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทักษะการทำงาน (work study skills) ได้แก่
    - 2.1 การแสวงหาและการค้นพบข้อมูล การรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและหนังสือเรียนรวมอื่น ๆ จากข้อมูลที่มีความหลากหลาย หรือจากแหล่งอ้างอิงทั่วไป และจากแหล่งพิเศษเฉพาะเรื่อง เช่น พจนานุกรม Atlas เป็นต้น
    - 2.2 การอ่าน และการแปลความหมายแผนที่ กราฟ แผนภูมิ และรูปภาพ
    - 2.3 การเรียบเรียงข้อมูลให้ใช้ประโยชน์ได้ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การร่างโครงเรื่อง จัดทำแผนภูมิ จัดทำแผนภูมิ เวลา แยกประเภทข้อมูล จัดเรียงลำดับความคิด เหตุการณ์

หรือข้อเท็จจริง การระบุประเด็นสำคัญจัดข้อมูลอยู่ในรูปของกราฟ เขียนสรุป การคาดคะเน เหตุการณ์จากข้อมูล การจดบันทึก การประเมินข้อมูล และการจัดข้อมูลโดยผ่านการบวนการวิเคราะห์ และการตีความ

3. ทักษะทางปัญญา (intellectual skills) เป็นทักษะทางสมองที่เป็นกระบวนการที่ใช้สติปัญญาแก้ปัญหา ซึ่งนักการศึกษาอาจเรียกว่า ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking skills) หรือเรียกทักษะสืบสอบ (inquiry skills) นอกจากนี้ยังมีการเรียกชื่อทักษะที่อยู่ในกลุ่มดังกล่าวอีกหลายชื่อว่าการคิดอย่างไตร่ตรอง (reflective thinking) การคิดเชิงวิทยาศาสตร์ (scientific thinking) การคิดเชิงสร้างสรรค์ (creative thinking) การคิดอย่างมีเหตุผล (reasoning) การเรียนรู้ด้วยการค้นพบ (discovery leaning) และการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ (investigation oriented learning) นอกจากนี้การตีความ การมีความเข้าใจ และการวิเคราะห์ถือว่าอยู่ในกลุ่มของทักษะทางปัญญา

4. ทักษะเกิดจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization skills) ได้แก่

4.1 การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (skill of social interaction) เน้นการนับถือตนเอง เห็นคุณค่าของตนเอง (self - esteem และ self - image) ซึ่งจะขยายไปสู่ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น บนพื้นฐานของการนับถือ ความเชื่อถือและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

4.2 การแก้ไขความขัดแย้ง (conflict resolution)

4.3 การร่วมมือทำงานเป็นกลุ่ม (group process skills)

Banks and Banks (1999) ได้เสนอทักษะในวิชาสังคมที่ครูต้องพัฒนาให้กับผู้เรียน ประกอบด้วยทักษะในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ทักษะการคิดซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการทางสมอง (mental process) ซึ่งเน้นที่การปฏิบัติซึ่งเกิดจากการใช้สติปัญญา (cognitive operation) ซึ่งอธิบายได้ว่า ทักษะการคิดสามารถจาแนกการปฏิบัติซึ่งเกิดจากการใช้สติปัญญาได้ 3 ประการ คือ

1.1 กลยุทธ์การคิด (thinking strategies) มี 3 ลักษณะ คือ การแก้ปัญหา การตัดสินใจและการสร้างมโนทัศน์ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยกระบวนการอย่างมีขั้นตอน เช่น การแก้ปัญหาต้องเริ่มต้นจากการระบุปัญหา การนำเสนอปัญหา การเลือกวิธีการ การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล การแก้ปัญหา การตัดสินใจ เริ่มจากการระบุเป้าหมาย การระบุทางเลือก วิเคราะห์ทางเลือก เรียงลำดับทางเลือก ตัดสินและเลือกสิ่งที่เหมาะสมที่สุดเพื่อปฏิบัติ และการสร้างมโนทัศน์ เริ่มจากระบุตัวอย่างต่าง ๆ ระบุลักษณะที่เหมือนกันหรือลักษณะร่วมกัน

1.2 ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking skills) ซึ่งประกอบด้วยทักษะย่อย 10 ทักษะ คือ การแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริง ค่านิยม และความคิดเห็น การแยกแยะข้อมูลหรือเหตุผลที่สัมพันธ์และไม่สัมพันธ์กับเรื่องที่ถูกกำหนดให้ศึกษา การระบุความถูกต้อง

ของข้อมูล การระบุนัยความเชื่อถือได้ของข้อมูล การระบุนัยคำกล่าวอ้างที่ไม่ชัดเจนหรือการมีข้อโต้แย้ง การตรวจสอบการมีอคติ การระบุนัยการให้เหตุผลที่ผิดหลักการ การระบุนัยเหตุผลต่าง ๆ ที่ไม่สอดคล้องกัน และการระบุนัยเด่น จุดสำคัญของการโต้แย้ง

1.3 ทักษะการคิดที่เป็นลักษณะย่อย (micro - thinking skills) ได้แก่ การจำได้ การแปลความ การตีความ การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมิน การให้เหตุผล ซึ่งมีทั้งอุปนัย นิรนัย และการเปรียบเทียบ

2. ทักษะแผนที่

3. ทักษะเกี่ยวกับเวลา การแบ่งช่วงเวลา คือ ความสามารถในการเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลา

4. ทักษะการทำงานเป็นกลุ่มที่เน้นความเป็นผู้นำ ผู้ตาม การรู้จักแสดงความคิดเห็น การสื่อสาร เป็นต้น

5. ทักษะการเขียน

Dynneson and Berson (2003) ได้เสนอทักษะสังคมศึกษาที่สำคัญไว้ ดังนี้

1. ทักษะเบื้องต้นหรือทักษะเริ่มต้น (simple skills) เป็นทักษะที่ต้องเรียนแต่เล็ก เป็นทักษะที่ใช้ในการเรียนทักษะพื้นฐานต่อไป เช่น ทักษะทางร่างกาย ที่ใช้กล้ามเนื้อในการเขียน ตัวพยัญชนะ การจัดคู่ชื่อและหน้าให้สัมพันธ์กันเป็นการเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2. ทักษะพื้นฐาน (basic skills) เป็นทักษะที่จะเป็นในการหาความรู้ในวิชาสังคมศึกษา ได้แก่ ความสามารถในการอ่าน เขียน ฟัง และสื่อสาร และการสังเกต

3. ทักษะที่สลับซับซ้อน (complex skills) เป็นทักษะที่เน้นกระบวนการคิด ได้แก่ ความสามารถในการหาข้อมูล การวิจัย การแก้ปัญหา การตัดสินใจ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดอย่างสร้างสรรค์

NCSS (2006) โดยคณะกรรมการทำงานเรื่องกำหนดขอบเขตและการเรียงลำดับเนื้อหา ได้ระบุทักษะหลักในวิชาสังคมศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงเกรด 12 โดยแบ่งเป็นทักษะหลัก 3 ประเภท แต่ละประเภทจะมีทักษะย่อย และมีการระบุนัยการเน้นการพัฒนาทักษะย่อยต่าง ๆ แตกต่างกันไป ตั้งแต่อนุบาลถึงเกรด 12 เพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาทักษะในการสอนตั้งแต่หน่วยการเรียนรู้ไปถึงแผนการจัดการเรียนรู้

1. ทักษะที่จะเป็นสำหรับสังคมศึกษา มีดังนี้

1.1 ทักษะที่เกี่ยวกับการแสวงหาข้อมูล

1.2 ทักษะการอ่าน เน้นความเข้าใจ การรู้จักการใช้แบบที่ และอัตราการอ่าน

1.3 ทักษะการเรียนรู้ เน้นการหาข้อมูล และการจัดเรียงข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ

1.4 ทักษะการค้นหาแหล่งอ้างอิงและข้อมูล เน้นการใช้ห้องสมุดแหล่งอ้างอิงพิเศษ เฉพาะเรื่อง

1.5 ทักษะแผนที่ และการใช้แหล่งเรียนรู้ที่เป็นชุมชน

1.6 ทักษะทางเทคนิคในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ เน้นการใช้คอมพิวเตอร์และระบบ เครือข่าย

1.7 ทักษะที่เกี่ยวกับการจัดและ การใช้ข้อมูล

1.7.1 ทักษะการคิด เน้นการแยกแยะประเภทต่าง ๆ ของข้อมูลการตีความ การวิเคราะห์ การสรุป การสังเคราะห์ และการประเมินข้อมูล

1.7.2 ทักษะการตัดสินใจ เน้นกระบวนการตั้งแต่การระบุสถานการณ์ ที่ต้องตัดสินใจ การหาข้อมูล การหาทางเลือก และการวิเคราะห์ผลกระทบต่าง ๆ การตัดสินใจ บนพื้นฐานของข้อมูลและการนำไปปฏิบัติ

1.7.3 ทักษะเมตาคอกนิชัน (metacognitive skills) เป็นทักษะที่บุคคลเรียนรู้ วิธีเรียนโดยสามารถจัดการกับการเรียนรู้ของตนเองเรียกว่ามีความตระหนักในสิ่งที่ลงมือกระทำ และพร้อมที่จะเรียนรู้ในสิ่งนั้น ดังนั้น จึงเน้นการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา และการตรวจสอบตนเองเพื่อตนเองในกระบวนการคิดของตนเอง

2. ทักษะที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้อื่นและการมีส่วนร่วมทางสังคม

2.1 ทักษะส่วนบุคคล (personal skill) เน้นการแสดงความมั่นใจ การสื่อสาร ความเชื่อ ความรู้สึก และความมั่นใจ ปรับตนเอง เข้ากับบุคคลต่าง ๆ ได้ และมีความเข้าใจ ในความต้องการของบุคคลอื่น

2.2 ทักษะด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ เน้นการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานกลุ่ม มีส่วนในการกำหนดกฎและแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม สามารถเป็นผู้นำและผู้ตาม ร่วมมือในกลุ่ม ในการวางแผน การตัดสินใจ การแสดงความคิดเห็น การประนีประนอมในกรณีที่มีความขัดแย้ง หรือมีความคิดเห็นที่แตกต่าง

2.3 ทักษะการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมือง เน้นการคิดตามประเด็น หรือเหตุการณ์ซึ่งมีผลต่อสังคมรวมทั้งการนำไปปฏิบัติจริงเพื่อรักษาไว้ซึ่งความมีอิสระเสรี ความยุติธรรม และสิทธิมนุษยชน และการยอมรับและปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะเป็นพลเมืองดีของสังคม

Kelly (2015) ได้กล่าวถึงทักษะในวิชาสังคมศึกษาที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนที่ต้องการ ประสบความสำเร็จในการเรียนวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1. การใช้แผนที่ (Using Maps)

2. เข้าใจในการใช้เส้นเวลา (Understanding and Using Timelines)

3. การตีความข้อมูลจากกราฟ ตาราง และภาพ (Interpreting Data From Graphs, Table, and Visuals)

4. ทักษะการเปรียบเทียบ และความแตกต่าง (Comparing and Contrasting Skills)

5. การรับรู้ ทำความเข้าใจ เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ (Recognizing and Understanding Connections and Relationships)

Fenton อ้างถึงในพิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์ (2547) กล่าวถึงทักษะในวิชาสังคมศึกษา คือ ความสามารถในการแสวงหาความรู้และวิธีการที่เหมาะสม ซึ่งนักเรียนได้มีประสบการณ์มาแล้วในอดีต เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาที่ได้พบใหม่ หรือนำมาประยุกต์กับสถานการณ์ใหม่ Fenton ได้เน้นความสำคัญของวิธีการสืบสวนสอบสวนซึ่งนักประวัติศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ใช้ในการแสวงหาความรู้ว่าเป็นทักษะที่สำคัญที่สุดที่ครูสังคมศึกษาควรพัฒนา

สิริวรรณ ศรีพหล (2555) กล่าวว่า ทักษะที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษา ที่อาจจำแนกได้หลายประเภทและนักการศึกษาได้จำแนกประเภทของทักษะได้หลายวิธี โดยทั่วไปอาจสรุปประเภทของทักษะที่สำคัญซึ่งครูสังคมศึกษาควรพัฒนาให้แก่ผู้เรียน ดังนี้

1. ทักษะทางวิชาการ (academic skills) ได้แก่

1.1 ทักษะในการเรียน (work - study skills) ได้แก่ ความสามารถในการอ่าน การตีความ การสรุปข้อสังเขป การอ่านแผนที่ การตีความแผนที่และกราฟ การสร้างแผนภูมิ และการใช้วัสดุอ้างอิง และแหล่งความรู้ชนิดต่าง ๆ ตลอดจนความสามารถในการแสวงหาความรู้ ได้แก่ การรู้จักเลือกอ่านตามวัตถุประสงค์ การตั้งคำถามที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเรื่องราวที่ค้นคว้า การวิเคราะห์ และการรวบรวมเรื่องราวและความรู้ตรงตามเรื่องที่ต้องการศึกษา และการกำหนดข้อสมมุติฐานอย่างมีเหตุผล

1.2 ทักษะในการคิด (thinking skills) ได้แก่ ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ การสรุปแนวคิดจากเรื่องที่ได้เรียนไป การสรุปหลักเกณฑ์จากข้อมูล การแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผลและสามารถประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์ต่อสถานการณ์หรือปัญหาใหม่ ๆ ได้

2) ทักษะทางสังคม (Social skills) ได้แก่

2.1 ทักษะกระบวนการกลุ่ม (group-process skills) เช่น ความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดี การปฏิบัติตนอย่างมีความรับผิดชอบ มีมารยาทเป็นที่ยอมรับของสังคม และเคารพต่อระเบียบของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ สามารถพัฒนาความคิดด้วยการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นตลอดจนสามารถวางแผนงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

ดังนั้นทักษะทั้งสองประเภทนี้ ครูต้องสอนสอดแทรกในบทเรียนทุกบทเรียน และในทุกโอกาสที่มีความเหมาะสม รวมทั้งในขณะจัดกิจกรรมทั่ว ๆ ไป นอกห้องเรียนอีกด้วย ครูควรเน้นความสำคัญของทักษะทั้งสองประเภทนี้อย่างเท่าเทียมกัน และอาจจะสอนให้สัมพันธ์กันทั้งสองอย่างในบทเรียนเดียวกันได้ ดังนั้นในการเตรียมบทเรียนการสอนแต่ละครั้ง ครูควรกำหนดวัตถุประสงค์ให้แน่ชัดว่าจะฝึกทักษะใดบ้าง เพื่อจะได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สนองวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

อย่างเหมาะสม และควรมีการประเมินผลพัฒนาการทางทักษะโดยสังเกตจากการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของผู้เรียนทุกครั้งที่สอนจบบทเรียน

1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ เพื่อประกอบการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1. ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism Theory) เป็นทฤษฎีการสร้างความรู้ที่เน้นวิธีการเรียนรู้มากกว่าการให้ความรู้โดยตรง ซึ่ง Vygotsky (1987) และ Piaget (1969) มีความเชื่อว่าผู้เรียนสร้างความจริงด้วยตนเองจากการรับรู้จากประสบการณ์ ดังนั้นความรู้หรือการเรียนรู้เรื่องใหม่จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของประสบการณ์เดิมแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ และวิธีการได้มาซึ่งความรู้ได้มาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อมอย่างกระตือรือร้น ดังนั้น การจัดการกับสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างความรู้ การเรียนรู้ตามแนวทางการสร้างความรู้เป็นการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องจากความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมเป็นการแสวงหาความหมายใหม่ ความรู้ ความเข้าใจใหม่และเป็นการสร้างความเข้าใจในภาพรวมมากกว่าเรียนรู้เป็นส่วน ๆ และทิสนา แชมมณี (2557) ได้กล่าวถึงการนำทฤษฎีการสร้างความรู้ไปใช้ในการเรียนการสอน ดังนี้

1) การเรียนรู้จะมุ่งเน้นไปที่กระบวนการสร้างความรู้ (Process of Knowledge Construction) และการตระหนักรู้ในกระบวนการนั้น (Reflexive Awareness of That Process) เป้าหมายการเรียนรู้จะต้องเป็นตัวอย่าง และฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเห็น ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนการสร้างความรู้ด้วยตนเอง

2) เป้าหมายของการสอนจะเปลี่ยนจากการถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้รับสาระความรู้ที่แน่นอนตายตัวไปสู่การสาธิตกระบวนการแปลและสร้างความหมายที่หลากหลาย การเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ จะต้องให้มีประสิทธิภาพถึงขั้นทำได้ และแก้ปัญหาจริงได้

3) ในการเรียนการสอนผู้เรียนจะเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนรู้อย่างตื่นตัว (Active) ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้กระทำกับข้อมูลหรือประสบการณ์ต่าง ๆ และจะต้องสร้างความหมายให้กับสิ่งนั้นด้วยตนเอง โดยการให้ผู้เรียนอยู่ในบริบทจริง ซึ่งไม่ได้หมายความว่าผู้เรียนจะต้องออกไปยังสถานที่จริงเสมอไป แต่อาจจัดกิจกรรมที่เรียกว่า “Physical Knowledge Activities” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ สิ่งของหรือข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นของจริง และมีความสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน โดยผู้เรียนสามารถจัดกระทำ ศึกษา สำรวจ วิเคราะห์ ทดลอง ลองผิดลองถูกกับสิ่งนั้น ๆ จนเกิดความรู้ความเข้าใจขึ้น

2. ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism Theory) ทฤษฎีนี้ใช้แนวคิดพื้นฐานเดียวกันกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget (1969) เช่นเดียวกับ ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) แต่ Papert (1993) ได้มีโอกาสร่วมงานกับ Piaget (1969) และได้พัฒนาทฤษฎีนี้ขึ้นมาใช้ในวงการการศึกษา โดยมีความคิดต่อเนืองว่าหากผู้เรียนมีโอกาส ได้สร้างความรู้และนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงานขึ้นโดยอาศัยสื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะช่วยให้ความคิดนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เมื่อผู้เรียนสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาในโลกหมายถึง การสร้างความรู้ขึ้นในตนเอง ความรู้ที่สร้างขึ้นจะมีความหมายอยู่คงทน และไม่ลืมนำนอกจากนั้น ผู้เรียนจะสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตนเองได้และความรู้ที่สร้างขึ้นจะเป็นฐาน ที่มั่นคงช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ต่อไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด พัฒนาการของทฤษฎี การสร้างความรู้ จนถึงทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน Papert (1993) ได้นำสิ่งที่ Piaget (1969) เรียนรู้เกี่ยวกับเด็ก ๆ มาเป็นพื้นฐานในการคิดทบทวนเกี่ยวกับทฤษฎี ทางการศึกษาโดยเขามีความเห็นแตกต่างไปจาก Piaget (1969) ที่อธิบายว่าเด็กไม่สามารถเรียนรู้ เรื่องบางเรื่อง ได้ในช่วงวัยหนึ่ง ๆ เนื่องจากบางเรื่องมีความซับซ้อนหรือมีระบบแบบแผนที่ยาก ต่อการทำความเข้าใจ ควรต้องรอให้ถึงวัยที่เหมาะสมเสียก่อน ซึ่ง Papert (1993) เชื่อว่าสาเหตุที่ แท้จริงของการไม่สามารถเรียนรู้ นั้น เกิดจากการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ เพื่อช่วยให้สิ่งที่ เรียนรู้ได้ยาก กลายเป็นเรื่องง่าย และเป็นรูปธรรมเพียงพอ โดยในสังคมทั่วไปอาจมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อยู่แล้ว แต่ไม่ได้รับการส่งเสริมให้นำมาใช้ได้อย่างถูกต้อง และเกี่ยวข้องกับการศึกษาหากพอการมีวัสดุ สำหรับสร้างความรู้ที่หลากหลายอย่างเพียงพอ จะช่วยให้เด็กมีโอกาสในการเลือกใช้วัสดุเหล่านั้น เป็นสื่อสำหรับช่วยคิด (Object - to - Think - with) ซึ่งเด็กแต่ละคนควรจะมีสื่อของตนเอง และสามารถทดลองใช้ตามวิธีการของตนเองได้

Papert (1993) เชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เด็ก ๆ สามารถสร้างขึ้นได้อย่างกระตือรือร้น ดังนั้นการศึกษาที่ดี คือ การให้โอกาสเด็กได้เข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ เพื่อที่จุดประกาย ในกระบวนการสร้างความรู้ ดังที่ Papert (1993) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญของการเรียนรู้ 3 ประการ คือ 1) การเรียนรู้จากการแก้ปัญหาโดยการสำรวจและทดลองด้วยตนเอง 2) การเชื่อมโยงความรู้ใหม่ เข้ากับสิ่งที่รู้มาก่อนแล้ว และ 3) การนำความรู้ที่มีอยู่เดิมไปใช้เพื่อสร้างสิ่งใหม่ ๆ ต่อไป ซึ่งเขาเชื่อว่า คอมพิวเตอร์เป็นวัสดุอุปกรณ์ชั้นเยี่ยมที่จะช่วยพัฒนาสติปัญญาของเด็กได้อย่างมาก ซึ่งเทคโนโลยี อย่างอื่น ๆ ไม่สามารถทำได้ดีเท่า เด็กสามารถใช้คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือ (Constructional Tool) ในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เช่น การสร้างแบบจำลองของระบบที่เล็กมากจนมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า หรือใหญ่จนเกินกว่าที่จะเห็นได้ทั้งหมดในเวลาเดียวกัน (Simulation and Modeling) การทำให้สิ่ง ที่เป็นนามธรรมสามารถแสดงออกมาเป็นรูปธรรม และใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้นสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้ง เกี่ยวกับนามธรรมต่อไป นอกจากนี้ คอมพิวเตอร์ยังสามารถใช้เป็นสื่อสำหรับช่วยปรับเปลี่ยน

ความคิดในการจำแนกหรือตัดสินสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นสองสิ่งที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนมาเป็นการหาทางแก้ไขสิ่งที่ยังผิดพลาด (Debugging) ให้สำเร็จลุล่วง รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในแง่ของการบ่มเพาะวัฒนธรรม ที่เน้นการคิดโดยสติปัญญาให้เกิดขึ้นในจิตใจของเด็ก ซึ่งแม้ว่าเด็กจะไม่ได้ใช้คอมพิวเตอร์หรือเทคโนโลยีทันสมัยต่าง ๆ ในกระบวนการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา แต่กระบวนการทำงานที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอนี้จะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนากระบวนการคิดและแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

จากทฤษฎีการเรียนรู้ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ (Doing) หรือสร้าง (Making) สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และสามารถขยายความออกไปได้อีกว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุด เมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการสร้างบางสิ่งบางอย่างที่สัมผัสได้และมีความหมายกับตนเอง โดยเมื่อผู้เรียนสร้างบางสิ่งบางอย่างออกมาแล้ว จะได้รับความรู้ไปด้วย และความรู้ใหม่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กนำไปสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่มีความซับซ้อน มีการปรับเปลี่ยน และเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่น และทำให้เกิดความรู้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น และกระบวนการนี้จะเป็นวงจรที่มีความต่อเนื่องในการเสริมรับกันและกัน ภายในตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

1.4 แนวทางการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

แนวทางการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษามีธรรมชาติในการสอนที่แตกต่างกัน ซึ่งในการศึกษาแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 ได้กำหนดสาระพื้นฐานการเรียนรู้ไว้ 5 สาระ ได้แก่ 1) ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม 2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม 3) เศรษฐศาสตร์ 4) ประวัติศาสตร์ และ 5) ภูมิศาสตร์ ทั้ง 5 สาระนี้รวมเรียกว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีธรรมชาติจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันในการจัดการเรียนรู้ตามเนื้อหาสาระ (สิริวรรณ ศรีพหล, 2552) ดังนี้

1. แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

จากมาตรฐานทั้ง 2 ประการของสาระที่ 1 ตลอดจนหัวข้อหลักของสาระนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการเน้นการเรียนการสอนเรื่องของศาสนาที่นักเรียนนับถือ สำหรับในส่วนของพระพุทธศาสนา จะเน้นในด้านความรู้ ค่านิยม และการปฏิบัติ ในที่นี้จึงขอเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม โดยให้รายละเอียดในส่วนของจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา แนวทางการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนานั้น มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของพระพุทธศาสนา ให้ผู้เรียนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตลอดจนสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่จะเกิดแก่ตนเอง

และเกิดแก่สังคมในสวนรวม ซึ่งความมุ่งหมายนี้ก็เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์นั่นเอง

ในการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนานั้น สมุน อมรวิวัฒน์ (2530) ให้ความเห็นว่า ถ้าพิจารณาวิธีสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล จะพบว่า เป็นการสอนที่ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการนำพุทธวิธีของพระพุทธองค์มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังความเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เยาวชนของประเทศจึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง

พุทธวิธีในการสอนนั้น วศิน อินทสระ (2538) ได้อธิบายว่า หมายถึงวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดา และมนุษย์ เนื่องจากทรงมีพุทธวิธีหลายประการอันเหมาะสมแก่ผู้ฟังหรือผู้สนทนาด้วย และเมื่อจบการสอนหรือการสนทนา จึงมักจะได้รับผลสมความมุ่งหมาย คือ ผู้ฟังได้บรรลุมรรคผลบ้าง แสดงตนถึงพระรัตนตรัยเป็นพุทธมามกะบ้าง สดแล้วแต่บารมีหรืออินทรีย์ของแต่ละคนซึ่งแก่อ่อนไม่เท่ากัน

2. แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

จากมาตรฐานทั้ง 2 ข้อ มีจุดเน้นต่างกัน คือ มาตรฐาน ส 2.1 เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี ส่วนมาตรฐาน ส 2.2 เน้นผู้เรียนให้เข้าใจระบบการเมือง การปกครองในสังคมปัจจุบัน จากมาตรฐานทั้ง 2 ข้อได้มีการกำหนดสาระการเรียนรู้แกนกลางไว้ในทุกระดับชั้น โดยมีหัวข้อสำคัญ ๆ เช่น

- 1) การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน สังคม ประเทศชาติ
- 2) ลักษณะความสามารถและลักษณะความดีของตนเองและผู้อื่น
- 3) การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย
- 4) การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น
- 5) สิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิมนุษยชน
- 6) กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน
- 7) โครงสร้างของครอบครัว โรงเรียน สังคม
- 8) ความสัมพันธ์ของบทบาท หน้าที่ในฐานะสมาชิกของครอบครัว โรงเรียน สังคม ประเทศชาติ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาลักษณะความเป็นพลเมืองดี หรือการจัดการเรียนการสอนสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งเป็นสาระที่ 2 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา

ขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 นั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมุ่งจัดกิจกรรมในหลาย ๆ ลักษณะทั้งกิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยกิจกรรมที่จัดต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี พัฒนาเจตคติและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ตลอดจนมีทักษะและความสามารถในการที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่ตนเป็นสมาชิกได้อย่างมีความสุข

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งสามด้านด้วยกันโดยจัดกิจกรรมที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น กิจกรรมการเรียนการสอนโดยการสาธิต การอภิปรายการแสดงบทบาทสมมุติ การใช้เกมจำลองสถานการณ์ การแก้ปัญหา การสืบสวนสอบสวน เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ความเป็นพลเมืองดี การพัฒนาทักษะความสามารถ โดยเฉพาะทักษะการคิด และการตัดสินใจ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเป็นพลเมืองดีที่มีคุณภาพ

นอกจากที่กล่าวมา Thai Civic Education ได้อธิบายกิจกรรมที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับจุดหมายเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ได้แก่

- 1) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning)
- 2) การเรียนรู้แบบลงมือทำ (learning by doing)
- 3) การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (learner centered)
- 4) การเรียนรู้ที่ไม่ชี้นำความคิดเห็น (Prohibition against imposition of point of view)
- 5) การเรียนรู้ที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทางการเมือง (Prohibition against political bias-nonpartisan learning)

3. แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

การสอนวิชาเศรษฐศาสตร์นั้น ครูสังคมศึกษาสามารถนำวิธีการทางเศรษฐศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ในห้องเรียนได้ คือ วิธีการศึกษาโดยวิธีอนุมาน (deductive method) และวิธีการศึกษาโดยวิธีอุปมาน (inductive method) วิธีอนุมาน หมายถึง การมีหลัก กฎเกณฑ์เป็นตัวตั้ง แล้วนำสิ่งที่ต้องการพิสูจน์เข้าไปเทียบถ้าสอดคล้องกันก็เป็น “จริง” ถ้าไม่สอดคล้องกันก็เป็น “เท็จ” ส่วนวิธีอุปมาน หมายถึง การที่เราหาหลักการ โดยการใช้ข้อมูลหรือการนำวิธีการศึกษาโดยวิธีอุปมาน มาใช้ในการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์นั้น ครูผู้สอนจะเริ่มจากการกำหนดกฎ ทฤษฎี หลักการ หรือแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ขึ้นมาก่อน แล้วให้นักเรียนช่วยกันหาข้อมูล หลักฐาน รวมทั้งข้อเท็จจริงมาพิสูจน์ หรือทดสอบว่า

กฎทฤษฎี หลักการหรือแบบจำลองที่ตั้งไว้นั้น ถูกต้องหรือไม่ ส่วนวิธีการศึกษาโดยวิธีอุปมาน ครูผู้สอนจะให้ผู้เรียนหาข้อมูลปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรือประสบการณ์ของผู้เรียนเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจเพื่อมาเป็นข้อสรุป แล้วตั้งเป็นกฎหรือทฤษฎีเพื่อนำไปอธิบายเหตุการณ์อื่น ๆ ต่อไป

วิธีการสอนแบบอุปมาน และอุปมานี้มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการสอนในวิชารายวิชาเศรษฐศาสตร์อย่างมาก เพราะจะช่วยฝึกให้ผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการคิดอย่างมีเหตุผล เกี่ยวกับสภาพหรือปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคม และสามารถใช้หลักการ กฎ หรือทฤษฎี เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ

4. แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

4.1 วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการสอนสาระประวัติศาสตร์ ผู้สอนอาจนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ประกอบด้วยขั้นตอน 6 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การสะสมข้อเท็จจริง หรือข้อมูลต่าง ๆ
- 2) การคัดเลือกข้อเท็จจริง
- 3) การประเมินความสำคัญของข้อเท็จจริง
- 4) การแจกแจงข้อเท็จจริงเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
- 5) การตีความ
- 6) การเรียบเรียง

วิธีการดังกล่าว ครูสังคมศึกษาสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในห้องเรียนได้อย่างน่าสนใจ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยเฉพาะขั้นตอนของการประเมินความสำคัญของข้อเท็จจริงหรือการวิพากษ์ ขั้นตอนการตีความ เป็นต้น การสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์จะเน้นให้ผู้เรียนฝึกหัดการประเมินคุณค่าของหลักฐาน ให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ

4.2 วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ล้วนมีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ แต่ในบางครั้งหลักฐานอาจมีไม่เพียงพอ ทำให้การค้นคว้างานของนักประวัติศาสตร์ไม่สมบูรณ์ นักประวัติศาสตร์จึงใช้วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) เพื่อการค้นคว้าหาข้อมูลประกอบ ทำให้งานศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์สมบูรณ์และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า เป็นวิธีการหนึ่งของผู้สอนสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้ การสอนสาระประวัติศาสตร์ในโรงเรียน ผู้สอนส่วนใหญ่มักใช้วิธีการบรรยายเนื้อหา ทำให้นักเรียน เห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ต้องท่องจำ น่าเบื่อหน่าย เป็นวิชาที่ศึกษา

แต่เรื่องของอดีตที่อยู่ห่างไกล วิชาประวัติศาสตร์จึงดูด้อยค่าไป ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องทำให้วิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่น่าสนใจและมีชีวิตชีวา การนำวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่ามาใช้ในห้องเรียนอาจทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ Mchaffy, George, Sitton, and Davis (1979) ได้สรุปให้เห็นว่าวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าจะช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นไม่เฉื่อยชา

นอกจากวิธีสอนที่นำเสนอ ยังมีวิธีการสอนอื่น ๆ ที่ครูสังคมศึกษาสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ เช่น การสอนแบบสืบสวนสอบสวน การแก้ปัญหา เป็นต้น

จากวิธีการสอนที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นหลักที่นำเสนอไปแล้วนั้น ผู้สอนสาระประวัติศาสตร์อาจจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องของประวัติศาสตร์เพิ่มเติมในการจัดการเรียนรู้ด้วยดังตัวอย่างกิจกรรมการเรียนการสอน ต่อไปนี้

1. กิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลำดับเหตุการณ์ (chronology) การสอนการลำดับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ จะช่วยให้นักเรียนเกิดความเข้าใจเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างเป็นเหตุเป็นผล และยังสามารถทำให้นักเรียนจดจำเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ ช่วยทำให้นักเรียนสามารถสร้างสถานการณ์ให้สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดในอดีตและเชื่อมโยงเหตุการณ์เหล่านั้นสู่ปัจจุบัน

2. กิจกรรมการเทียบศักราช การนับช่วงเวลา และคำศัพท์ในวิชาประวัติศาสตร์ ครูควรอธิบายคำศัพท์เกี่ยวกับการนับเวลา และสอนวิธีเทียบศักราชต่าง ๆ

3. กิจกรรมการจัดทำแผนภูมิต้นไม้ (family tree) เกี่ยวกับประวัติบุคคล การที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ใด ๆ ก็ตาม นักเรียนควรมีแนวคิดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของตนเอง ของครอบครัว หรือบุคคลสำคัญเสียก่อน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรม ควรให้นักเรียนฝึกการทำแผนภูมิต้นไม้ของบุคคลสำคัญต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ จะทำให้การเรียนประวัติศาสตร์น่าสนใจและผู้เรียนเกิดเข้าใจในเหตุการณ์และความสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น

4. กิจกรรมเกี่ยวกับการเขียน การเขียนนับเป็นกิจกรรมสำคัญในการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์นั้นมีรากฐานมาจากการเขียน และบันทึกของมนุษย์ในยุคสมัยต่าง ๆ ดังนั้น นักเรียนจึงควรได้ฝึกฝนให้รู้จักการบันทึกหรือการเขียนเรื่องราวที่เกิดขึ้นใกล้ตัวนักเรียน หรือฝึกการบันทึกเมื่อพบเห็นเหตุการณ์สำคัญ

5. กิจกรรมเกี่ยวกับการพูด เช่น ฝึกการพูดในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น การอภิปราย การโต้เถียง การปาฐกถา การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ การหาเสียง เป็นต้น

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ผู้สอนอาจเลือกนำไปใช้โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่จะสอน วุฒิภาวะของผู้เรียน บรรยากาศของห้องเรียน นอกจากนั้นครูสังคมศึกษาควรมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ที่ทันสมัย ทันยุค ทันเหตุการณ์ และควรให้ผู้เรียนรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เป็นสื่อในการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เช่น การหาข้อมูลหรือหลักฐานต่าง ๆ ในเว็บไซต์ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้การเรียนการสอนประวัติศาสตร์มีความหมาย และมีความน่าสนใจอย่างแท้จริง

5. แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สาระภูมิศาสตร์ สาระภูมิศาสตร์มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาภูมิศาสตร์ พัฒนาให้มีทักษะทางภูมิศาสตร์ และพัฒนาให้มีเจตคติทางภูมิศาสตร์ ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน โดยจัดกิจกรรมที่เน้นตัวนักเรียนเป็นสำคัญ ซึ่งครูสังคมศึกษาอาจนำวิธีการทางภูมิศาสตร์เข้าไปประยุกต์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ด้วย ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์ ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนการสอนโดยการใช้โครงการ ครูสังคมศึกษาอาจให้นักเรียนได้ฝึกคิดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางภูมิศาสตร์ ว่านักเรียนสนใจเรื่องอะไร แล้วกำหนดเป็นโครงการที่จะศึกษา เช่น ถ้านักเรียนต้องการจะศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน นักเรียนอาจจะจัดทำเป็น “โครงการการท่องเที่ยวท้องถิ่นของเรา” เมื่อกำหนดหัวข้อที่จะทำเป็นโครงการแล้ว ครูให้นักเรียนวางแผนการดำเนินงาน เช่น จะสืบค้นข้อมูล ประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับเอกสาร อาจขอเอกสารจากจากแหล่งวิทยากร หรือผู้รู้ในท้องถิ่นและเอกสารของทางราชการ ส่วนข้อมูลบางอย่างอาจต้องออกไปสำรวจสภาพภูมิศาสตร์ทางด้านกายภาพและสภาพทางสังคม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นการสำรวจภาคสนาม เมื่อวางแผนการดำเนินงานแล้ว จึงลงมือปฏิบัติงานตามขั้นตอน นำข้อมูลที่สืบค้นมาได้ทั้งข้อมูลเชิงเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเหล่านั้นมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมิน แล้วจึงนำมาเรียบเรียง โดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับท้องถิ่นตามหัวข้อที่นักเรียนระบุ และหัวข้อที่นักเรียนนำมาเรียบเรียง เช่น

1) ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น โดยแสดงที่ตั้ง ด้วยการเขียนเป็นแผนที่สังเขปของท้องถิ่น แสดงลักษณะภูมิประเทศ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิอากาศ เป็นต้น

2) แสดงผังเมือง แสดงแผนผังของถนน ที่ตั้งของสถานที่ราชการ สถานที่สำคัญของท้องถิ่นโดยมีทิศทางกับแสดงสินค้าที่น่าสนใจของท้องถิ่น เป็นต้น

3) แนะนำสถานที่ทางธรรมชาติที่น่าสนใจของท้องถิ่น โดยแสดงรูปภาพของสถานที่นั้น ๆ ตลอดจนเส้นทางการเดินทาง เป็นต้น

เมื่อจัดทำโครงการเรียบร้อยแล้ว ครูอาจให้นักเรียนนำโครงการไปเผยแพร่ เช่น จัดทำเป็นเอกสารแผ่นพับแจกจ่ายไปยังนักเรียน หรือกลุ่มสนใจในชุมชนของตน

หรือชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้กลุ่มคนต่าง ๆ มาท่องเที่ยวในท้องถิ่นของเรา ในการเผยแพร่โครงการควรมีการประเมินความสำเร็จของโครงการด้วย

2. กิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนไปศึกษานอกสถานที่ ในการจัดการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์ ครูอาจนำกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ไปประยุกต์ใช้ ผู้เรียนจะได้รับความรู้จากการไปสัมผัสสิ่งที่เป็นรูปธรรมโดยตรง เช่น ได้เห็นภูมิประเทศที่ครูเคยอธิบายในชั้นเรียนว่าแท้จริงเป็นอย่างไร หรือได้เห็นสภาพของเมือง ว่ามีจุดเด่นจุดด้อยของการวางผังเมืองอย่างไร ได้เห็นรูปแบบของการสร้างที่อยู่อาศัยว่ามีความสอดคล้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์อย่างไร เป็นต้น ในการให้นักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่นั้น ครูอาจฝึกทักษะการจดบันทึก การสำรวจ การทำแผนที่ แผนที่ผังการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งถือเป็นทักษะการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ไปพร้อม ๆ กันด้วย

3. กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการสำรวจ กิจกรรมการสำรวจเป็นกิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนทำนอกห้องเรียน ครูอาจมอบหมายให้นักเรียนไปสำรวจลักษณะภูมิประเทศของชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ สำรวจสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สำรวจสภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น จำนวนประชากร อาชีพ ลักษณะของที่อยู่อาศัย เป็นต้น ขณะที่นักเรียนกำลังปฏิบัติกิจกรรมการสำรวจอยู่นั้น ครูควรเน้นให้นักเรียนฝึกทักษะการจดบันทึก นอกเหนือจากจดบันทึกโดยบรรยายเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วอาจหมายรวมถึงจดบันทึกโดยใช้วิธีทางกราฟิก เช่น การเขียนเป็นแผนผัง การจัดทำตาราง กราฟ หรือการถ่ายภาพ เป็นต้น

4. กิจกรรมการจัดทำแผนที่ แผนที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาสาระภูมิศาสตร์ ครูควรฝึกให้นักเรียนทำแผนที่อย่างง่าย ๆ เช่น ให้นักเรียนจัดทำแผนที่สถานที่ตั้งบ้านของตนเอง แผนที่ที่ตั้งของโรงเรียน แผนที่ชุมชน แล้วจึงขยายไปเป็นแผนที่ภาค และแผนที่ประเทศ ตามลำดับ โดยแสดงรายละเอียดของภูมิประเทศ ทิศทาง รวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับการกำหนดอัตราส่วน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมฝึกการทำแผนที่นี้จะพัฒนาผู้เรียนให้มีมโนคติเกี่ยวกับที่ตั้งและมโนคติเกี่ยวกับพื้นที่ ซึ่งเป็นมโนคติหลักที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้สาระภูมิศาสตร์

จากแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าแนวทางการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษามิธรรมชาตินในการสอนที่แตกต่างกันดังนั้น ผู้สอนควรหาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับธรรมชาติของผู้เรียน ช่วงวัยของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดกับผู้เรียน และในการจัดการเรียนรู้ควรศึกษาแนวคิดสำคัญที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในและนอกโรงเรียน โดยผู้สอนการเชื่อมโยงเนื้อหาในรายวิชาสังคมศึกษา เหตุการณ์ พัฒนาการต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เกิดขึ้นในโลกเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความรู้ ทักษะ ค่านิยมและจริยธรรมสู่การปฏิบัติจริง ด้วยการชี้แหล่งความรู้ สื่อ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้เกิดความสัมพันธ์กัน และสร้างสมประสพการณ์ที่สร้างค่านิยม จริยธรรม และบรรทัดฐานในสังคม การนำไปใช้จริง

ในการดำเนินชีวิต ผู้เรียนได้ใช้การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ การยอมรับ และเข้าใจในความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน รับผิดชอบต่อสังคมส่วนร่วม ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย มุ่งเน้นศึกษาในสาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งวิชาสังคมศึกษา เป็นรายวิชาที่สามารถนำมาบูรณาการเรียนรู้ได้ในหลายสาระ ซึ่งเป็นเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา และสามารถบูรณาการความรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของ นักเรียนได้ ผู้สอนมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีอย่างแท้จริง และมีความสอดคล้อง กับเหตุการณ์ปัจจุบันในสังคม

1.5 การจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้สังคมศึกษา

การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุน ให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง อย่างรอบด้านทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (อิทธิเดช น้อยไม้, 2560: 202) โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. หลักการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนทางกายภาพการจัดบรรยากาศในชั้นเรียน หรือบรรยากาศทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อม และวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวก ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้ระเบียบเรียบร้อย เหมาะสม เพียงพอและพร้อมใช้งาน อยู่เสมอ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ห้องเรียนเป็นสถานที่ที่นักเรียนต้องใช้ชีวิตและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในแต่ละวัน ครูผู้สอนจึงต้องเตรียมการจัดบรรยากาศทางกายภาพของห้องเรียนให้เป็นสถานที่ที่มีความน่าอยู่ มีความสะดวกสบาย มีความปลอดภัยและมีสุขอนามัยที่ดี ดังนั้น ในการจัดบรรยากาศทางกายภาพ ห้องเรียนปกติ ครูผู้สอนจึงควรพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การจัดโต๊ะเรียน หรือนั่งสำหรับผู้เรียน

1) การกำหนดแผนผังที่นั่งภายในห้องเรียน ควรมีความเหมาะสมกับรูปร่าง และช่วงวัยของผู้เรียน

2) การจัดที่นั่งสำหรับผู้เรียน ควรมีความสะดวกต่อการลุกนั่ง เคลื่อนไหวสำหรับ ทำกิจกรรมได้คล่องตัว ปลอดภัยต่อการเข้าออก ครูผู้สอนสามารถเดินเข้าไปถึงผู้เรียนได้

3) สามารถเคลื่อนย้ายเปลี่ยนรูปแบบที่นั่งเรียนได้ง่าย เพื่อสะดวกในการจัด กิจกรรมการเรียนรู้แบบต่าง ๆ

4) ให้ผู้เรียนที่นั่งทุกจุดสามารถมองเห็นกระดานดำ จอภาพ หรือการสาธิต การทำกิจกรรมต่าง ๆ บริเวณด้านหน้าชั้นเรียนได้ชัดเจน

5) ผู้เรียนมีปัญหาในการเรียนรู้ หรือมีปัญหาพฤติกรรม อาจจัดที่นั่งบริเวณที่ครูผู้สอนสามารถดูแลได้อย่างใกล้ชิด

1.2 การจัดโต๊ะครู

1) จัดโต๊ะครู หรือที่นั่งของครูผู้สอนไว้หน้าห้องเรียน การจัดที่นั่งรูปแบบนี้เป็นลักษณะของการควบคุมสั่งการในชั้นเรียน ครูผู้สอนสามารถมองเห็นพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างชัดเจนทั่วห้อง

2) จัดโต๊ะครูหรือที่นั่งสำหรับครูผู้สอนไว้หลังห้องเรียน การจัดที่นั่งรูปแบบนี้เป็นลักษณะของการสร้างบรรยากาศที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูผู้สอนสามารถมองเห็นพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน เมื่อผู้เรียนต้องการได้รับคำปรึกษา สามารถเข้ามาขอพบครูผู้สอนได้โดยไม่เป็นที่สังเกตของเพื่อนในชั้นเรียน

3) จัดโต๊ะครู หรือที่นั่งสำหรับครูผู้สอนไว้นอกห้องเรียน การจัดที่นั่งรูปแบบนี้เป็นลักษณะที่ครูผู้สอนจะไม่สามารถมองเห็นหรือติดตามพฤติกรรมของผู้เรียนเรียนได้เท่ากับการจัดที่นั่งรูปแบบอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ก็มิใช่ข้อดีเมื่อผู้เรียนต้องการคำปรึกษาที่เป็นส่วนตัวสามารถเข้ามาพบครูผู้สอนได้อย่างอิสระ โดยไม่เป็นที่สังเกตของเพื่อนในชั้นเรียน

4) การจัดโต๊ะครูหรือที่นั่งสำหรับครูผู้สอนทั้ง 3 รูปแบบ ครูผู้สอนสังคมนาสามารถพิจารณาเลือกใช้ตามความเหมาะสม และสิ่งสำคัญบริเวณโต๊ะครูหรือที่นั่งสำหรับครูผู้สอนควรมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งบนโต๊ะ และบริเวณโดยรอบ เพื่อสะดวกต่อการปฏิบัติงานของครู และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน

1.3 การจัดป้ายนิเทศ และการจัดมุมความรู้ต่าง ๆ

1) การจัดป้ายนิเทศ ควรจัดตกแต่ง ออกแบบให้มีความสวยงามมีความคิดสร้างสรรค์ มีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับบทเรียน ข่าว เหตุการณ์สำคัญ วันสำคัญต่าง ๆ ที่ผู้เรียนควรรู้ อาจจัดแสดงผลงานหรือข้อมูลพัฒนาการความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง

2) การจัดมุมความรู้ต่าง ๆ ครูผู้สอนอาจพิจารณาจัดให้มีมุมหนังสือความรู้ ข่าว และเหตุการณ์ มุมเกมการศึกษา เพื่อฝึกนิสัยรักการอ่าน การศึกษาค้นคว้าและส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน

1.4 การจัดสภาพห้องเรียนที่ถูกลักษณะ

สภาพห้องเรียนที่ถูกลักษณะ ควรมีอากาศถ่ายเทได้ดี ไม่อับชื้นปราศจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ เช่น เสียง ควัน ฝุ่น กลิ่น ฯลฯ ควรมีแสงสว่างเพียงพอ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเขียนและอ่านหนังสือได้ชัดเจน และควรมีความสะอาด มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งนี้ ผู้สอนควร

มอบหมายหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลความสะอาดและความเป็นระเบียบของห้องเรียนแก่ผู้เรียน เพื่อปลูกฝังนิสัยรักความสะอาดและฝึกการทำงานร่วมกัน

2. หลักการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนทางจิตวิทยา

การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนทางจิตวิทยา หรือบรรยากาศทางจิตใจ หมายถึง การจัดสภาพการณ์ที่ส่งผลต่อความรู้สึกเชิงบวกของผู้เรียน ผู้เรียนเกิดความอบอุ่น สบายใจ ปราศจากความหวาดกลัว สามารถร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข ดังที่พรรณณี เจนจิต (2550: 347-348) และอชรา เอบสุขสิริ (2559: 321-322, อ้างถึงใน อิทธิเดช น้อยไม้, 2560) ได้กล่าวถึง หลักการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนทางจิตวิทยา ควรเป็นการจัดบรรยากาศที่มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.1 บรรยากาศที่ท้าทาย (Challenge) ครูผู้สอนจะต้องจัดบรรยากาศในการเรียน หรือให้บทเรียนที่มีความยากในระดับที่ท้าทายความสามารถ ไม่ยาก หรือง่ายจนเกินไปแต่ผู้เรียนเกิดรู้สึกอยากลองเรียนรู้ และภาคภูมิใจเมื่อตนทำสำเร็จ ครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการกระตุ้นให้กำลังใจ และเชื่อในความสามารถของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน

2.2 บรรยากาศที่มีอิสระ (Freedom) ผู้เรียนมีอิสระที่จะเลือกและตัดสินใจที่จะศึกษาค้นคว้า สามารถเลือกวิธีการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง บรรยากาศเช่นนี้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความมั่นใจในตนเอง และเกิดความรู้สึกผ่อนคลาย

2.3 บรรยากาศที่มีการยอมรับนับถือ (Respect) ครูผู้สอนให้การยอมรับ ชื่นชม และเห็นคุณค่าของผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่ามีค่า และมีความมั่นใจในตนเอง ซึ่งถือเป็นสิ่งที่มีผลต่อการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียนต่อไป

2.4 บรรยากาศที่มีความอบอุ่น (Warmth) ครูผู้สอนมีความเข้าใจ เป็นมิตรและคอยให้ความช่วยเหลือจะทำให้ผู้เรียนเกิดความอบอุ่น สบายใจ อยากร่วมเข้าใกล้ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน บรรยากาศที่มีความอบอุ่นเป็นกันเอง มีความเอื้ออาทร ความปรารถนาดีและความจริงใจ จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักโรงเรียน และรักการเรียนเรียนรู้

2.5 บรรยากาศที่มีการควบคุม (Control) เป็นความจำเป็นที่ครูผู้สอนจะต้องฝึกให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย แต่มีได้อยู่ภายใต้การควบคุมลงโทษ โดยครูผู้สอนจะชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจถึงความสำคัญของระเบียบวินัยแก่ผู้เรียนก่อน และที่สำคัญครูผู้สอนจะต้องมีความยุติธรรมปฏิบัติต่อผู้เรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันบนพื้นฐานของเหตุผลและความถูกต้อง

2.6 บรรยากาศความสำเร็จ (Success) ครูผู้สอนจะมีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียนมาก ดังนั้น ครูผู้สอนควรแสดงความเห็นต่อผลงานหรือกิจกรรมของผู้เรียนในส่วนที่ประสบความสำเร็จมากกว่าความล้มเหลว

นอกจากนี้ อารมณ์ ใจเที่ยง (2553: 246-250) ก็ได้เสนอแนวทางการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนทางจิตวิทยา โดยมุ่งพิจารณาไปที่ครูผู้สอนเป็นสำคัญ ซึ่งมีรายละเอียด คือ บุคลิกภาพ

ของผู้สอน โดยสภาพบรรยากาศของห้องเรียนมีส่วนสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของผู้สอน ผู้สอนที่มีบุคลิกดี เช่น การแต่งกาย การยืน การเดิน ท่าทาง น้ำเสียง การใช้คำพูด การแสดงออก ทางสีหน้า แววตา ฯลฯ เหมาะสมกับการเป็นครู จะช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้

1. พฤติกรรมการสอนของครูผู้สอน พฤติกรรมการสอนของครูมีบทบาทในการสร้างความรู้สึกที่ดีให้แก่ผู้เรียนเช่นเดียวกับบุคลิกภาพของครูผู้สอน ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผู้สอนต้องใช้เทคนิคและทักษะการสอนที่สอดคล้องเหมาะสมกับผู้เรียน และบทเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ เจตคติ และทักษะตามที่หลักสูตรกำหนด

2. เทคนิคการปกครองชั้นเรียนของครูผู้สอน เทคนิค หรือวิธีการที่ครูผู้สอนใช้ปกครองชั้นเรียนมีส่วนส่งเสริมการสร้างบรรยากาศทางจิตวิทยา กล่าวคือ ถ้าครูผู้สอนปกครองชั้นเรียนด้วยความยุติธรรม ยึดหลักประชาธิปไตย ใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ทุกคนในชั้นเรียนยอมรับยินดีปฏิบัติ ผู้เรียนก็จะอยู่ในห้องเรียนอย่างมีความสุข เกิดความรู้สึกอบอุ่น พอใจ และสบายใจในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้สอนโหด ไม่ยุติธรรม เลือกว่ารักมากกว่าชัง ปกครองชั้นเรียนแบบเผด็จการผู้เรียนจะเกิดความรู้สึกไม่ศรัทธา ไม่เห็นคุณค่าของระเบียบกฎเกณฑ์ และส่งผลให้ไม่สนใจเรียนไม่อยากมาโรงเรียนในที่สุด ดังนั้น เทคนิควิธีการปกครองชั้นเรียนของผู้สอน จึงมีความสำคัญต่อการสร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาในการปกครองชั้นเรียนด้วย

3. ปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน การมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนทั้งครูผู้สอนกับผู้เรียนหรือแม้แต่ผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกันเอง ล้วนส่งผลต่อบรรยากาศทางจิตวิทยาทั้งสิ้น ปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนประกอบด้วย 3 ลักษณะ ดังนี้

3.1 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน ถ้ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียนเป็นไปด้วยดี หมายถึง ทั้งครูผู้สอนและผู้เรียนต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันครูผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถาม ครูผู้สอนให้ความเป็นกันเองกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีอิสระ และมีความสบายใจในการทำกิจกรรม บรรยากาศในห้องเรียนก็จะไม่ตึงเครียด เป็นบรรยากาศที่รื่นรมย์ น่าเรียน น่าสอน ซึ่งจะส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดี

3.2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนเป็นไปด้วยดี คือ มีความสมัคสมานสามัคคีกัน รักใคร่กลมเกลียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ฯลฯ บรรยากาศในห้องเรียนจะเต็มไปด้วยความอบอุ่น สร้างความรู้สึกที่ดีให้แก่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนเป็นสำคัญ กล่าวคือ ครูผู้สอนจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียน ปกครองดูแลผู้เรียนได้อย่างทั่วถึง สั่งสอนอบรมบ่มนิสัย และแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของผู้เรียนได้ถูกต้อง ผู้เรียนจะค่อย ๆ ซึมซาบ และซบเอาสิ่งที่ดีงามไว้ปฏิบัติ จนเป็นคุณลักษณะเฉพาะตนที่พึงประสงค์

เมื่อผู้เรียนทุกคนต่างเป็นคนดี เพราะมีครูดี ทุกคนก็จะมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อันเป็นส่วนสร้างเสริมให้เกิดบรรยากาศที่พึงปรารถนาขึ้นในห้องเรียน

3.3 ปฏิสัมพันธ์ทางวาจา หมายถึง การพูดจาร่วมกันในระดับเรียนระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนอาจเป็นการบรรยาย การอธิบาย การถามคำถามการมอบหมายงาน การพูดของเรียน เป็นต้น ทั้งหมดนี้มีอิทธิพลต่อการเรียนเช่นกัน การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางวาจานั้นควรใช้อิทธิพลทางอ้อม (Indirect Influence) หมายถึงพฤติกรรมทางวาจาที่ครูผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น เช่น ผู้สอนยอมรับความรู้สึกของผู้เรียน การสอนขดเซย สนับสนุนให้กำลังใจผู้สอนยอมรับ หรือนำความคิดเห็นของผู้อื่นมาใช้ ผู้สอนถามเพื่อให้นักเรียนตอบโดยครูผู้สอน และควรหลีกเลี่ยงการใช้อิทธิพลทางตรง (Direct Influence) หมายถึง พฤติกรรมที่ครูผู้สอนแสดงเดี่ยว เช่น ผู้สอนบรรยาย ผู้สอนสั่งการ ผู้สอนวิจารณ์ฝ่ายเดียว ดังนั้นผู้สอนควรสร้างปฏิสัมพันธ์ทางวาจาโดยใช้อิทธิพลทางอ้อมเพื่อส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้

จากการจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้สังคมศึกษาที่มาข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดบรรยากาศในห้องเรียนทางจิตวิทยา มุ่งในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการเรียนการสอน ความรู้สึกถึงความเป็นมิตร และเกิดความศรัทธาในผู้สอน ดังนั้นผู้สอนจึงควรตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างบรรยากาศทางจิตวิทยา โดยการปรับบุคลิกภาพความเป็นครูให้เหมาะสมกับพฤติกรรมในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี มีเทคนิคการปกครองชั้นเรียน สร้างปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

3. ข้อปฏิบัติในการจัดบรรยากาศในห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

การที่ครูผู้สอนจะสร้างบรรยากาศของห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้และเสริมสร้างพัฒนาการทางบุคลิกภาพแก่ผู้เรียนได้นั้น ผู้สอนและผู้เรียนควรปฏิบัติตามแนวทางที่สุรงค์ ไคว์ตระกูล (2553: 455-456) เสนอไว้ ดังนี้

3.1 ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะตกลงกันตั้งแต่วันแรกของการเปิดเรียนว่าต้องการบรรยากาศของห้องเรียนชนิดใด ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะต้องเข้าใจว่าห้องเรียนที่มีบรรยากาศครึกครื้นกับการเรียนรู้และเสริมสร้างพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพนั้น หมายถึงห้องเรียนที่มีความอบอุ่น ราบรื่น ทุกคนมีความจริงใจต่อกันและกัน และต่างคนต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้เรียนและผู้สอนมีความสุข ผู้เรียนทุกคนต่างเคารพกฎเกณฑ์ และระเบียบของห้องเรียน ซึ่งผู้สอนและผู้เรียนช่วยกันคิดขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเป็นความสัมพันธ์ที่ต่างไวใจซึ่งกันและกัน มีความจริงใจต่อกันแล้วหวังดีต่อกัน โดยผู้สอนเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน

3.2 ผู้สอนและผู้เรียนจะต้องพยายามที่จะปรับปรุงทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ผู้สอนจะต้องแสดงตนเป็นตัวอย่าง โดยเป็นผู้มีวุฒิภาวะและมีมนุษยสัมพันธ์อันดีเป็นสมบัติ คือการไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น และเป็นผู้เข้าใจในความรู้สึกของผู้อื่นโดยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา

มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีมาตรฐานทางจริยธรรม และมีค่านิยมของตนเอง เป็นผู้มีความเมตตา มีขันติและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้มองโลกในแง่ดี มีอัธมโนทัศน์ทางบวก เป็นผู้ที่ยอมรับผู้อื่น โดยถือว่าคนเราแต่ละคนเป็นปัจเจกบุคคล ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ยกย่องให้เกียรติเปิดโอกาสให้ผู้อื่นมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกและทักษะและมีความจริงใจและสามารถควบคุมสติของตนเองได้ทั้งผู้เรียนและครูผู้สอนมีหน้าที่ที่จะสร้างบรรยากาศของห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และเสริมสร้างบุคลิกภาพของผู้เรียน

3.3 ทั้งผู้เรียนและผู้สอนมีหน้าที่สร้างบรรยากาศของห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และเสริมสร้างบุคลิกภาพของผู้เรียน หน้าที่ของครูผู้สอนและผู้เรียน ดังนี้

1. หน้าที่ของครูผู้สอน

1.1 ผู้สอนจะต้องทำตนให้ผู้เรียนรัก เชื่อว่าและคิดว่าผู้สอนเป็นที่พึ่งได้ ผู้สอนจะต้องไม่แสดงความรักที่เหลื่อมล้ำ ควรจะมีความยุติธรรมปฏิบัติต่อผู้เรียนด้วยใจเป็นกลาง ไม่มีอคติ นอกจากนี้ผู้สอนจะต้องมีความสม่ำเสมอ และควบคุมอารมณ์ได้ มีทัศนคติทางบวกต่อชีวิต ที่จะช่วยผู้เรียนแก้ปัญหาและถือว่าปัญหาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ถ้าใช้ความพยายามก็จะแก้ไขได้ เป็นผู้มองโลกในแง่ดีและมีอารมณ์ขัน และถ้าผู้เรียนในห้องเรียนสามารถช่วยให้บรรยากาศของห้องเรียนครื้นเครงด้วยอารมณ์ขัน ก็ไม่ควรจะติเตียน เป็นผู้ที่ยุ่เรียนนับถือแต่มีความสนิทสนมไว้ใจต่อผู้สอน และถือว่าผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือผู้เรียน

1.2 ผู้สอนควรจะพยายามให้เสริมแรงหรือรางวัลเช่นชมเชยผู้เรียนที่แสดงพฤติกรรมที่เสริมสร้างบรรยากาศของห้องเรียนเพื่อเอื้อการเรียนรู้ผู้เรียนผู้นั้นจะได้เป็นตัวอย่างที่ดี

2. หน้าที่ของผู้เรียน

2.1 ผู้เรียนต้องทราบว่า มีหน้าที่สร้างบรรยากาศห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และเสริมสร้างบุคลิกภาพ โดยตั้งใจเรียนและพร้อมที่จะร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

2.2 เป็นผู้มีความรับผิดชอบ เชื่อถือได้ เป็นผู้มีน้ำใจคอยช่วยเหลือเพื่อนนักเรียน ผู้สอนและช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของห้องเรียนและโรงเรียน มีความเมตตาต่อผู้อื่นเห็นใจเพื่อนนักเรียนที่เรียนไม่ได้ คอยให้ความช่วยเหลือเพื่อน ดังนั้นการจัดชั้นเรียนหรือห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จึงต้องอาศัยแนวทางการจัดบรรยากาศทางกายภาพและทางจิตวิทยา ทั้งนี้ครูผู้สอนและผู้เรียน จะต้องอาศัยความร่วมมือในการสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นมิตรเอื้ออาทรต่อการเรียนรู้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข

1.6 การใช้สื่อการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา

สื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวคิดและเจตคติระหว่างครูกับนักเรียน เพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียน ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และทักษะกระบวนการจนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ (พวงเล็ก อุตรระ, 2539: 109; กิดานันท์ มลิทอง, 2540: 79, อ้างถึงใน อิทธิเดช น้อยไม้, 2560) สื่อการเรียนรู้มีหลายประเภท มีทั้งสื่อประเภทที่แบ่งแบบไม่ต้องใช้เครื่องฉายหรือไม่ต้องใช้อุปกรณ์เสริมมีอายุการใช้งานระยะสั้น เช่น ของจริง ของจำลอง แผนที่ แบบอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ต้องใช้เครื่องฉายหรือต้องใช้อุปกรณ์เสริม เช่น แผ่นเสียงต้องใช้เครื่องเล่นแผ่นเสียง สไลด์ต้องใช้เครื่องฉายสไลด์และวัสดุที่มีเสียงประกอบ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องขยายเสียง หรือเทคนิควิธีการสอน เช่น เกม ชุดการสอน บทเรียนสำเร็จรูป และสื่อการสอนที่แบ่งโดยพิจารณาประสบการณ์ของนักเรียน 10 ประเภท ได้แก่ ของจริงหรือสถานที่จริง ของจำลองหรือสถานที่จำลอง สื่อที่ใช้ในการแสดงบทบาทสมมติและการสาธิต สื่อที่เป็นสถานที่หรือบุคคลที่ได้จากการทัศนศึกษา สื่อที่ใช้จัดนิทรรศการ สื่อที่เป็นภาพยนตร์ โทรทัศน์ ภาพนิ่ง และวิทยุ สื่อที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น แผนที่ แผนภูมิ และสื่อที่เป็นคำพูด ซึ่งได้จากการบอกกล่าวของผู้อื่น

ขั้นตอนการใช้สื่อการเรียนรู้ จากการศึกษาของกิดานันท์ มลิทอง (2540: 85) และพวงเล็ก อุตรระ, 2539: 112, อ้างถึงใน อิทธิเดช น้อยไม้, 2560) สรุปได้ว่า ครูต้องเลือกใช้สื่อที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ้วย ความสนใจและความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถใช้สื่อการเรียนรู้ได้เหมาะสมและส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งก่อนการใช้สื่อทุกครั้งจะต้องมีการตรวจสอบว่า สื่อพร้อมที่จะใช้งาน เพื่อให้สามารถใช้งานสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมาผู้ใช้สื่อในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียน ขั้นจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้จากสื่อที่หลากหลายและสามารถสืบค้นข้อมูลที่สนใจเพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง ขั้นสรุปและขั้นทบทวนบทเรียน เพื่อให้นักเรียนมองเห็นภาพของสิ่งที่เรียนเกิดมโนทัศน์การเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จากนั้นประเมินสื่อการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาสื่อให้มีประสิทธิภาพ ดังตารางที่ 1 ตัวอย่างการนำสื่อมาใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา และตารางที่ 2 สื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา (อิทธิเดช น้อยไม้, 2560)

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการนำสื่อมาใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

สาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา	ประเภท/ชนิด	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้
1. ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม	กระดานดำ (Chalk boards) กระดานขาว (White boards)	การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย หรือถาม - ตอบเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม 1. ให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมบนกระดาน ได้ง่าย และพร้อมกันหลายคนได้ 2. เปลี่ยนแปลงรายละเอียดต่าง ๆ ง่าย
2. หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และ การดำเนินชีวิต ในสังคม	หนังสือ ตำราเรียน/ใบเนื้อหา และใบงาน (Book or text/Information and orksheets)	1. การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย ถามตอบเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม แบบกลุ่ม เป็นกลุ่มย่อยหรือเรียนด้วยตนเอง 2. ผู้เรียนทุกคนสามารถมีกิจกรรม พร้อมกันในเวลาเดียวกัน เช่น อ่านและทำใบงาน 3. ให้ผู้เรียนศึกษาและทบทวน บทเรียนได้ด้วยตนเอง 4. ขณะที่ครูผู้สอนกำลังบรรยาย หรือป้อนข้อความระหว่าง บทเรียนไม่ควรแจกใบเนื้อหา ให้ผู้เรียนอ่าน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

สาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา	ประเภท/ชนิด	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้
	แผ่นใส (Overhead transparencies) สไลด์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronics slide)	การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย หรือถาม-ตอบเกี่ยวกับหน้าที่ พลเมืองฯ 1. ผู้เรียนสามารถร่วมกิจกรรม โดยเขียนลงบนแผ่นใสได้ 2. ผู้เรียนสามารถอธิบายรายละเอียด ต่าง ๆ ของภาพหน้าชั้นเรียนได้ 3. การเตรียมภาพแผ่นเดี่ยว หรือภาพซ้อน ควรมีรายการคำถาม ประกอบภาพที่เหมาะสมเป็นขั้นตอน
	หุ่นจำลอง (Models)	1. การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย หรือถาม - ตอบเกี่ยวกับหน้าที่ พลเมือง ฯ 2. สังเกตการณ์สาธิตของผู้สอน และตอบคำถาม 3. ครูผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันปฏิบัติ ขณะสาธิต 4. อภิปรายปัญหาาร่วมกัน
3. เศรษฐศาสตร์	โมเดลพลาสติก (Overhead plastic models)	1. ใช้การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย ถาม-ตอบ เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ 2. สามารถให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรม โดยการอธิบายการเคลื่อนไหว ชิ้นส่วนต่าง ๆ 3. ขั้นตอนการเคลื่อนที่ของชิ้นส่วน ต่าง ๆ ครูผู้สอนสามารถเตรียม คำถามไว้ถามเป็นขั้นตอนได้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

สาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา	ประเภท/ชนิด	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้
	ของจริง (Real objects)	การจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย ถ้าม - ตอบเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ 1. ร่วมกิจกรรมโดยอธิบาย หรือสาธิตจากของจริงนั้นได้โดยตรง 2. จับต้อง สังเกต ศึกษาได้ด้วยตนเอง หรือเป็นกลุ่มย่อย โดยใช้ใบงาน ประกอบ
	บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) หรือซอฟต์แวร์ คอมพิวเตอร์อื่น ๆ	ใช้การจัดการเรียนรู้ได้หลากหลาย วิธีรวมถึงการเรียนรู้ด้วยตนเอง 1. ผู้เรียนร่วมกิจกรรมได้ระหว่าง บทเรียนโดยการตอบคำถาม หรือทำกิจกรรมกลุ่ม
4. ประวัติศาสตร์	ภาพสไลด์และแผ่นภาพยนตร์ (Slide series and filmstrips) แอบบันทิกเสียง (Audiotape recordings)	1. ภาพสไลด์เดี่ยวสามารถสอนได้ โดยวิธีการบรรยาย ถ้าม - ตอบ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ส่วนสไลด์ ชุดประกอบเทปสามารถเรียน ได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนร่วมกิจกรรม ได้โดยการตอบคำถามจากครูผู้สอน เมื่อสอนด้วยสไลด์เดี่ยว 2. ผู้เรียนอธิบายรายละเอียด จากภาพหน้าชั้นเรียนได้ 3. การใช้ภาพสไลด์เดี่ยว ครูผู้สอน ควรเตรียมรายการคำถาม ประกอบภาพไว้เป็นขั้นตอน ดีกว่าการสอนแบบบรรยาย จากภาพโดยตรง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

สาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา	ประเภท/ชนิด	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้
5. ภูมิศาสตร์	แถบวีดิทัศน์/แผ่นวีดิทัศน์ (Videotape recordings And videodiscs)	ใช้การจัดการเรียนรู้ได้หลากหลาย วิธีรวมถึงการเรียนรู้ด้วยตนเอง เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ 1. ผู้เรียนร่วมกิจกรรมได้ระหว่าง บทเรียนโดยการตอบคำถาม หรือทำกิจกรรมกลุ่ม
	อุปกรณ์ทดลอง/สาธิต (Experimental/ Demonstrationsets)	ใช้การจัดการเรียนรู้ได้หลายวิธี 1. ครูผู้สอนหรือผู้ฝึกเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุต่าง ๆ ที่ต้องใช้สำหรับการทดลอง หรือสาธิต 2. ครูผู้สอนหรือผู้ฝึกให้คำปรึกษา แนะนำระหว่างบทเรียนหรือ การฝึกได้ตลอดเวลา 3. ผู้เรียนหรือผู้รับการฝึกมีกิจกรรม ร่วมระหว่างบทเรียนหรือการฝึก

ตารางที่ 2 สื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

ประเภทของสื่อ	การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา	ลักษณะของสื่อ
แผนที่	1. ให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมประเทศและโลกความเชื่อมโยงสัมพันธ์การเงินเศรษฐกิจและการเป็นผู้ประกอบการกับประเทศเพื่อนบ้าน การตระหนักและอนุรักษ์ต่อสิ่งแวดล้อม	เป็นวัสดุลายเส้น ที่จำลองลักษณะของพื้นผิวโลกลงบนพื้นแบนราบ โดยใช้มาตราส่วนย่อ นิยมใช้เส้นสีและสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นสื่อในการศึกษาด้วยตนเอง หรือใช้อธิบายประกอบการจัดการเรียนรู้
ของจริง	1. ฝึกความริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรม 2. ฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการคิดแก้ปัญหา	สิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติหรือเกิดโดยสิ่งมีชีวิตสร้างมันขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้ที่แน่นอน
ของตัวอย่าง	1. การสื่อสารและการร่วมมือ 2. ความรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยี	ของตัวอย่างเป็นของจริงชนิดหนึ่งแต่ไม่สามารถนำเสนอข้อมูลจริงได้ทั้งหมดจึงนำมาเสนอเพียงส่วนหนึ่ง
รูปภาพ	เน้นทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 1. ทักษะในการแก้ปัญหา 2. ทักษะในการสื่อสาร 3. ทักษะในการทำงานเป็นทีม	วัสดุที่แสดงให้เห็นรูปลักษณ์ของวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่มีตัวตน มีลักษณะก้ำกึ่งกันระหว่างความเป็นรูปธรรมกับนามธรรม
ป้ายนิเทศ	การให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหรือปฏิบัติงานตามหัวข้อที่สนใจ 1. ฝึกกระบวนการทำงานอย่างมีขั้นตอน 2. ฝึกการวางแผนในการทำงาน 3. การแก้ปัญหอย่างเป็นระบบ 4. ทักษะในการทำงานเป็นทีม	เป็นทัศนวัสดุที่ใช้แสดง เพื่อเรียกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นป้ายแผ่นใหญ่ ๆ ส่วนมากมักติดไว้หน้าชั้น ข้างกระดานหลังชั้น หรือที่ว่างส่วนใดส่วนหนึ่งของห้องเรียน ซึ่งอาจทำจากกระดาษขานอ้อยหรือไม้อัด บางแห่งใช้บุด้วยผ้าสาหลาหรือผ้าสักหลาด

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา	ลักษณะของสื่อ
บทเรียนการ์ตูน	ทักษะการคิดเชื่อมโยง คิดวิเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณ 1. ฝึกคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม	มีลักษณะคล้ายกับบทเรียนสำเร็จรูป แต่การนำเสนอใช้การ์ตูนมา เป็นสื่อในการนำเสนอเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน
บทเรียนสำเร็จรูป	การใช้คำถามในการพัฒนา ความคิดเชิงเหตุผล วิเคราะห์ วิจารณ์ สังเคราะห์ หรือการประเมินค่า 1. ทักษะการสื่อสารและรู้เท่าทันสื่อ	ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง นำเสนอ เนื้อหาบทเรียนเป็นส่วนย่อย ในรูปของกรอบ จากเนื้อหาที่ง่าย ไปสู่เนื้อหาที่ยาก ในแต่ละกรอบ มีคำถามพร้อมคำตอบให้ผู้เรียน ได้ทดสอบความสามารถของตนเอง
การเรียนรู้ผ่าน เครือข่ายอินเทอร์เน็ต	1. ความรู้เท่าทันด้านเทคโนโลยี 2. ฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดแก้ปัญหา 3. ฝึกความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมใหม่ 4. พัฒนาความคิดเชิงเหตุผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า	เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ในการช่วย ให้บุคคลรับรู้ข่าวสารที่เกิดขึ้นในโลก ได้อย่างรวดเร็วกว่าสื่อชนิดอื่น ช่วยสื่อสารกับบุคคลอื่นได้ ทั้งการ สนทนาแบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์ ได้ในเวลาอันสั้น หรือสามารถสืบค้น ข้อมูลที่ต้องการศึกษา ได้จากทุกมุมโลก
e-book	1. การตรวจสอบข้อมูล จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย 2. ทักษะด้านการคิด อย่างมีวิจารณญาณ 3. ทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคล 4. ฝึกวางแผนในการทำงาน อย่างมีระบบ	เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ในรูปแบบ ดิจิทัล ไม่บังคับการพิมพ์และการ เข้าเล่มสามารถจัดเก็บข้อมูลได้ จำนวนมากในรูปแบบของตัวอักษร ทั้งลักษณะภาพดิจิทัล ภาพแอนิเมชัน วิดีโอ ภาพเคลื่อนไหว ต่อเนื่อง คำพูด เสียงดนตรี และเสียงอื่น ๆ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา	ลักษณะของสื่อ
e-learning	<ol style="list-style-type: none"> 1. การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย 2. ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 3. ทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคล 4. ฝึกวางแผนการทำงานอย่างมีระบบ 	<p>เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ในรูปแบบดิจิทัล ไม่บังคับการพิมพ์และการเข้าเล่ม สามารถจัดเก็บข้อมูลได้จำนวนมากในรูปแบบของตัวอักษร ทั้งลักษณะภาพดิจิทัล ภาพแอนิเมชัน วิดีโอภาพเคลื่อนไหว ต่อเนื่อง คำพูด เสียงดนตรี และเสียงอื่น ๆ</p>
นิทาน	<p>พัฒนาความคิดเชิงเหตุผล วิเคราะห์ วิจัย สืบเคราะห์ หรือการประเมินค่า</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ใช้คำถาม ในการพัฒนาความคิดเชิงเหตุผล วิเคราะห์ วิจัย สืบเคราะห์ หรือการประเมินค่า 2. ฝึกความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ 	<p>เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาประกอบด้วยแนวคิดของเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฉากถ้อยคำ และคติชีวิต นิทานที่ดีมีส่วนสำคัญที่ให้อะคิด เกี่ยวกับชีวิต สังคมและวัฒนธรรม เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรม โดยสรุปคติชีวิตให้เป็นเครื่องเตือนใจผู้อ่าน</p>
ภาพโปสเตอร์/ ภาพโฆษณา	<ol style="list-style-type: none"> 1. การให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติงานตามหัวข้อที่สนใจ 2. ฝึกกระบวนการทำงาน 3. การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ 4. ทักษะในการทำงานเป็นทีม 	<p>ทำให้คนที่มองเห็นภาพ เข้าใจง่าย เข้าใจได้ชัดเจน ภาพดังกล่าวควรเป็นภาพที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้มองเห็นภาพ (ผู้รับสาร) ภาพที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ทำให้ผู้รับสารตระหนักรู้</p>
บทเรียน โปรแกรม	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะในการคิดแก้ปัญหา 2. ฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 3. การศึกษาค้นคว้าตามที่สนใจ 	<p>เป็นการจัดระบบการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสามารถของตนเอง โดยใช้บทเรียนโปรแกรม</p>

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา	ลักษณะของสื่อ
เกม	<ol style="list-style-type: none"> 1. การพัฒนาทักษะการเคลื่อนไหวร่างกาย 2. กระบวนการแก้ปัญหา 3. ทักษะในการทำงานเป็นทีม 4. ฝึกความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม 	<p>เกมการจัดการเรียนรู้ เป็นการสร้างแรงจูงใจ เข้าใจได้ดีและง่าย ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานและ เพลิดเพลิน นอกจากนี้มีความสนุกสนานแล้วยังได้รับความรู้จากเกมต่าง ๆ ในชั้นเรียน</p>
รายการวิทยุ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะการคิดเชื่อมโยง คิววิเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วยเหตุผล 2. ทักษะในการสื่อสาร รู้เท่าทันสื่อ 	<p>เป็นรูปแบบรายการที่มีทั้งสาระและบันเทิงส่งผ่านคลื่นวิทยุ โดยผู้ฟังรับรู้ข้อมูลได้ด้วย ต้องมีเครื่องรับสัญญาณ</p>
กระเป่าพนัก	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะการคิดเชื่อมโยง คิววิเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วยเหตุผล 	<p>กระเป่าพนัก เป็นแผ่นป้ายที่นิยมใช้เสียบบัตรคำสั้น ๆ อาจเป็นคำที่มีจุดเด่นเป็นพิเศษ</p>
ฟิล์มสตริป	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะการคิดเชื่อมโยง คิววิเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วยเหตุผล 2. ฝึกความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม 	<p>เป็นภาพนิ่งจำนวนหนึ่ง ถ่ายเรียงลำดับต่อเนื่องบนฟิล์มขนาด 35 มิลลิเมตรประกอบด้วย 30-60 ภาพ ม้วนเก็บในตลับพลาสติกเล็ก ๆ ฟิล์มสตริปมีทั้งชนิดมีเสียงประกอบและไม่มีเสียงประกอบ</p>
คอมพิวเตอร์ช่วยสอน	<p>เน้นทักษะการคิดเชื่อมโยง คิววิเคราะห์</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะในการสื่อสาร รู้เท่าทันสื่อ 2. ฝึกความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม 	<p>เป็นบทเรียนที่มีการกำหนดวัตถุประสงค์แน่นอน มีกิจกรรมให้ผู้เรียนเลือกตามความถนัดและความสามารถของแต่ละคน มีการประเมินผลก่อนและหลังเรียน</p>

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา	ลักษณะของสื่อ
โมเดล/ แบบจำลอง	1. ทักษะการคิดเชื่อมโยง คิดวิเคราะห์ 2. ทักษะการสื่อสาร รู้เท่าทันสื่อ 3. ฝึกความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม	เป็นการจำลองแบบสถานที่/ สถานการณ์/ตัวละคร ให้มีขนาดเล็กกลง และให้เหมือนจริง ที่สุด
ชุดการสอน	1. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 2. ทักษะในการคิดแก้ปัญหา และสื่อสาร	เป็นการใช้สื่อการจัดการเรียนรู้ ตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไปร่วมกัน เพื่อให้ ผู้เรียนได้รับ ความรู้ตามที่ต้องการ
ศูนย์การเรียนรู้	1. การจัดการเรียนรู้แบบค้นพบ 2. ฝึกในสถานการณ์ที่ผู้เรียน เผชิญกับปัญหา	เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่ให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาด้วยตนเอง ตามความสนใจและความสามารถ
ห้องเรียนเสมือนจริง	1. การจัดการเรียนรู้แบบค้นพบ 2. ฝึกในสถานการณ์ที่ผู้เรียน เผชิญกับปัญหา	เป็นการจัดการเรียนรู้จำลองแบบที่ เสมือนจริง อาศัยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเครือข่ายคอมพิวเตอร์เป็นหลัก
การจัดการเรียนรู้ แบบทางไกล	1. การให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า หรือปฏิบัติงานตามหัวข้อ ที่ผู้เรียนสนใจ 2. ทักษะในการสื่อสาร รู้เท่าทันสื่อ	เป็นการจัดการเรียนรู้ผ่านสื่อ โทรทัศน์แพรมภาพและเสียงไปยัง กลุ่มเป้าหมายที่จำกัดหรือไม่จำกัด

1.7 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้สำหรับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและตัดสินคุณค่าจากการวัดพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน และตรวจสอบคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูด้วยเครื่องมือการวัดและประเมินผลที่หลากหลายและเหมาะสม อาจเป็นนักเรียน ครู การสอนหลักสูตร หรือโครงการพิเศษ สอดคล้องกับพฤติกรรมที่มุ่งวัดและเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวัดจะนำมาประเมินผลความก้าวหน้า จุดเด่น จุดด้อยของนักเรียนที่จะต้องพัฒนา และปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ของครู (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2556: 7; กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 67; เอมอร จังศิริพรภรณ์, 2546: 145, อ้างถึงใน อิทธิเดช น้อยไม้, 2560)

1. ประเภทของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ศิริชัย กาญจนวาสี (2556: 15) ได้แบ่งประเภทของการวัดและประเมินผล 2 ประเภทใหญ่ ดังนี้

จำแนกตามขั้นตอนของการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ก่อน ระหว่าง และหลังการเรียนการสอน 4 ประเภท ดังนี้

1) การวัดและประเมินผลเพื่อจัดวางตำแหน่ง (Placement evaluation) เป็นการวัดและประเมินผลก่อนเริ่มเรียนเพื่อดูความพร้อม ความสนใจและทักษะพื้นฐานที่สำคัญต่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ และวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เครื่องมือที่ใช้ เช่น แบบวัดเจตคติ แบบทดสอบก่อนเรียน แบบสังเกต

2) การวัดและประเมินผลความก้าวหน้า (Formative evaluation) เป็นการวัดและประเมินผลระหว่างเรียน หรือวัดและประเมินผลหลังจบแต่ละหน่วยการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของนักเรียน และเป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการสอน ความคลาดเคลื่อนของการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปรับปรุงการจัดการเรียนรู้เครื่องมือที่ใช้ เช่น แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง แบบทดสอบประจำบท แบบสังเกต

3) การวัดและประเมินผลเพื่อวินิจฉัย (Diagnostic evaluation) เป็นการวัดและประเมินผลเพื่อวินิจฉัยสาเหตุของปัญหาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนการสอน เช่น ปัญหาเกี่ยวกับนักเรียน เนื้อหาวิชา สภาพแวดล้อมเพื่อให้แก้ไขปัญหานั้นได้ตรงประเด็น เครื่องมือที่ใช้ เช่น แบบทดสอบวินิจฉัยทั่วไป แบบทดสอบวินิจฉัยที่ครูสร้างขึ้นเอง และแบบสังเกต

4) การวัดและประเมินผลสรุปรวม (Summative evaluation) เป็นการวัดและประเมินผล เพื่อตัดสินคุณค่าการเรียนรู้แบบรวบยอดของนักเรียนหลังเสร็จสิ้นการเรียนการสอน เพื่อตัดสินระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เครื่องมือที่ใช้ เช่นแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง แบบทดสอบขั้นการปฏิบัติ แบบสอบปากเปล่า จำแนกตามวิธีการแปลความหมายคะแนน ซึ่งเป็นการวัดและประเมินผลอิงกลุ่มและอิงเกณฑ์ ดังนี้

4.1) การวัดและประเมินผลอิงกลุ่ม (Norm-referenced evaluation) เป็นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้เพื่อบรรยายและตัดสินความสามารถหรือผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนโดยเปรียบเทียบกันเองภายในกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ประเมินอิงกลุ่ม เช่น แบบสอบมาตรฐาน แบบสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง เป็นต้น

4.2) การวัดและประเมินผลอิงเกณฑ์ (Criterion-referenced evaluation) เป็นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้เพื่อบรรยายและตัดสินความสามารถ หรือผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน เครื่องมือที่ใช้ประเมินอิงเกณฑ์ เช่น แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง

จากการวัดและประเมินผลการเรียนรู้สำหรับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลการเรียนรู้จะวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามขั้นตอนของการเรียนการสอน วัดและประเมินผลโดยอิงกลุ่มและอิงเกณฑ์ ได้แก่ การวัดและประเมินผลก่อนจัดการเรียนรู้ เพื่อประเมินความพร้อมในการเรียนรู้ของนักเรียน เป็นประโยชน์ในการกำหนดวัตถุประสงค์และการวางแผนการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลระหว่างการจัดการเรียนรู้ เพื่อประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้แต่ละหน่วย การเรียนรู้และวินิจฉัยสาเหตุของปัญหาในการเรียนรู้ของนักเรียน และการวัดและประเมินผลหลังสิ้นสุดการจัดการเรียนรู้ เพื่อวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ ระดับความสามารถของนักเรียนที่ได้เรียนครบระยะเวลาที่กำหนด เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินแต่ละครั้ง เช่น แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง แบบทดสอบมาตรฐานแบบสัมภาษณ์ แบบวัดเจตคติ แบบสังเกต แบบสอบถามประเมินตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ทำให้สามารถประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

2. ขั้นตอนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ศิริเดช สุชีวะ (2546) และ ศิริชัย กาญจนวาสิ (2556: 19-23) ได้อธิบายขั้นตอนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ไว้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของการเรียนรู้ ระบุความต้องการของครูที่ต้องการให้นักเรียนสามารถแสดงพฤติกรรมที่ครูมุ่งหวังจากการจัดการเรียนรู้ พิจารณาว่าวัดและประเมินเพื่ออะไร สารสนเทศที่ได้จากการประเมินนำไปใช้ตัดสินเกี่ยวกับเรื่องอะไร เช่น การจัดวางตำแหน่งผู้เรียน เก่ง ปานกลาง อ่อน การวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การติดตามความก้าวหน้าในการเรียนเพื่อซ่อมเสริม การเติมเต็มความรู้ให้แก่นักเรียน หรือเพื่อใช้เป็นสารสนเทศสำคัญในการตัดสินผลการเรียนรู้โดยรวมของนักเรียน

2. กำหนดวิธีการวัดผลการเรียนรู้ ประกอบด้วยวิธีการวัด 3 วิธี ได้แก่ 1) การทดสอบ (Testing) เหมาะกับการวัดความสามารถของนักเรียน 2) การสอบถาม (Questioning) เหมาะกับการวัดคุณลักษณะที่เป็นสิ่งเฉพาะตัวของนักเรียนแต่ละบุคคล และ 3) การสังเกต (Observing) เหมาะกับการวัดคุณลักษณะที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจน

3. เลือกหรือสร้างเครื่องมือวัดผล ซึ่งครูสามารถใช้เครื่องมือมาตรฐาน ดัดแปลงเครื่องมือที่มีผู้สร้างไว้แล้ว หรือสร้างเครื่องมือเองทั้งหมด ซึ่งสิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงคือคุณภาพของเครื่องมือ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้วัดและประเมินผลควรสอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ของนักเรียนรูปแบบการประเมินที่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) การประเมินภาคปฏิบัติ (Performance Assessment) การใช้แฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio) และการทดสอบ (Testing)

4. ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยอย่างน้อยเครื่องมือควรมีการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) หลังจากที่ได้เครื่องมือในการวัดแล้ว ครูควรนำผลการตอบคำถามของนักเรียนมาตรวจสอบความเที่ยงและความตรงเชิงเกณฑ์สัมพัทธ์หรือความตรงเชิงโครงสร้างของเครื่องมืออีกครั้ง เพื่อให้มั่นใจว่าเครื่องมือที่ใช้วัดการเรียนรู้ของนักเรียนมีคุณภาพ

5. บริหารการวัดผล ครูวางแผนร่วมกับนักเรียนในกระบวนการจัดการเรียนรู้รวมถึงระยะเวลาในการวัดผลการเรียนรู้ จำนวนความถี่และช่วงเวลาของการวัดผลอย่างยุติธรรม เช่น การวัดผลโดยการทดสอบ การสังเกตพฤติกรรม การตรวจผลงานที่สะสมเพื่อใช้เป็นข้อมูลสะท้อนความรู้ความสามารถของนักเรียน

6. การตัดสินใจจากการวัดผล ครูจะต้องเลือกเครื่องมือที่เหมาะสมกับเกณฑ์การวัดและวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของนักเรียนตามที่กำหนด

7. ให้ผลย้อนกลับจากการวัดและประเมินผล หลังจากการที่ประเมินผลแล้ว ครูจะต้องให้ผลย้อนกลับโดยเร็วที่สุด เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และปรับปรุงตนเองได้โดยเร็ว

3. วิธีการและเครื่องมือประเมินผลการเรียนรู้สังคมศึกษา

พิชาติ แก้วพวง (2563: 280-281) ได้กล่าวถึงการวัดและประเมินผลการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อให้ทราบพัฒนาการของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่แท้จริงของผู้เรียนต้องใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย ดังนี้

1. การทดสอบ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความรู้ ความคิด ความก้าวหน้าในสาระการเรียนรู้ มีเครื่องมือวัดหลายแบบ เช่น แบบเลือกตอบ แบบเขียนตอบ บรรยายความ แบบเติมคำสั้น ๆ แบบถูกผิด แบบจับคู่ เป็นต้น

2. การสังเกต เป็นการประเมินพฤติกรรม คุณลักษณะ อารมณ์ การมีปฏิสัมพันธ์ของความสัมพันธ์ในระหว่างทำงานกลุ่ม ความร่วมมือในการทำงาน การวางแผน วิธีแก้ปัญหา คล่องแคล่วในการทำงาน การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ในระหว่างการเรียนรู้การสังเกตนั้น ผู้สอนสามารถทำได้ตลอดเวลาซึ่งอาจจะมีการสังเกตอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดเวลาและบุคคลที่จะสังเกต หรือการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นโดยทั่วไปไม่เฉพาะเจาะจง โดยผู้สอนจัดทำเครื่องมือประกอบการสังเกต โดยการวิเคราะห์ห่องค์ประกอบของสิ่งที่สังเกต กำหนดเกณฑ์และร่องรอยที่จะใช้เป็นแนวทางในการจัดทำเป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) แบบประมาณค่า (rating scale) เป็นต้น

3. การสัมภาษณ์ เป็นการสนทนาซักถามพูดคุย เพื่อค้นหาข้อมูลที่ไม่อาจพบเห็นอย่างเจน ในสิ่งที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติในการทำงานโครงการ/โครงงาน การทำงานกลุ่มกิจกรรมประจำวัน ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์อาจเป็นตัวเอง เพื่อนร่วมงาน รวมทั้งผู้ปกครองนักเรียน ด้วยการสัมภาษณ์อาจทำอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดวัน เวลา และเรื่องที่สัมภาษณ์แน่นอน

ส่วนการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นการพูดคุยไม่เฉพาะเจาะจงซึ่งจะเกิดสัมพันธภาพที่ดี และได้ข้อมูลที่ชัดเจนสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยผู้สอนจะต้องสร้างข้อคำถามไว้ล่วงหน้า เพื่อให้พูดคุยได้ตรงประเด็น

4. การประเมินภาคปฏิบัติ เป็นการประเมินการกระทำหรือการปฏิบัติงาน โดยการประเมินการสร้างผลงานชิ้นงานให้สำเร็จ การสาธิต การแสดงออกถึงทักษะและความสามารถของผู้เรียนให้ปรากฏในงานที่ตนสร้างขึ้น ซึ่งการประเมินภาคปฏิบัติจะต้องจัดทำเครื่องมือประเมินโดยผู้สอน ผู้สอนจัดทำประเด็นการประเมินและองค์ประกอบการประเมินรวมทั้งจัดทำเครื่องมือประกอบการประเมินด้วย เช่น การประเมินแบบรูบริคส์ (scoring rubric) มาตรฐานประมาณค่า (rating scale) และแบบตรวจสอบรายการ (checklist)

วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้สังคัมศึกษาควรใช้วิธีการที่หลากหลายประกอบกัน เช่น การทดสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการประเมินภาคปฏิบัติ เพื่อให้การประเมินได้สะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน ซึ่งแต่ละวิธีการจะต้องอาศัยเครื่องมือในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ซึ่งครูสังคัมศึกษาจะต้องจัดทำเครื่องมือให้เหมาะสมกับวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้สำหรับเครื่องมือประเมินผลการเรียนรู้ที่นิยมใช้ในสถานศึกษา ได้แก่ แบบสังเกต (observation form) แบบสัมภาษณ์ (interview form) แบบตรวจสอบรายการ (checklist) และแบบวัดสถานการณ์ (situation form) เป็นต้น

Thai Civic Education (2556: 51-53) ได้อธิบายการวัดและการประเมินผลของคุณลักษณะความเป็นพลเมือง มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความคิดหรือตระหนักรู้เกี่ยวกับตนเอง ในฐานะเป็นผู้เรียนรู้ ที่มีความมุ่งมั่นและมั่นใจในศักยภาพของตนเองที่จะเรียนรู้และพัฒนาได้ มีการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งเพื่อให้ใช้ความรู้ความสามารถที่ได้รับ การพัฒนาตนเองและชุมชนสังคมโดยรวม กระบวนการวัดและประเมินผลจึงเป็นการชี้ให้เห็นสถานะของความรู้ ความสามารถ ทักษะ กระบวนการ และเจตคติที่บุคคลได้พัฒนาแล้ว และลำดับขั้นที่ควรพัฒนาต่อไป การวัดและประเมินผลในกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะพลเมือง ควรเน้นการวัดประเมินผลใน 3 มิติ ดังนี้

1. การวัดและประเมินเพื่อสรุปผลลัพท์การเรียนรู้ (assessment of learning) หรือ summative assessment เป็นการประเมินคุณภาพทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะ/กระบวนการ หรือเจตคติ/ค่านิยม ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน เมื่อผ่านกระบวนการพัฒนานั้นไปแล้ว เป็นการประเมินรวบยอดที่สะท้อนกลับไปสู่กระบวนการพัฒนาทั้งหมด และประเมินเพื่อตัดสินคุณภาพของผู้เรียนว่าอยู่ในระดับใด ดังนี้

ระดับที่ 1 เป็นพลเมืองแบบ “ไทยเฉย” ที่ไม่มีความสนใจความเป็นไปของบ้านเมืองหรือเรื่องของส่วนร่วม มีมุมมองต่อการเมืองว่าเป็นเรื่องไกลตัว ไม่มีผลกระทบต่อนตนเอง

และสังคม จึงไม่สนใจที่จะเรียนรู้หรือติดตามข่าวสารใดๆ มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง เน้นผลที่เกิดขึ้นกับตนเองครอบครัว และขอบวงอย่างแคบ เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามกฎหมายกติกาต่าง ๆ อย่างเคร่งครัดและการเป็นผู้ตามที่ดี

ระดับที่ 2 เป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง สนใจในกิจการสาธารณะ จึงติดตามข่าวสารและเรียนรู้เชิงการเมือง กระตุ้นหรือเชิญให้ผู้อื่นเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมหรือทำงานเชิงเครือข่าย ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคมร่วมกัน

ระดับที่ 3 เป็นพลเมืองที่มีการรวมกลุ่มเชิงการเมือง มีการตั้งคำถามต่อกฎระเบียบกติกา และการดำเนินการที่เป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรมในสังคม คิดหรือเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน

2. การวัดและประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ (assessment for learning) หรือ formative assessment เป็นการประเมินระหว่างการจัดการเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อใช้ผลจากการประเมินมาปรับปรุงกระบวนการจัดประสบการณ์ หรือกระบวนการเรียนรู้ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

3. การวัดและประเมินเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ (assessment as learning) กระบวนการวัดและประเมินมีส่วนหนึ่งในการพัฒนาทักษะการทบทวนและใคร่ครวญการทำงาน (review and reflection) อันเป็นคุณสมบัติสำคัญของพลเมือง

กิจกรรมสำหรับการประเมินความเป็นพลเมืองจึงมีลักษณะ ดังนี้

1. การสนทนาที่อยู่ในกิจวัตรประจำวัน ให้ได้มีโอกาสเล่าหรืออธิบายเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ความคิดและความรู้สึกของตนเอง

2. การจดบันทึกการสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ประกอบกับการตีความของผู้สอน

3. ผู้เรียนได้ประเมินตนเอง (self-assessment) และสะท้อนตนเอง (self-reflection) ทั้งที่เป็นคำพูด การเขียน หรือผ่านสื่อในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งการประเมินจากเพื่อน (peer-assessment)

4. การวินิจฉัยจากผลงานของผู้เรียน โดยเป็นการวิเคราะห์จากกระบวนการทำงาน ทั้งหมดและผลงานสำเร็จสุดท้าย

5. เครื่องมือวัดและประเมินมาตรฐานที่นักการศึกษาสร้างขึ้นหรือที่ผู้สอนพัฒนาขึ้น ผู้สอนไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเพียงการวัดผลประเมินผลเชิงปริมาณเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาเครื่องมือวัดผลประเมินผลที่หลากหลาย และมุ่งเน้นการนำข้อมูลจากการประเมินนั้นไปสู่การพัฒนาการสอนของครูและการเรียนของผู้เรียน

การประเมินผลความเป็นพลเมืองจะมีคุณภาพมากขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ดังนี้

1. การให้ข้อมูลป้อนกลับที่มีคุณภาพให้แก่ผู้เรียน
2. ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง
3. การปรับกระบวนการสอนที่ใช้ผลจากการประเมินมาใช้
4. การให้ความสำคัญกับแรงจูงใจและความมั่นใจในตนเองของผู้เรียน ควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญเรื่องกระบวนการเรียนรู้
5. มั่นใจว่าผู้เรียนสามารถประเมินกระบวนการเรียนรู้เองได้และเข้าใจวิธีการพัฒนาการเรียนรู้

จากขั้นตอนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ครูจะต้องกำหนดจุดมุ่งหมายของการวัดและประเมินผลตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนด กำหนดวิธีการวัดและประเมินผล เช่น การทดสอบ การสอบถาม การสังเกต สร้างเครื่องมือสำหรับการวัดและประเมินผลอาจจะใช้เครื่องมือมาตรฐาน ดัดแปลงเครื่องมือที่มีอยู่แล้ว หรือสร้างผู้สอนสร้างเองทั้งหมด และจะต้องคำนึงถึงคุณภาพของเครื่องมือเป็นสำคัญ มีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยตรวจความตรงเชิงเนื้อหา ความตรงเชิงเกณฑ์สัมพัทธ์ ความตรงเชิงโครงสร้างและความเที่ยง จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทดสอบสังเกต ตรวจสอบแฟ้มสะสมงาน วิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามผลการเรียนรู้ที่มุ่งวัดและประเมินผล ตัดสินคุณค่าของผลการเรียนรู้ ได้แก่ การวัดและประเมินผล อิงกลุ่ม อิงเกณฑ์ ขั้นตอนสุดท้ายรายงานผลการวัดและประเมินผล ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่นักเรียน เพื่อนำผลที่ได้จากการวัดและประเมินผลไปใช้พัฒนาปรับปรุงการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

2. แนวคิดความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen)

ความเป็นพลเมือง ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Active Citizen ส่วนภาษาไทยมีนักวิชาการได้ใช้คำภาษาไทยที่แตกต่างกัน ได้แก่ การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง/ตื่นตัวที่มีจิตสำนึก พลเมืองที่เข้มแข็ง พลเมืองใส่ใจสังคม เป็นต้น สำหรับการศึกษาคำนี้ใช้คำว่า “พลเมืองตื่นรู้” ซึ่งมีนักวิชาการไทยและต่างประเทศได้ให้ความสนใจศึกษาและได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

2.1 ความหมายของพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen)

ทรงสิริ วิชิรานนท์ (2556) ได้อธิบายความหมายของพลเมืองตื่นรู้ คือ ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองได้ครบถ้วน ไม่ว่าจะ เป็นกิจกรรมที่ต้องทำ หากไม่ทำจะได้รับความเสียหาย จำคุก ประหารชีวิต ได้แก่ กฎหมาย เป็นต้น และกิจที่ควรทำซึ่งเป็นสิ่งทีคนส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำหรือละเว้นการกระทำ หากไม่ทำหรือละเว้นการกระทำอาจได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามจากสังคม สิ่งทีระบุกิจที่ควรทำ ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น

ญาคินี เกิดผลเสรีรัฐ (2558) ให้ความหมายว่า พลเมืองตื่นรู้คือบุคคลที่มีความเข้าใจในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อนองและสังคมตามหลักประชาธิปไตย ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมรวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

สุวิทย์ เมษินทรีย์ (2560) ได้กล่าวว่า พลเมืองตื่นรู้ หมายถึง ฐานรากที่แท้จริงของระบอบประชาธิปไตย ของประเทศไม่ได้อยู่ได้เพราะประชาธิปไตย ไม่ได้อยู่ได้เพราะรัฐธรรมนูญไม่ได้อยู่ได้เพราะกฎหมาย แต่ประเทศจะยั่งยืนอยู่ได้ด้วยกำลังของพลเมืองดี หัวใจสำคัญของโมเดล “ประเทศไทย 4.0” คือ การสร้าง “คนไทย 4.0” และหนึ่งในคุณลักษณะสำคัญของคนไทย 4.0 คือ การเป็น “พลเมืองตื่นรู้” ในหน้าที่และสิทธิของตนเอง มีความปรารถนาดีต่อชาติบ้านเมือง และยึดประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

นภาพร แสงนิล (2561) ได้กล่าวว่า พลเมืองตื่นรู้ หมายถึง พลเมืองที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และหลักธรรมของศาสนา แสดงออกถึงความสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ลดละความเห็นแก่ตัวลงและมีจิตสาธารณะ

The Official Journal of the European Union (2006: 7) ได้กล่าวว่า พลเมืองตื่นรู้ คือ วิธีการดำเนินชีวิตทางสังคมและการทำงาน โดยเฉพาะในสังคมที่มีความหลากหลายมาก และแก้ปัญหาความขัดแย้งเมื่อจำเป็น ความสามารถของพลเมืองที่ช่วยให้บุคคลมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในชีวิตของพลเมือง โดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและโครงสร้างทางสังคมและการเมือง และความมุ่งมั่นในการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและเป็นประชาธิปไตย

Turner & Hamilton (2003) กล่าวว่า พลเมืองตื่นรู้ ไม่ใช่พลเมืองที่แค่ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามหน้าบัตรประชาชน แต่เป็นพลเมืองที่มีความสัมพันธ์ที่ดี และพร้อมจะมีส่วนร่วมกับผู้อื่นในการทำประโยชน์และสร้างความเจริญอกงามให้กับสังคม

Muir & Parker (2014) ให้ความหมาย พลเมืองตื่นรู้ คือ พลเมืองที่ใส่ใจสุขภาพ ความเป็นอยู่ที่ดีของตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อสังคม ส่งเสริมความยุติธรรมและความเสมอภาคในสังคม ให้ความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนและสังคมให้น่าอยู่

South (2015) และ Hopkins & Rippon (2015) ได้กล่าวว่า พลเมืองตื่นรู้เป็นพลเมืองที่มีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน มีทัศนคติเชิงบวก สามารถรับมือและปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคม แก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างสร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนและสังคมเป็นสำคัญ

จากความหมายของพลเมืองตื่นรู้ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) หมายถึง พลเมืองที่ความเข้าใจในหน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อ ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมส่วนรวม มีจิตสาธารณะ และร่วมกับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างจริงจัง

ปฏิบัติตามกฎหมาย และเข้าใจแนวคิดโครงสร้างทางสังคมการเมือง เพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

2.2 คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen)

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของพลเมืองตื่นรู้ มีนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศหลายท่านได้นำเสนอคุณลักษณะของพลเมืองตื่นรู้ ไว้ดังนี้

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2557) ได้กำหนดคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองตื่นรู้ไว้ 8 ระดับ ดังนี้

1. ปฏิบัติตามกฎหมายและเคารพกติกาของสังคม
2. ปฏิบัติหน้าที่ทางสังคม เช่น การใช้สิทธิเลือกตั้ง เสียภาษี เข้ารับการเกณฑ์ทหาร
3. รับรู้ข่าวสารและปัญหาของสังคม สามารถวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ได้
4. ให้ความร่วมมือในกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม
5. กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเหมาะสมบนหลักการประชาธิปไตย
6. คำนึงถึงความยุติธรรมและความเสมอภาคทางสังคม
7. มีจิตอาสาสมัครในการช่วยเหลือชุมชนและสังคม
8. มีความเป็นผู้นำที่มีธรรมมาภิบาล

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2554) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพลเมืองตื่นรู้ในศตวรรษที่ 21

ดังนี้

1. มีความสามารถในการมองปัญหาและหาแนวทางที่จะแก้ปัญหาในฐานะเป็นสมาชิกในสังคมโลก
2. มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และรู้จักรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองในสังคม
3. มีสมรรถภาพในการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและมีวิธีคิดอย่างเป็นระบบ
4. มีความตั้งใจที่จะแก้ปัญหาคความขัดแย้งด้วยสันติวิธี
5. มีความเต็มใจในการที่จะเปลี่ยนการดำเนินชีวิต และลักษณะนิสัยในการบริโภคส่วนตัวเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม
6. มีจริยธรรมและคุณธรรม
7. มีความรู้ทั่วไปเพื่อดำรงชีวิตและมีความรู้เฉพาะในการประกอบอาชีพ
8. มีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม
9. มีทักษะทางเทคโนโลยี สื่อ และสารสนเทศ
10. มีทักษะทางอาชีพ และทักษะชีวิต

จาก 10 ลักษณะแสดงให้เห็นความต้องการลักษณะที่พึงปรารถนาของคนในศตวรรษที่ 21 เป็นลักษณะที่สำคัญไม่ใช่มีเพียงความรู้และรู้ข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่รวมไปถึงทัศนคติ ค่านิยม ความไวในการรับรู้ปัญหา และการเปลี่ยนแปลงตลอดจนมีความสามารถที่จะลงมือปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Cogan (1997) ได้อธิบายลักษณะพลเมืองต้นรู้ว่ามีความเป็นสากลเพื่อเตรียมเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1. มีความรู้ มีการศึกษา และสามารถมองเห็นเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลกเอกชน เป็นสมาชิกของสังคมโลก
2. สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตน และต่อสังคม
3. สามารถเข้าใจ ยอมรับและอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม
4. สามารถคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ
5. เต็มใจแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติไม่ใช้ความรุนแรง
6. เต็มใจเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัยการบริโภคเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม
7. สามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน
8. เต็มใจและสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับชาติ และนานาชาติ

Davies, Gregory, and Riley (2002: 44-48) ได้สรุปผลการวิจัยเรื่อง Good Citizenship and Educational Provision โดยการใช้วิธีการสอบถามครูในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. คุณลักษณะทางสังคม คือ รู้จักตระหนักและเห็นใจสวัสดิภาพของผู้อื่นเป็นผู้มีพฤติกรรมที่มีคุณธรรมและมีความอดทนในความแตกต่างที่เกิดขึ้นในสังคม
2. คุณลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทในการอนุรักษ์และเชื่อถือในกฎเกณฑ์ คือ รู้จักยอมรับในสิทธิอำนาจในทางกฎหมาย ยอมรับในความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย และมีความรักชาติ
3. คุณลักษณะด้านความรู้ คือ มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง สังคมนานาชาติ และมีความสามารถในการตั้งคำถามและแสดงความคิดเห็น

Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber (2008) ได้กล่าวถึง ลักษณะของพลเมืองต้นรู้ว่า 5 มิติ ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ระบบการเมือง มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นต้น

2. ทักษะ (Skills) ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการจัดการข้อมูล ทักษะการสื่อสาร การแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ การมีส่วนร่วมในการอภิปรายทางการเมือง ความสามารถในการรับตำแหน่ง การประเมินตำแหน่ง/การตัดสินใจ เป็นต้น

3. ทศนคติ (Attitudes) ได้แก่ รู้สึกมั่นใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง ความไว้วางใจและความจงรักภักดีต่อหลักการและระบอบประชาธิปไตย การเปิดกว้างต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เป็นต้น

4. ค่านิยม (Values) ได้แก่ การยอมรับหลักนิติธรรม ความอดทนและการเคารพในความแตกต่าง ความเชื่อในความยุติธรรมทางสังคม ความเชื่อในความสำคัญของประชาธิปไตย เป็นต้น

5. พฤติกรรมที่ตั้งใจไว้ (Intended behavior) ได้แก่ ความกระฉับกระเฉงในชุมชน การเมือง ในชุมชนและภาคประชาสังคม

Lange et al. (2013) ได้อธิบายคุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ เมื่อสำเร็จการศึกษาที่ควรมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. เข้าใจและเห็นคุณค่าในหลักการพื้นฐานและระบอบประชาธิปไตย (principles and institutions of democracy)

2. เข้าใจสิทธิและความรับผิดชอบของพลเมือง รวมทั้งการเมือง สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ (responsibilities of a citizen)

3. เข้าใจและเห็นคุณค่าของกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ (decision-making process)

4. เข้าใจและเห็นคุณค่าของความแตกต่างทุกประเภท (วัฒนธรรม เชื้อชาติ เพศ และศาสนา) ที่มีอยู่ในบริบทระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก

5. เข้าใจหน้าที่และการทำงานของกลุ่มอาสาสมัคร (voluntary groups) และภาคประชาสังคม (Civil society)

6. เข้าใจบทบาทของสื่อในชีวิตส่วนตัวและสังคม

7. มีความเข้าใจและความตระหนักในประเด็นสาธารณะและชุมชน ตลอดจนเหตุการณ์ปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อสังคมระดับชาติและระดับโลก

8. มีความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วม (participation)

9. ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในสังคม

10. มีค่านิยมและทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตย เช่น ความห่วงใยในสิทธิและสวัสดิการของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อสังคม (social responsibility) ความอดทนและการเคารพในความ

แตกต่างและสิทธิมนุษยชน (human rights) การยอมรับหลักนิติธรรม (Law) เชื้อมั่นในประชาธิปไตย และสันติภาพ (Peace)

11. มีจิตใจที่เปิดกว้างและวิพากษ์วิจารณ์ (criticism)

12. มีความสามารถในการรับข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ประเมินอย่างมีวิจารณญาณ คิดเชิงวิพากษ์ ตัดสินใจตามการประเมินที่สำคัญของข้อมูลและการใช้เหตุผล แก้ปัญหาและเข้าร่วม การสนทนาระหว่างผู้อื่นด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน

13. ดำเนินการทางการเมืองโดยใช้ความรู้ ทักษะ ค่านิยม/ทัศนคติ และความมุ่งมั่น ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์สาธารณะ เช่น การแก้ปัญหากลุ่ม การพูดในที่สาธารณะ การร้องทุกข์ (petitioning) การประท้วง (protest) และการออกเสียงลงคะแนน

14. มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในชุมชนของตนและในชุมชนที่กว้างขึ้นผ่านการเป็นสมาชิก หรือมีส่วนร่วมในองค์กรที่ทำงานเพื่อจัดการกับความสนใจและความเชื่อทางวัฒนธรรม สังคม การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และศาสนา

15. ดำเนินการเพื่อจัดการกับความแตกต่างทุกประเภท (วัฒนธรรม เชื้อชาติ เพศ และศาสนา) ในสังคมพหุวัฒนธรรม และแก้ไขความขัดแย้งทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี (Peaceful Way)

Thai Civic Education (2556: 18-20) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะพลเมืองออกเป็น 8 ประเด็น ดังนี้

1. รักความเป็นธรรมและความเสมอภาค (Adhere to justice and equality) ยึดถือ ความยุติธรรม ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมและความเท่าเทียมกันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมโดยไม่มีการ เลือกปฏิบัติเนื่องจากความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการสภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษา/อบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง

2. ใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (Use freedom based on social responsibility) บุคคลในระบอบประชาธิปไตยย่อมมีเสรีภาพได้มากตราบเท่าที่ไม่ละเมิดผู้อื่นนั้น หมายความว่าบุคคลพึงใช้เสรีภาพด้วยความยินดีที่จะให้ผู้อื่นมีเสรีภาพได้เช่นเดียวกับตน คือ บุคคลย่อมใช้เสรีภาพอย่างรับผิดชอบโดยที่เสรีภาพนั้นต้องไม่ก่อให้เกิดผลเสียแก่ผู้อื่น ระบอบประชาธิปไตยไม่สามารถให้บุคคลใช้เสรีภาพโดยไม่ต้องรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมได้

3. ใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ (Use rights without neglecting duties) การใช้สิทธิของบุคคล ในระบอบประชาธิปไตยนั้นมีหน้าที่ของบุคคลประกอบด้วย กล่าวคือ หากบุคคลมีสิทธิที่จะได้รับ บริการจากรัฐบุคคลก็ย่อมต้องมีหน้าที่ ต้องเสียภาษีด้วย บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับประโยชน์จากนโยบายที่ดี ของรัฐบาลบุคคลก็ย่อมต้องมีหน้าที่ในการใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างมีวิจารณญาณที่ดีด้วย

ระบอบประชาธิปไตย ไม่สามารถให้บุคคลใช้สิทธิโดยไม่ต้องทำหน้าที่ได้ ซึ่งหมายถึงการใช้สิทธิด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมอยู่เสมอ

4. มีภราดรภาพ และเคารพความแตกต่าง (Respect fraternity and differences) บุคคลในระบอบประชาธิปไตยย่อมมีความแตกต่างกันในทางความคิดเห็นหรืออื่น ๆ ได้ แต่ความแตกต่างเหล่านี้ ต้องไม่เป็นเหตุให้บุคคลโกรธ เกลียด ทะเลาะ ชัดแย้ง ทำร้าย หรือสังหารบุคคลอื่นได้บุคคลในระบอบประชาธิปไตย ต้องมีความอดทนอดกลั้นหรือขันติธรรม (Tolerance) คือ ต้องอดทน ต่อความแตกต่างของกันและกันได้ ความแตกต่างของบุคคลในระบอบประชาธิปไตย ต้องไม่ทำให้สังคมแตกแยก

5. เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม (Give importance to common interests) เนื่องจากบุคคลไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลกได้จึงต้องอยู่ร่วมกันในสังคม บุคคลจึงต้องถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญด้วย เพราะหากทุกคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนรวม สังคมก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ และในกรณีที่มีความขัดกันผลประโยชน์ (Conflict of interests) บุคคลในระบอบประชาธิปไตยต้องสามารถแยกประโยชน์ส่วนรวมกับประโยชน์ส่วนตนได้ ทั้งยังพึงเล็งเห็นให้ได้ว่าแท้ที่จริงประโยชน์ของส่วนรวมก็เป็นประโยชน์ของบุคคลนั่นเองด้วย

6. มีส่วนร่วมทางการเมือง (Participate in politics) บุคคลในระบอบประชาธิปไตย จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจขั้นพื้นฐานทางการเมืองที่เพียงพอต่อการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยด้วย เป็นต้นว่าบุคคลในระบอบประชาธิปไตย รู้และเข้าใจว่าการเมืองมีความสำคัญต่อชีวิตของตนและคนอื่น ๆ ในสังคมอย่างไร รู้และเข้าใจโครงสร้างพื้นฐานของระบบการเมือง การปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศ รู้และเข้าใจขอบเขตภารกิจ และอำนาจหน้าที่ของตัวแทนที่เลือกเข้าไป นโยบายของพรรคการเมือง รวมถึงพฤติกรรมและกลไกการควบคุมตรวจสอบบุคลากรทางการเมืองด้วย

7. คิดอย่างมีวิจาร์ญาณและมีเหตุผล ด้วยเหตุที่สภาพการณ์ของสังคมมีความซับซ้อน ข้อมูลความจริง (Fact) ความเป็นจริง (Reality) และความจริง (Truth) ที่เกิดขึ้นซึ่งไม่สามารถสื่อสารกันได้อย่างครบถ้วน เนื่องจากมีกำแพงของกรอบความคิดของการรับรู้และประสบการณ์เดิมที่แตกต่างกันของแต่ละคน รวมทั้งต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) บริโภคสื่ออย่างมีวิจาร์ญาณ การมีวัฒนธรรมตั้งคำถาม (Questioning culture) ต่อข้อมูลสารสนเทศ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ แยกความรู้ออกจากความเชื่อ ความรู้สึกได้ กล้าที่จะก้าวพ้นไป จากวิถีคุ้นชินที่ปลอดภัย (Leaving from comfort zone) รวมทั้งความสามารถในการทิ้งความรู้เดิมและสร้างความรู้ใหม่ (De-learn and re-learn)

8. เคารพกฎหมายและกฎกติกา (Respect law and rules) การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะทำให้พลเมืองเข้าใจดีว่าเหตุใดการเคารพกฎหมายเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับสังคม

และเข้าใจถึงความรับผิดชอบของบุคคลที่จะต้องรักษาค่านิยมแบบพหุนิยมไว้ด้วย ทั้งนี้ เพราะกฎหมายหรือกฎกติกาของสังคมมีที่มาของความชอบด้วยกฎหมายจากการเห็นพ้องต้องกันของคนในสังคมที่จะผดุงความยุติธรรมให้เกิดขึ้นเสมอหน้ากัน

Nelson & Kerr (2006) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ว่าได้ถูกนิยามด้วยวิธีการทางทฤษฎีและข้อมูลเชิงประจักษ์ในหลากหลายวิธีทั้งนี้ Hoskins (2006) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมไว้อีกว่า พลเมืองตื่นรู้ (active citizenship) คือ การมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมในสังคม ภาคประชาชน ภาคชุมชน หรือชีวิตในทางการเมือง อันประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกันและกัน และการไม่ใช้ความรุนแรง ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับหลังสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย รวมถึงการทำหน้าที่ของรัฐบาลต้องรับผิดชอบ (including actions that hold governments accountable) รวมถึงประชาธิปไตยแบบตัวแทน รวมถึงการทำหน้าที่อื่น เช่น การลงคะแนนเสียง (vote) รวมถึงการมีส่วนร่วมในชุมชน

Ekman and Amna (2012) ได้อธิบายถึงลักษณะสำคัญของพลเมืองตื่นรู้ (active citizenship) และให้ความสำคัญกับการมุ่งเน้นไปที่วิธีการมีส่วนร่วมของพลเมือง ในการทำให้พลเมืองมีส่วนร่วมได้มากที่สุด ในฐานะมิติสำคัญของการเมืองเชิงรุก ทั้งยังได้เสนอความแตกต่างระหว่างการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ชัดเจน และรูปแบบการมีส่วนร่วมที่แฝงอยู่ รวมถึงรูปแบบการเป็นพลเมืองที่ไม่ค่อยกระตือรือร้น (less active) เช่น การรีไซเคิล การอ่านข่าวทางการเมือง ซึ่งอาจมีความสำคัญเป็นพิเศษในแง่การพัฒนา

Kirlin (2003: 156) กล่าวว่า เมื่อการพิจารณาว่าถึง ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบไตร่ตรอง (consideration of how deliberative democratic theory) คือ ความพยายามมุ่งเน้นไปที่การรวมตัวกัน และการลงคะแนนเสียง ในส่วนการวิเคราะห์แนวปฏิบัติของสถาบันทางการเมือง โดยมองว่าการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยอย่างละเอียดถี่ถ้วน จะต้องพัฒนาความเข้าใจที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) และใช้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์มาทำการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นต้องให้พลเมืองต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาทักษะที่จำเป็นการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยอย่างรอบคอบ

ทั้งนี้ Mayo and Rooke (2006) ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ในด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้

1. มุ่งเน้นและส่งเสริมความจำเป็นที่จะต้องฟังเสียงของคนส่วนใหญ่
2. กำหนดรูปแบบของการเรียนรู้ของคนส่วนรวมให้ตรงกับความต้องการของชุมชนต่าง ๆ สอดคล้องกับ Lowndes, 1998; Fung and Wright, 2003; Barnes et al., 2007;

Brannan et al., 2007 ได้กล่าวว่า คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ จำเป็นต้องมีลักษณะสำคัญ

ทางการเมืองในแบบของมีส่วนร่วมซึ่งได้รับการเน้นย้ำ คือ 1) ความจำเป็นที่จะต้องทำให้สามารถเกิดการมีส่วนร่วม และ 2) ในการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยจำเป็นต้องทำอย่างรอบคอบ

Kennedy (2007) ได้อธิบายผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ การมีส่วนร่วมคืออะไรในมุมมองของนักเรียน (Student Constructions of “Active Citizenship”: What Does Participation Mean to Students?) เป็นการสำรวจนักเรียนด้านการสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ และได้เสนอแนวการสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ในเชิงประจักษ์ ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ทางการเมือง (Political obligations) คือ การเข้าใจสิทธิโดยไม่ละเลยหน้าที่ของตนเอง การเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม เช่น การลงคะแนนเลือกตั้ง การรู้ข้อมูลของผู้สมัครก่อนลงคะแนนเสียง

2. สิทธิทางการเมือง (Political rights) คือ สิทธิในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ เคารพความแตกต่างของมนุษย์ โดยอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด เช่น การเขียนข้อความถึงสื่อทางสังคมในประเด็นทางการเมือง การเป็นผู้ลงสมัครรับการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น

3. กิจกรรมอาสา (Voluntary activities) คือ การแสดงออกด้านพฤติกรรมส่วนบุคคลในด้านกิจกรรมอาสา ผลก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม และการมีส่วนร่วมในชุมชนของตนเอง เช่น การทำจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ การมอบเงินเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

4. การประท้วง (Protest) คือ พฤติกรรมที่เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมต่อสังคม เช่น การพ่นสี การปิดกั้นการจราจร และการยึดอาคาร เช่น การลงชื่อเพื่อเรียกร้องการเดินขบวน การพ่นสี การปิดถนน และการยึดอาคารเพื่อเป็นการเรียกร้อง เป็นต้น

จากคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ลักษณะของความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม การเคารพซึ่งกันและกัน เข้าใจสิทธิ เสรีภาพ ไม่ใช้ความรุนแรง เคารพกฎหมาย และกฎกติกาของสังคม และจากการศึกษาคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ผู้วิจัยได้เลือกนำแนวคิดของ Kennedy (2007) ใช้เป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาเครื่องมือในการวิจัย และการศึกษาความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยขอเสนอผลการสังเคราะห์ที่ได้ตั้งรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการสังเคราะห์คุณลักษณะพลเมืองต้นรู้ ตามแนวคิด Kennedy (2007)

ด้าน	Kerry J. Kennedy (2007)	Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber (2008)	Lange et al. (2013)	Nelson & Kerr (2006)	Kirlin (2003)	Ekman and Amna (2012)	การสังเคราะห์ของผู้วิจัย	
คุณลักษณะ	บทบาทหน้าที่ทางการเมือง (Political obligations)							
การเข้าใจสิทธิโดยไม่ละเลย หน้าที่ของตนเอง การเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม เช่น การลงคะแนนเลือกตั้ง การรู้ข้อมูลของผู้สมัครก่อนลงคะแนนเสียง	1. การลงคะแนนเลือกตั้งในระดับชาติ 2. การรับรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สมัครก่อนลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง	1. ความรู้เกี่ยวกับระบบประชาธิปไตย 2. ระบบการเมือง 3. มรดกประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม 3. รู้จักการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการจัดการข้อมูล	1. เข้าใจและเห็นคุณค่าในหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย 2. เข้าใจสิทธิและความรับผิดชอบ 3. เชื่อในความสำคัญของการประชาธิปไตย 4. ตัดเนิการทางการเมือง โดยใช้ความรู้ ทักษะ ค่านิยม/ทัศนคติ	1. จำเป็นสอดคล้องกับหลังสิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย 2. การเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน 3. การรับข้อมูลและการใช้การประเมิน	1. มีความพยายามในมุ่งเน้นไปที่การรวมตัวกัน 2. การลงคะแนนเสียง	1. การมุ่งเน้นไปที่วิธีการมีส่วนร่วมของพลเมือง 2. การเข้าร่วมกิจกรรมส่วนร่วมได้มากที่สุด	1. การมุ่งเน้นไปที่วิธีการมีส่วนร่วมของพลเมือง 2. การเข้าร่วมกิจกรรมส่วนร่วมได้มากที่สุด	1. ความผูกพันทางการเมืองในการเข้าใจสิทธิโดยไม่ละเลย หน้าที่ของตนเอง เช่น การรับรู้ข้อมูลของผู้สมัครก่อนลงคะแนนเสียง และการเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ด้าน คุณลักษณะ	Kerry J. Kennedy (2007)	Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber (2008)	Lange et al. (2013)	Nelson & Kerr (2006)	Kirilin (2003)	Ekman and Amna (2012)	การสังเคราะห์ของผู้วิจัย
		-	5. สามารถแสดงความคิด ในเชิงการวิพากษ์ 6. เข้าร่วมการสนทนา กับผู้อื่นด้วยมุมมอง ที่แตกต่างกัน 7. การเคารพ ในความแตกต่าง	-	-	-	
2. สิทธิทางการเมือง (Political rights)							
สิทธิในการมีส่วนร่วม ในทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ เคารพ ความแตกต่างของ มนุษย์ โดยอยู่ภายใต้ กฎหมายกำหนด	1. การเข้าร่วมพรรค การเมือง 2. การเขียนจดหมาย ถึงหนังสือพิมพ์ ที่มีเกี่ยวข้องกับประเด็น ทางการเมืองและสังคม 3. การเป็นผู้ลงสมัคร รับเลือกตั้งในระดับ ท้องถิ่น	1. มีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วม ทางการเมือง ความไว้วางใจ 2. ความจงรักภักดี ต่อหลักการ และระบอบ ประชาธิปไตย	1. เข้าใจและเห็นคุณค่า ของกระบวนการ การตัดสินใจทาง การเมืองในระดับ ท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ	-	1. ประชาชนต้องรู้ เกี่ยวกับวิธีการ พัฒนาทักษะ ที่จำเป็น การมีส่วนร่วม ในประชาธิปไตย อย่างรอบคอบ	1. ให้ความสำคัญ กับมิติสำคัญ ทางการเมือง เชิงรุก	1. สิทธิในการ ออกเสียงเลือกตั้ง ในการมีส่วนร่วม ร่วมทางการเมือง ในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับนานาชาติ การเคารพถึงความ แตกต่าง

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ด้าน คุณลักษณะ	Kerry J. Kennedy (2007)	Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber (2008)	Lange et al. (2013)	Nelson & Kerr (2006)	Kirlin (2003)	Ekman and Amna (2012)	การสังเคราะห์ ของผู้วิจัย
		3. ความอดทน และการเคารพ ในความแตกต่าง 4. ความเชื่อในความ ยุติธรรมทาง สังคม ความเชื่อ ในความสำคัญ ของประชาธิปไตย	2. เข้าใจและเห็นคุณค่า ของความแตกต่าง ทุกประเภท เช่น วัฒนธรรม เชื้อชาติ เพศ ศาสนา 3. ความตระหนัก ในประเด็นสาธารณะ ชุมชน และเหตุการณ์ สำคัญของโลก 4. การยอมรับหลัก นิธิธรรมเชื่อมั่น ในประชาธิปไตย และสันติภาพ 5. การยอมรับ หลักนิติธรรม 6. ความกระตือรือร้น ในชุมชนการเมือง			2. พัฒนาความเข้าใจ ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ เชิงประสบการณ์ และใช้การเรียนรู้ เชิงประสบการณ์ มาทำกิจกรรมที่ ผลการเรียนรู้ 3. ประชาชนต้องรู้ เกี่ยวกับวิธีการ พัฒนาทักษะ ที่จำเป็นการ มีส่วนร่วม ในประชาธิปไตย อย่างรอบคอบ	โดยอยู่ภายใต้ กฎหมายที่หนด และให้ความสำคัญ กับความยุติธรรม ของประชาธิปไตย รวมถึงการเป็น สมาชิกของพรรค การเมือง การแสดง ความเห็นที่เป็น ประโยชน์ต่อการเมือง หรือการลงสมัคร เป็นตัวแทนใน ระดับท้องถิ่น เป็นต้น

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ด้าน คุณลักษณะ	Kerry J. Kennedy (2007)	Hoskins, Vitaba, Van Nijlen and Barber (2008)	Lange et al. (2013)	Nelson & Kerr (2006)	Kirilin (2003)	Ekman and Amna (2012)	การสังเคราะห์ ของผู้วิจัย
			7. ความกระตือรือร้น ในชุมชนการเมือง และภาค ประชาสังคม 8. การรับข้อมูลและ ใช้การประเมิน อย่างมีวิจารณญาณ 9. คิดเชิงวิพากษ์และ การตัดสินใจ 10. เข้าร่วมการสนทนา กับผู้อื่นด้วยตนเอง ที่แตกต่างกัน 11. มีความรู้เกี่ยวกับ มีส่วนร่วมในสังคม อย่างแท้จริง				

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ด้าน	Kerry J. Kennedy (2007)	Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber (2008)	Lange et al. (2013)	Nelson & Kerr (2006)	Kirilin (2003)	Ekman and Amma (2012)	การสังเคราะห์ของผู้วิจัย
คุณลักษณะ							
3. กิจกรรมอาสา (voluntary activities)							
<p>การแสดงออก</p> <p>ด้านพฤติกรรมส่วนบุคคล ในด้านกิจกรรมอาสา ผลก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม และการมีส่วนร่วมในชุมชนของตนเอง</p>	<p>1. มีจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อคนจนหรือคนชราในชุมชน</p> <p>2. เก็บเงินเพื่อประโยชน์ต่อสังคม</p>	-	<p>1. เข้าใจหน้าที่และการทำงานของกลุ่มอาสาสมัครและภาคประชาสังคม</p> <p>2. มีค่านิยมและทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตย เช่น ความห่วงใยในสิทธิและสวัสดิการของผู้อื่น</p> <p>3. มีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน</p> <p>4. ความกระตือรือร้นในชุมชน การเมือง ในชุมชน และภาคประชาสังคม</p>	<p>1. บทบาทที่เหนือกว่าคนอื่น รวมถึงการมีส่วนร่วมในชุมชน</p>	-	-	<p>1. การแสดงออกของด้านพฤติกรรมของบุคคลในด้านจิตอาสา การทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวมตามกำลังและความสามารถของตนเอง รวมถึงการมีส่วนร่วมในชุมชน</p>

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ด้าน คุณลักษณะ	Kerry J. Kennedy (2007)	Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber (2008)	Lange et al. (2013)	Nelson & Kerr (2006)	Kirlin (2003)	Ekman and Amna (2012)	การสังเคราะห์ของผู้วิจัย
<p>การประท้วงและการเรียกร้อง (Protest)</p> <p>พฤติกรรมที่เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมต่อสังคม</p>	<p>1. การลงชื่อเพื่อเรียกร้อง</p> <p>2. การเข้าร่วมการเดินขบวนหรือการประชุมที่สันติและปราศจากความรุนแรง</p> <p>3. การพนสีเพื่อประท้วงบนผนัง</p> <p>4. การปิดกั้นการจราจรเพื่อเป็นการประท้วง</p> <p>5. การยึดอาคารเพื่อเป็นการประท้วง</p>	<p>1. การเปิดกว้างต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน</p> <p>2. การยอมรับหลักการนิติธรรม</p> <p>3. มีทักษะการสื่อสาร</p> <p>4. การแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ</p> <p>5. การมีส่วนร่วมในการอภิปรายทางการเมือง</p> <p>6. มีความสามารถในการรับตำแหน่งการประเมินตำแหน่ง/การตัดสินใจ</p>	<p>1. ความเชื่อในความยุติธรรมทางสังคม</p>	<p>1. การไม่ใช้ความรุนแรง</p> <p>2. จำเป็นสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน</p> <p>และประชาธิปไตย</p> <p>3. การกระทำใด ๆ ถือว่ารัฐบาลต้องมีส่วนในความรับผิดชอบ</p>	-	-	<p>1. การแสดงของพฤติกรรมที่เป็นการแสดงออกมากให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมต่อสังคม</p> <p>โดยการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์และการรวมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยสันติวิธี และไม่ใช้ความรุนแรงสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน</p>

จากการสังเคราะห์คุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ ตามแนวคิด Kennedy (2007) พบว่า องค์ประกอบที่ 1 บทบาทหน้าที่ทางการเมือง (political obligations) และองค์ประกอบที่ 2 สิทธิทางการเมือง (political rights) มีคุณลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำมารวมกันเป็นองค์ประกอบเดียว ตั้งชื่อว่า องค์ประกอบที่ 1 การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) องค์ประกอบที่ 2 กิจกรรมอาสา (voluntary activities) และองค์ประกอบที่ 3 การประท้วงและการเรียกร้อง (protest) ผู้วิจัยสรุปองค์ประกอบความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) คือ พฤติกรรมของการเข้าร่วมทางการเมืองและการมีบทบาททางสังคมต่อการเมืองในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และการให้ข้อเสนอแนะที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศ การแสดงความคิดเห็นหรือการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการเมืองในทุกมิติ

2. กิจกรรมอาสา (voluntary activities) คือ พฤติกรรมของบุคคลที่มีผลต่อชุมชน สังคม โดยแสดงให้เห็นถึงการเอาใจใส่ช่วยเหลือ สนับสนุน การระดมทุน และทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวมตามกำลังและความสามารถของตนเอง

3. การประท้วงและการเรียกร้อง (protest) คือ พฤติกรรมที่แสดงออกในด้านของการรณรงค์และการเรียกร้อง ในประเด็นที่ไม่เป็นธรรม โดยการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ การแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นในสังคมด้วยสันติวิธี

3. แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

ความเป็นพลเมืองไม่ใช่ลักษณะที่ติดตัวมาแต่กำเนิด หากแต่ต้องสร้างขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการขัดเกลาทางสังคมโดยมิได้จัดระบบความคิดก็ไม่อาจเอื้อต่อการสร้างความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active citizenship) ได้ ดังนั้น การศึกษาในฐานะกลไกที่ช่วยบ่มเพาะลักษณะอันพึงประสงค์ของพลเมืองจึงต้องทำหน้าที่ดังกล่าว เพื่อผลักดันความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของการเมืองภาคพลเมือง

แนวคิดการใช้เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองเริ่มมีมาตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เนื่องจากมีการตระหนักได้ว่า ประชาธิปไตยจะพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์นั้น ประชาชนจะต้องมีการศึกษาและมีความรู้เป็นพื้นฐาน ส่งผลให้มีการพัฒนาปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติเพื่อความต้องการสร้างพลเมืองของยุคสมัย และความเหมาะสมตามสถานการณ์บ้านเมืองเสมอมา และด้วยมีผู้ตระหนักในความสำคัญของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองมาโดยตลอด จึงทำให้มี

หน่วยงาน รวมถึงนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองไว้หลากหลาย ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างคำอธิบายที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ให้คำนิยามของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองว่าเป็นการศึกษาที่มุ่งปลูกฝังให้ประชาชนของรัฐมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่เหมาะสมมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นต่อการปกครอง รู้จักสิทธิ หน้าที่ และการปกป้องสิทธิของบุคคล และประโยชน์สาธารณะ มีความรู้ มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีคุณภาพ และอยู่บนข้อเท็จจริง และเหตุผลรวมถึงการมีทักษะในการเป็นพลเมืองด้วย (นฤมล ทับจุมพล, 2551)

Hebert, Yvonne and Sears, Alan (2016) ให้คำนิยามของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง หมายถึง การสร้างบุคคลให้มีความรู้เรื่องระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีทัศนคติที่ดีต่อประชาธิปไตย และมีทักษะในการมีส่วนร่วมทางสังคมและทางเศรษฐกิจ และมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

สุจิตรา วันทอง (2554) กล่าวว่า การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งปลูกฝังค่านิยมและฝึกฝนพฤติกรรมอันพึงประสงค์ในระบอบประชาธิปไตยให้กับผู้เรียน ทั้งการเห็นคุณค่าของคนเท่าเทียมกัน ยอมรับความแตกต่าง รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพสิทธิของผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีการฝึกฝนให้มีการแสดงสิทธิ และหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย เช่น การแสดงความคิดเห็นในชุมชน และการออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

ศรัณยู หมั่นทรัพย์ (2551) มองว่า การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง คือ การจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ตระหนักและมั่นใจในการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ทักษะเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เกิดทัศนคติและแรงจูงใจในการกระทำหรือมีพฤติกรรมที่แสดงถึงวิถีแห่งประชาธิปไตย

คำนิยามและความหมายของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองข้างต้น แสดงให้เห็นการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง หมายถึง การศึกษาที่มุ่งปลูกฝังให้ประชาชนของรัฐมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่เหมาะสม ซึ่งคุณลักษณะพลเมืองที่นักวิชาการกล่าวถึงได้แก่ การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพสิทธิของผู้อื่น เชื่อมั่นในความเสมอภาคของมนุษย์ รวมทั้งมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองเป็นพื้นฐานสำคัญของการปกครองที่มีเสถียรภาพ และมีความมั่นคง เนื่องจากการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองไม่ใช่เพียงแค่กระบวนการเสริมสร้างความรู้ให้แก่ประชาชน และการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพกติกาในสังคมเท่านั้น แต่เพราะพลเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญสุดในการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยประชาชน ซึ่งที่ผ่านมาสังคมไทยถูกครอบงำด้วยวิธีคิดแบบพึ่งพาระบอบอุปถัมภ์ ประชาชนจึงขาดทัศนคติ และความเชื่อมั่นในความเท่าเทียมกัน

ของมนุษย์ขาดความเชื่อในการพึ่งพาตนเอง แต่กลับมุ่งหวังพึ่งพาเพียงระบบราชการ ผู้มีอำนาจบารมี และนักการเมือง

ประเด็นสำคัญ คือ หากระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองที่สังคมไทยปรารถนา การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่มีความหลีกเลี่ยง เพราะคนเรา ไม่ได้เกิดมาพร้อมกับ “พันธุกรรมประชาธิปไตย” หรือพร้อมที่จะเป็นนักประชาธิปไตยแต่กำเนิด ดังนั้นประชาธิปไตยจึงต้องได้รับการปลูกฝัง แนวคิดดังกล่าวจึงตั้งอยู่บนฐานที่ว่าสังคมประชาธิปไตย ไม่อาจปล่อยให้กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองเกิดขึ้นตามยถากรรมหรือตัวใครตัวมัน แต่จำเป็นต้องให้การศึกษเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย (สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, 2553)

สำหรับในต่างประเทศนั้น การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองมีการริเริ่มมาหลายทศวรรษแล้ว เช่นการศึกษาของ Torney and Farnen (1975) ทำการศึกษาการสร้างพลเมืองที่ใช้หลักสูตร การศึกษาในโรงเรียนเป็นหลัก ทั้งหนังสือแบบเรียน (textbooks) โครงสร้างการเรียนรู้ (syllabuses) และการสอบ (examinations) ซึ่งใช้กรณีของการสร้างพลเมือง จากตัวอย่างทั้งสิ้น ถึง 10 ประเทศ เช่น เยอรมนี สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และนิวซีแลนด์ เป็นต้น ซึ่งค้นพบว่า การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของแต่ละประเทศมีความสัมพันธ์โดยตรงกับบริบททางการเมืองแบบประชาธิปไตย มีการนิยาม และพิจารณาหาข้อสรุปว่าการกำหนดการเรียนรู้แบบใดจะสามารถสร้างให้พลเมืองมีความรู้ทางการเมือง พัฒนาทักษะการมีส่วนร่วมและเข้าใจบทบาททางการเมืองของตนเอง อย่างเหมาะสมที่สุด รวมถึงเน้นไปที่การสร้างชุดทัศนคติ ค่านิยม ความรู้และทักษะทางการเมือง กฎหมาย หน้าที่พลเมือง การจัดการความขัดแย้งและการรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง เป็นต้น และการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของประเทศประชาธิปไตยตะวันตก ส่วนใหญ่ยังได้เน้นไปที่การทุ่มเททรัพยากร เวลาและความรู้เพื่อเสริมสร้าง รวมถึงพัฒนาความเป็นพลเมืองให้แก่ประชาชนของตน ตั้งแต่ยังเยาว์วัยอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง อีกทั้งยังให้ความช่วยเหลือด้านการเสริมสร้างประชาธิปไตยให้แก่ประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ เพื่อให้ภาคประชาสังคมมีความเข้มแข็ง โดยเชื่อว่า เมื่อภาคประชาสังคมเข้มแข็ง ความแข็งแกร่งของระบอบประชาธิปไตยก็จะตามมาโดยปริยาย

การสร้างพลเมืองนอกระบบการศึกษาก็ยังเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องพัฒนาต่อไปเพราะ ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่อยู่ในชีวิตประจำวัน และเกิดขึ้นตลอดชีวิต (Torney and Farnen: 1975) เช่น การสร้างพลเมืองในประเทศเยอรมัน ที่มีเครื่องมือในการสร้างพลเมืองหลากหลาย ทั้งการส่งเสริมคุณค่าประชาธิปไตย การให้ข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับสังคมและกฎหมาย ส่งเสริมกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางสังคม และให้ความรู้ทางการเมือง ปลูกฝังทัศนคติการวิพากษ์ วิจาร์ณ และมีความคิดเห็นของตนเอง เป็นต้น (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2553)

เมื่อพิจารณาแนวทางการเรียนการสอนเพื่อสร้างพลเมืองในต่างประเทศให้ลึกมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการปฏิบัติในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พบว่า ในบางประเทศ มีการสอดแทรกการสร้างพลเมืองผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีการจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ จากชีวิตจริงนอกเหนือจากการเรียนรู้ในชั้นเรียน เช่น เยอรมัน สหรัฐอเมริกา แคนาดาหรือแม้แต่ สหราชอาณาจักร โรงเรียนจะสอดแทรกกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน และชุมชนท้องถิ่น ด้วยการกำหนดให้กิจกรรมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, 2551) ดังนี้

หลักการการเรียนการสอนของประเทศเยอรมนี มีหลักการสำคัญคือ สิทธิความเท่าเทียมกัน ระหว่างผู้สอน และผู้เรียน กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายสามารถสนทนากันได้อย่างเสมอภาค ผู้สอนมีบทบาท เป็นเพียงพิธีกรหรือผู้ดำเนินรายการเท่านั้น และการให้การศึกษาทางการเมืองอาจเชิญผู้เชี่ยวชาญ จากสาขาวิชาศาสตร์มาร่วมด้วย ผู้สอนในฐานะผู้ดำเนินรายการจึงต้องเข้าใจถึงความสนใจของ ผู้ร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียนสำหรับนำมาสร้างหัวข้อสนทนา พร้อมหาเหตุผลที่สนับสนุนหรือต่อต้าน ต่อหัวข้อสนทนานั้น ๆ รวมทั้งมีการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกใน ชั้นเรียน เช่น การเลือกตั้ง สถานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน เป็นต้น ไม่ใช้วิธีการของครูรุ่นก่อน คือ การบรรยายหน้าชั้นเรียนให้เด็กรับรู้เพียงด้านเดียว รวมถึงให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นถึงปัญหา ในท้องถิ่นอย่างมีการจัดให้เป็นวงกลม เพื่อสร้างกลยุทธ์ให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงออกถึงความคิด การสร้างระดับความเท่าเทียมทางโอกาส รวมถึงกระตุ้นให้รัฐศึกษาเรียนรู้ (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2553) นอกจากนี้ ประเทศเยอรมนียังได้มีการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจใน การเมืองการปกครอง และวิถีประชาธิปไตยอย่างเป็นระบบ โดยมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาด้าน การเมืองในระดับประเทศ และระดับมลรัฐที่กำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาต่อเนื่อง ของรัฐ ซึ่งประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ แหล่งความรู้ยังมีความหลากหลาย และมีวิธีการให้ความรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงมีการสนับสนุน และความร่วมมือกัน ของหลายภาคส่วนในสังคม ทั้งองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน เช่น การก่อตั้งมูลนิธิหรือสถาบันการศึกษา เพื่อสร้างพลเมืองที่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากฝ่ายการเมืองต้องมีความเป็นกลาง การตั้งศูนย์การศึกษาการเมืองเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการเมืองการปกครอง โดยกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เยาวชน เพื่อมุ่งเสริมสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของประชาชนต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยจะยั่งยืนได้นั้น ประชาชนต้องเห็นพ้อง ให้การสนับสนุน และการเอาใจใส่ ยืนยันสิทธิประโยชน์ของของผู้มีส่วนได้เสียในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย

โดยเนื้อหาของการศึกษาประกอบด้วย สถาบันทางการเมือง รัฐธรรมนูญและกฎหมาย เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ คุณค่าประชาธิปไตย จริยธรรม แนวคิดทางการเมือง สันติสมานฉันท์

และการป้องกันการใช้ความรุนแรง ความหลากหลาย และทางวัฒนธรรม สื่อ สมรรถนะด้านองค์การ และการสื่อสาร มิติหญิงชาย โลกาภิวัตน์ ประชาคมยุโรป และสิ่งแวดล้อม (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2553)

ในประเทศแคนาดา การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองมีหลักการสำคัญ คือ การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองต้องมีความเหมาะสมกับบริบท สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม การพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างพลเมืองจึงมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละรัฐ มีการเปิดสอนในภาษาทางการทั้งสองภาษา คือ อังกฤษและฝรั่งเศส รวมถึงมีการสนับสนุนโครงการศึกษา เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในระดับประเทศด้วย โดยมุ่งสร้างพลเมืองที่ตื่นรู้ (active citizenship) เข้าร่วมทางการเมืองและการจัดการชุมชน (public participation) โดยมีความเชื่อมั่นว่าประชาชนมีศักยภาพในการใช้อำนาจในการปกครองของตนเอง มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง (politics) มีทัศนคติที่ดีต่อประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วม รวมทั้งมีความรู้ด้านการช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชน การเคารพกฎหมาย ความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การเข้าใจเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ซึ่งมีสิทธิโดยพื้นฐาน และการร่วมมือของชุมชน (culture and collaboration) ที่สัมพันธ์กับชีวิตของตนด้วย

ในสหรัฐอเมริกา แนวคิดด้านการจัดการการเรียนการสอน และการอบรมเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเป็นหน้าที่ของแต่ละรัฐ ซึ่งจะต้องมีการศึกษาวิจัย พัฒนาแบบเรียน และตำรา มาตรฐานกลางสำหรับเป็นพื้นฐานในการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงต้องมีความเหมาะสมกับระดับชั้น และวัยของผู้เรียน จุดประสงค์ของการเรียนการสอนมุ่งสร้างให้พลเมืองเกิดความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ ขอบเขตการศึกษาประกอบด้วย เรื่องของการเป็นพลเมืองในบริบทของสิทธิมนุษยชน ภายใต้สังคมเปิดและการเมืองโลก ระบอบการปกครองรัฐสภานับ และกระบวนการอันเกี่ยวข้องกับประเด็นสาธารณะ โดยการดำเนินการดังกล่าวอยู่ภายใต้ศูนย์การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่ทรงอิทธิพลของประเทศอันมีนามว่า “Center for Civic Education” ซึ่งได้รับเงินสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกียังส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ผ่านงานบริการ (services learning) ด้วยหลักคิดว่า ความสมดุลของประชาธิปไตยอยู่ที่สิทธิของพลเมืองกับภาระหน้าที่ต่อสังคม (ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, 2551)

ในสหราชอาณาจักร การสอนความเป็นพลเมืองให้ความสำคัญกับหลัก 3 ประการ คือ

- 1) ความรับผิดชอบต่อพลเมืองต่อสังคมและจริยธรรม (social and moral responsibility)
- 2) ความรู้ด้านการเมืองการปกครอง (Political literacy) และ 3) การมีส่วนร่วมในชุมชน (sommunity involvement) ขณะที่ในประเทศอื่น ๆ เช่น สวีเดนได้ใช้หลักการสอนแบบการทำงาน (work methods) เชื่อมโยงระหว่างชีวิตจริงกับการสอน และเชื่อมโยงสู่พัฒนาต่าง ๆ เช่น งานสหกรณ์ งานสื่อ หรือแม้แต่บริษัท ภายใต้คำปรึกษาของครูและในประเทศฝรั่งเศสได้ใช้กิจกรรม (activity methods) เช่น การเรียนจากสิ่งแวดล้อม โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา (ศรีณยุ หมั่นทรัพย์, 2551) เป็นต้น

ในเครือรัฐออสเตรเลีย การสอนความเป็นพลเมืองจะมีรายละเอียดครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เช่น ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย พรรคการเมือง รวมทั้งขอบเขตของรัฐธรรมนูญ สิทธิและความรับผิดชอบของพลเมือง สิทธิมนุษยชน ภาคประชาสังคม การพัฒนาชุมชนและนานาชาติ เป็นต้น (จินตนา ศรีบุญกุล, 2557)

จากการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการสร้างพลเมืองในประเทศต่าง ๆ ข้างต้นสรุปได้ว่า ประเด็นความรู้ ความเข้าใจของการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองมีเนื้อหาสาระที่กว้าง มีรายละเอียดที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ความรู้เกี่ยวกับประชาสังคม และความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ในประเด็นการสร้างทักษะการเป็นพลเมืองจากกระบวนการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในแคนาดา และสหราชอาณาจักรจะเน้นให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม ปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนเพื่อให้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง และการแก้ไขปัญหาอย่างมีระบบ สำหรับสหรัฐอเมริกาจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ผ่านงานบริการสังคม แม้ว่าแต่ละประเทศจะมีแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน แต่ในท้ายที่สุด การจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การสร้างพลเมืองที่มีความรู้ในเรื่องหลักการสำคัญของประชาธิปไตย เกิดทัศนคติที่ดีต่อประชาธิปไตย และมีทักษะในการมีส่วนร่วมทางสังคม รับผิดชอบต่อสิทธิหน้าที่ รวมทั้งเชื่อมั่นในความเสมอภาคเท่าเทียม

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาการสร้างพลเมืองในประเทศไทย ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ได้ให้ความเห็นว่า ในอดีตประเทศไทยไม่เคยมีการสร้างพลเมืองหรือการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองทั้งในโรงเรียนและในมหาวิทยาลัย ถ้าหากจะเรียนเรื่องประชาธิปไตยต้องเรียนที่มหาวิทยาลัย ในคณะรัฐศาสตร์หรือนิติศาสตร์เท่านั้น หรือแม้จะมีการสอนบ้างในองค์กรต่าง ๆ เช่น สถาบันพระปกเกล้า แต่ก็มักมุ่งเป้าหมายชัดเจนที่ชนชั้นนามากกว่าประชาชนทั่วไป ทั้งที่ในประเทศยุโรปหรือในสหรัฐอเมริกา กลับมีการเรียนการสอนตั้งแต่ในโรงเรียน ส่วนประเทศเยอรมนีมีสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลให้เคารพสิทธิของกันและกัน เมื่อจบจากโรงเรียนและมีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ก็จะมีสิทธิในการเลือกตั้งทุกคน ซึ่งนั่นหมายถึงการเป็นพลเมืองที่พร้อมแล้วที่จะใช้สิทธิอย่างเป็นพลเมืองคนหนึ่งของประเทศ (นฤมล ทับจุมพล, 2551)

กระบวนการทัศน์ของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในประเทศไทยได้เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงภายหลังการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เนื่องจากอิทธิพลจากการปฏิรูปทางการเมืองส่งผลให้กรอบคิดเรื่องการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองมีขอบเขตกว้างขวางขึ้น เช่น จัดให้มีการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย 12 ปี การเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการให้การศึกษามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านองค์ความรู้หรือการบริหารจัดการ พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 มีเนื้อหาให้การศึกษา เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่สัมพันธ์กับแนวคิด

ทางการปกครอง และระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ มีการระบุในพระราชบัญญัติว่ากระบวนการให้การศึกษามุ่งปลูกฝังให้พลเมืองมีจิตสำนึกเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่ถูกต้อง รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ รู้จักเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพียงแต่รูปแบบการศึกษาที่ยังคงเน้นไปที่การผลิตหลักสูตร และตำรา เป็นเครื่องมือหลัก (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2548) จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของไทย ยังเป็นเพียงการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับเยาวชน ในเรื่องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย และคุณลักษณะของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยเป็นหลัก ดังนั้นสิ่งที่เรา มุ่งหวังคือ โรงเรียนจะต้องเสริมสร้างทักษะ การเป็นพลเมือง ตื่นรู้ให้เกิดขึ้นจริง โดยผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการเรียนรู้ทางการเมืองการปกครอง เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

3.1 การจัดการศึกษาในโรงเรียนกับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง

การจัดการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้สำหรับการสร้างพลเมือง สำหรับบริบทในการวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการสร้างพลเมืองด้วยการศึกษาในระบบโรงเรียน เพราะมีความทั่วถึงในแทบทุกภาคส่วนของสังคม และมีองค์กรของรัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลชัดเจน ทำให้สามารถควบคุมกระบวนการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือกระทรวงศึกษาธิการจะทำหน้าที่ในการกำหนดสาระสำคัญ หลักสูตร และข้อบังคับของหนังสือเรียนที่อนุญาตให้ใช้สอนในโรงเรียนได้ ตลอดจนการควบคุมสถาบันการศึกษาทั้งหมดในประเทศ

เริ่มต้นพิจารณาจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ในหมวดที่ 3 มาตรา 15 ได้ระบุใจความสำคัญว่าการศึกษาในระบบ (Formal Education) คือการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ ถ่ายทอดหรือปลูกฝัง เนื้อหา ความรู้ ความเข้าใจที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้ได้รับการศึกษาวางตัวได้เหมาะสมในสังคม และมีความสามารถประกอบอาชีพตามความถนัด ความสนใจหรือตามโอกาสของแต่ละบุคคล เพื่อพัฒนาเด็กในวัยเรียนทุกระดับให้ได้รับการศึกษา เพื่อประโยชน์สำหรับการเตรียมตัวระดับพื้นฐาน และเพื่อมีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพการงานต่อไป และพัฒนาศักยภาพของบุคคลเต็มความสามารถและตอบสนองวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศเน้นพัฒนากลุ่มเป้าหมายในลักษณะบูรณาการ คือ มีความสมบูรณ์และครบถ้วนทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม ความคิด ความสำนึก ความรับผิดชอบ ฯลฯ ซึ่งตามปกติเป็นหน้าที่ของสถานศึกษา และอาจจัดเสริมเติมในลักษณะฝึกอบรมเฉพาะหรือแทรกในกิจกรรมการเรียน การสอนปกติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

จุดเด่นของการศึกษาในระบบ (Formal education) คือ เป็นการศึกษาที่มีรูปแบบและระบบแบบแผนชัดเจน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตรวิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดผลและการประเมินผลที่แน่นอน ซึ่งการศึกษาในระบบของไทยประกอบไปด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาในขั้นอุดมศึกษา โดยการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถูกแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ยังถูกแบ่งเป็นประเภทสามัญศึกษาและประเภทอาชีวศึกษา สำหรับในการศึกษาขั้นอุดมศึกษา แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ คือ ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ประกาศนียบัตรบัณฑิต ปริญญาโท และปริญญาเอก (อัญชลี ธรรมะวิสิกุล, 2558)

ขณะที่ Thai Civic Education ซึ่งเป็นเครือข่ายประชาชนไทยกลุ่มหนึ่งให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองภายใต้เครือข่ายของมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท ได้ให้คำนิยามการศึกษาในระบบจากบริบทของการสร้างพลเมืองว่าหมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย สำหรับการศึกษาในระบบโรงเรียนตามหลักสูตรและการกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการจากส่วนกลาง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งแต่ชั้นอนุบาลประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา ทั้งสายสามัญศึกษา อาชีวศึกษา รวมถึงการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) และโรงเรียนเอกชนด้วย รวมถึงยังได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาในระบบว่าเนื่องจากประเทศไทยในปัจจุบันนี้ เยาวชนเกือบทุกคนต้องเข้ารับการศึกษาตามระบบ การศึกษาในระบบจึงมีบทบาทโดยตรง และมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาคนในทุกด้านซึ่งรวมการพัฒนาคนสำหรับประชาธิปไตยเอาไว้ด้วย ทั้งนี้ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะการจัดการศึกษาในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการจัดการศึกษาในกลุ่มสาระอื่น ๆ ตลอดจนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและกิจกรรมอื่นๆ ของสถานศึกษาด้วย (Thai CivicEducation, 2557)

อัญชลี ธรรมะวิสิกุล (2558) ได้อธิบายกระบวนการจัดการเรียนการสอนในระบบสามารถแบ่งเป็น 5 ส่วน ซึ่งแต่ละส่วนล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างพลเมือง ดังนี้

1. หนังสือแบบเรียน คือ วิธีการที่รัฐใช้ในการกล่อมเกลากลุ่มพลเมือง (Means of Orientation) ให้มีความคิด ความเชื่อ และค่านิยม ตามที่รัฐต้องการปลูกฝัง นอกจากนี้หนังสือเรียนยังมีหน้าที่สำคัญในฐานะการสื่อสารทางสังคม โดยทำหน้าที่เป็นผู้ยกระดับปรากฏการณ์ขึ้นเป็นมโนทัศน์ สอดคล้องกับนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) อธิบายว่าประสบการณ์ในชีวิตจริงของคนนั้นอยู่ในขั้นปรากฏการณ์ และน้อยครั้งที่จะรวบรวมปรากฏการณ์เหล่านี้มาทำความเข้าใจ หนังสือเรียนจึงได้กลายเป็นการสื่อสารที่จะย่นมโนทัศน์สำเร็จให้กับนักเรียน รวมทั้งเป็นผู้รวบรวมความคิดจากสังคมมาบรรจุไว้อย่างเป็นระบบ

2. อาจารย์ผู้สอน คือ ผู้ให้การเรียนรู้ที่มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต้องได้รับการอบรมทั้งในด้านเนื้อหา และวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยครูผู้สอนจะมีอิทธิพลอย่างมากในการแปลงเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพลเมืองจากหนังสือเรียนไปสู่ผู้เรียน ดังนั้น หากหนังสือเรียนหรือหลักสูตรมีเนื้อหาเกี่ยวกับพลเมืองที่ดีมากเพียงใด แต่ถ้าผู้สอนไม่เข้าใจและไม่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่ผู้เรียนได้อย่างครบถ้วน กระบวนการสร้างพลเมืองก็ย่อมมีปัญหา และไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

3. กระบวนการจัดการเรียนรู้ คือ การศึกษาในที่เน้นความสำคัญกับตัวผู้เรียน รูปแบบวิธีการเรียนการสอนจึงย่อมแตกต่างกันไปจากเดิม เนื่องจากมีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลายมากขึ้นเช่น การระดมความคิด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การนำชมนอกสถานที่เรียน การใช้อุปกรณ์เครื่องมือประกอบ ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ดีจะช่วยให้การถ่ายทอดเนื้อหาสาระการสร้างพลเมืองให้เป็นไปอย่างสมบูรณ์ และเอื้อให้นักเรียนทดลองฝึกฝนความเป็นพลเมืองในเชิงปฏิบัติอีกด้วย

4. สถานศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม คือ การจัดการศึกษาในระบบนั้น ชั้นเรียนยังคงเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้น อาคารสถานที่ห้องเรียน และบรรยากาศแวดล้อมที่ใช้ในการจัดการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสภาพการเรียนรู้ จะช่วยให้เกิดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในทางอ้อมขึ้น

5. ผู้เรียน คือ ผู้ศึกษาที่ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการจัดการศึกษา เพราะผู้เรียนคือ ผู้รับการศึกษาและเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา ดังนั้น การปรับเปลี่ยนความรู้ และพฤติกรรมของผู้เรียน จึงเป็นปัจจัยบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องครอบคลุมขั้นตอนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่การเตรียมความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ การให้การศึกษอบรม การประเมิน และการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง โดยผู้เรียนมีบทบาทอย่างยิ่งในฐานะบุคคลที่จะกลายเป็นพลเมืองในอนาคต ซึ่งจะเป็นพลเมืองดีหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับว่าปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ต้องพึงระลึกคือ เนื้อหาแบบเรียน และการตีความของผู้สอนจะต้องมีความสอดคล้องกัน พลเมืองจะต้องทำความเข้าใจถึงหลักการประชาธิปไตย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย ค่านิยม และคุณสมบัติของพลเมืองที่พึงปรารถนาสรุปได้ว่า การพัฒนาพลเมืองที่พึงปรารถนาโดยรัฐผ่านระบบโรงเรียน มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือการวางรากฐานสังคม โดยเป็นการแสดงให้เห็นว่า การจัดการศึกษาเป็นเครื่องมือ และกลไกสำคัญของรัฐในการพัฒนาความรู้เพื่อกล่อมเกลา การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการสร้างคุณสมบัติบางประการให้ผู้เรียนโดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนของสังคม

3.2 กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) มีความสำคัญและเชื่อมโยงไปสู่การจัดการศึกษาเพื่อการสร้างพลเมืองทั้งในและนอกสถานศึกษา ดังนั้นจะมุ่งเน้นไปที่ทำความเข้าใจความหมาย และหลักการสำคัญของกระบวนการเรียนรู้เพื่อการสร้างพลเมือง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้อธิบายความหมายของคำว่า กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน หรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ โดยกระบวนการเรียนรู้ แตกต่างจากกระบวนการสอน (Instructional Process) คือ “กระบวนการเรียนรู้ต่างกับกระบวนการสอน คือ กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่แต่ละบุคคลใช้เพื่อช่วยให้ตนเองเกิดการเรียนรู้ โดยผลที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้จะตกแก่ผู้เรียน และโดยผู้เรียนเท่านั้น แต่กระบวนการสอนเป็นกระบวนการที่บุคคลช่วยให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้ โดยผู้สอนมีหน้าที่สร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อเร่งเร้า ชี้แนะ และคอยช่วยเหลือให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546)

ความแตกต่างของกระบวนการจัดการเรียนรู้และกระบวนการสอน สามารถพิจารณาเพิ่มเติมได้จากคำอธิบายตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ดังนี้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2433 จะเป็นหลักสูตรที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ในเรื่องวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ของคนไทย คือ ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 และหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) บทบาทของผู้สอนจะเน้นหนักในเรื่องของการเป็นผู้สอนมากเป็นพิเศษ ซึ่งจะสังเกตได้จากการจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดการเรียนรู้นั้น ผู้สอนจะต้องทำบันทึกการสอน และแผนการสอน ซึ่งบ่งชี้ถึงบทบาทของครูว่ามีหน้าที่ในการสอนเป็นหลัก แต่ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 คำว่า บันทึกการสอน หรือแผนการสอน จะหายไปกลายมาเป็น แผนการจัดการเรียนรู้ เข้ามาแทนที่คำว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิรูปใหม่ว่า นับแต่นี้ต่อไปผู้สอนไม่ได้ทำหน้าที่สอนแต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไปแต่ผู้สอนมีบทบาทใหม่ในเรื่องของการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นร่วมกับผู้เรียนของตน โดยเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งมีมิติที่กว้างใหญ่ และมีความสำคัญยิ่งต่อวิถีการเรียนรู้ใหม่ของสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดการกระบวนการเรียนรู้ คือ วิธีการที่ผู้สอนทำหน้าที่ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ (Learning) ในขณะที่กระบวนการจัดการสอนจะให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สอนในการสอนให้ผู้เรียนเกิดความรู้ (knowledge) ซึ่ง Herbert A. Simon

นักวิทยาศาสตร์รางวัลโนเบล และเป็นผู้ร่วมก่อตั้งสาขา Cognitive Science ให้ความหมายของการเรียนรู้ (Learning) ว่าการเรียนรู้เป็นผลจากการทำหรือการคิดของนักเรียน การทำและการคิดของนักเรียนนั้น ที่มีผลต่อการเรียนรู้ของเขา ผู้สอนสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้ โดยเข้าไปกระตุ้นสิ่งที่นักเรียนทำเพื่อการเรียนรู้ของตนเองเท่านั้น (วิจารณ์ พานิช, 2556) และเมื่อเอ่ยถึงคำว่า การเรียนรู้ (Learning) ในหนังสือเล่มนี้ Herbert A. Simon ให้ความหมายว่า คือ กระบวนการที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ การเรียนรู้ทำให้มีการเพิ่มสมรรถนะ (Performance) และเพิ่มความสามารถของการเรียนรู้ในอนาคต

กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการสร้างพลเมือง กล่าวคือ กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการในการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง โดยกลุ่มการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของไทย (Thai Model of Civic Education) ในเครือข่ายความร่วมมือของ มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (Friedrich Ebert Stiftung) สถาบันพระปกเกล้า และหน่วยงานอื่น ๆ กำหนดหลักการร่วมด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย (Thai Civic Education, 2557) ดังนี้

1. แบบมีส่วนร่วม (Participatory) การจัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้เรียนร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมและวิธีการประเมินผล ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบุคคล และสื่อต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนรู้มีความหมายและเป็นเจ้าของการเรียนรู้อย่างแท้จริง

2. แบบลงมือทำ (Learning by doing) การจัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงหรือเสมือนจริง โดยได้มีการวางแผน การปฏิบัติ และแก้ปัญหาจริง ทั้งนี้เพื่อให้การเรียนรู้นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ได้ผลจริงเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner centered) การจัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องจัดการเรียนรู้โดยเน้นบทบาทของผู้เรียนในการแสวงหาความรู้และสร้างความรู้เป็นของตนเองไม่ใช่การป้อนความรู้จากผู้สอนแต่ฝ่ายเดียว ไม่ชี้นำความคิดเห็น (Prohibition against imposition of points of view) การจัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องจัดการเรียนรู้โดยการเคารพและให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ของผู้เรียน คือต้องไม่ชี้นำความคิดเห็น ไม่ครอบงำ ไม่โฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจผิดหรือหลงผิดด้วยวิธีการใด ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทางการเมือง (Prohibition against political bias) การจัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องไม่ใช้อำนาจหน้าที่ในการจัดการเรียนรู้โดยลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทางการเมือง ไม่ว่าจะด้วยการนำเสนอข้อมูลเท็จ บิดเบือน หรือไม่ครบโดยมีเจตนาให้เป็นประโยชน์หรือเป็นโทษแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทางการเมือง โดยไม่เป็นธรรม

เมื่อพิจารณาเพิ่มเติมให้กว้างขึ้น พบว่า คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันพระปกเกล้า และมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท ได้จัดสัมมนาบทบาทของการพัฒนาพลเมืองเพื่อประชาธิปไตยที่ยั่งยืน และมีการสรุปลักษณะหลักการ การเรียน การสอนเพื่อการสร้างพลเมือง (นฤมล ทับจุมพล, 2551) ดังนี้

สิ่งแรกที่ต้องพิจารณาคือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน และผู้เรียนคือ ทั้งสองฝ่ายสามารถสนทนากันได้อย่างเสมอภาค ผู้สอนเปรียบเสมือนพิธีกรหรือผู้ดำเนินรายการเท่านั้น จากนั้นผู้ดำเนินรายการ (ผู้สอน) จะต้องรู้ชัดถึงความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (ผู้เรียน) ว่าพวกเขาเหล่านั้นมีความสนใจในเรื่องใดบ้าง และจัดประมวลความสนใจ โดยจะต้องสร้างความเข้าใจแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ทราบว่า ความสนใจ หรือคำถามบางอย่างจะถูกนำมาสนทนา เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจว่า ความหลากหลายทางความคิดของพวกเขาจะถูกนำมาสนทนาด้วย ลำดับต่อมา การสอนจะต้องอ้างอิงตัวอย่างที่หลากหลาย เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ในขณะการสนทนาผู้สอนจะต้องสร้างความเข้าใจว่า ความขัดแย้งก็เป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย โดยจะต้องสร้างหัวข้อการสนทนา พร้อมกับเหตุผลที่สนับสนุน และเหตุผลต่อต้านในหัวข้อสนทนานั้น ๆ และสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออก โดยการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เช่น การใช้ดนตรี การแสดง การดูวิดีโอ และการวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ

นอกจากนี้ ศรีณยุ หมั่นทรัพย์ (2551) ให้ข้อเสนอต่อการศึกษาเพื่อการสร้างพลเมืองไทยคือ แนวทางตามกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองไทย ดังนี้

1. ใช้กิจกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนการสอนเพื่อสร้างพลเมืองเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ประชาธิปไตย อำนาจการปกครอง นโยบายการเรียนการสอน จึงต้องใช้กิจกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกไปด้วยเสมอ อย่างไรก็ตามการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองที่เป็นไปอย่างสวนทิศทางกับกระแสวัฒนธรรม ความคิดและสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ พฤติกรรมการไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่ชอบมีส่วนร่วม พวกมากลากไปไม่สนใจชุมชน ใช้การเป็นพวกพ้องมากกว่าความสามารถในการเลือกตั้ง การซื้อ-ขายเสียง ในการเลือกตั้งผู้แทนโรงเรียน สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนการสอนที่ไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกคับข้องใจกับการฝึกปฏิบัติหรือกิจกรรมที่ขัดแย้งกับความเคยชินและวัฒนธรรมความรู้ทางพฤติกรรมศาสตร์ และการปรับพฤติกรรมความนำมาใช้เพื่อป้องกันทัศนคติทางลบต่อวิถีประชาธิปไตย

2. การปรับแก้ (Correct) ความเข้าใจและทัศนคติให้ถูกต้อง ความเข้าใจและทัศนคติที่เรียนรู้ผ่าน ตัวแบบและพฤติกรรมทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้าใจที่บิดเบี้ยวต่อระบอบประชาธิปไตยและอำนาจแห่งพลเมืองจำเป็นต้องแก้ไขในทันทีและเป็นหน้าที่ของครูผู้สอน พฤติกรรมเหล่านั้นจะเป็นบทเรียน กระตุ้น การคิดวิเคราะห์และการใช้ปัญญาเพื่อพัฒนา

ความเป็นพลเมืองได้ กระบวนการเรียนการสอนเพื่อการ ปรับแต่งความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้อง คือ การสะท้อนการเรียนรู้ เพื่อจัดระเบียบความคิดของผู้รับรู้ จำแนกความเข้าใจต่อความถูกต้อง และเรียนรู้สิ่งที่เป็นรากฐานของคุณธรรมและเพื่อให้ผู้เรียนได้ ปรับปรุงและปรับแต่งความคิด อย่างเป็นขั้นตอน

3. “ชุมชน” พื้นที่แห่งการเรียนรู้ จิตสำนึกสาธารณะและการคิดถึงประโยชน์ส่วนรวม สามารถเรียนรู้ได้ผ่านชุมชน ดังนั้นความร่วมมือของชุมชนและการสนับสนุนของท้องถิ่นจึงเป็นหัวใจ สำคัญต่อการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมือง จนอาจกล่าวได้ว่า “การสร้างพลเมืองเป็นเรื่องของท้องถิ่น” ตัวอย่างความสำเร็จครบวงจรของการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนบ้านหัวช้าง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ที่เกิดจากความต้องของชุมชนพร้อมกับการให้การเกื้อกูล ผลักดัน ร่วมคิด ตัดสินใจ กำหนดวิธีการและสาระ ตลอดจนร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ทั้งทางตรง ทางอ้อม ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนต่อการสร้างพลเมืองนี้เองก็จะกลับมา เป็นกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย (Democratization) และสร้างการเมืองภาคพลเมืองของทุกคน ในชุมชนเช่นกัน

4. ปัจจัยสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ดังนี้

4.1 โอกาสการเรียนรู้ในห้องเรียน ต้องมีการจัดสรรบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ใช้ การเรียนรู้ผ่านปัญหาสาธารณะ ให้เหตุการณ์จำลองช่วยกระตุ้นแนวคิดประชาธิปไตย สร้างโอกาส ทำกิจกรรมร่วมกับบุคคลอื่นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับ “สิ่งที่รัฐทำ” และ “สิ่งที่รัฐควรทำ” เป็นต้น

4.2 การสนับสนุนทางวิชาการและพัฒนาทางสังคมโดยโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง การสนับสนุน กิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและผู้เรียน มีการศึกษาพบว่าเด็กและเยาวชนที่ทำกิจกรรมพิเศษนอกหลักสูตร เช่น การร่วมกิจกรรม ชมรมเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในอนาคตมากกว่า

4.3 สร้างครอบครัว เพื่อนบ้าน และชุมชนที่กระตือรือร้นและมีส่วนร่วม ครูและโรงเรียนต้อง เชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนกระตุ้นการพูดคุย เรื่อง การเมืองกันในชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เยาวชนมีความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นและเข้ามีส่วนร่วม ในชุมชนและทางการเมืองได้มากกว่า

เมื่อพิจารณาหลักการจัดการเรียนรู้อย่างรอบด้าน พบว่า ผู้สอน คือผู้ที่มีบทบาท สำคัญอย่างยิ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ จากการศึกษาบันทึกการสัมมนา บทบาทของการพัฒนา พลเมืองเพื่อประชาธิปไตยที่ยั่งยืน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ไทย-เยอรมนี กล่าวถึงข้อตกลง “Beutelsbacher Konsens” เกี่ยวกับกระบวนการให้การศึกษาทางการเมืองแก่พลเมือง โดยข้อตกลงฉบับนี้ชี้ให้เห็นประเด็นเรื่อง บทบาทของผู้สอน ดังนี้

ข้อตกลง Beutelsbacher Konsens (บอยเท่นส์บัค เป็นเมืองขนาดเล็กเมืองหนึ่งในรัฐบาเดินเวร์เทมแบร์กและเป็นสถานที่จัดการประชุม) ได้ถูกเรียบเรียงขึ้นในการประชุมร่วมกันระหว่างสถาบันและผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาซีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาทางการเมืองแก่พลเมืองข้อตกลงของสถาบันและผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ เหล่านั้นโดยมีหลักการพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ (นฤมล ทับจุมพล, 2551) ดังนี้

1. ห้ามไม่ให้ผู้สอนชักนำ หรือใช้กระบวนการทางด้านจิตวิทยาในการชี้แนะให้ผู้เรียนเห็นหรือเข้าใจ กระบวนการของรัฐศาสตร์เพียงด้านหนึ่งด้านใดว่าถูกต้องที่สุด

2. ผู้สอนต้องนำเสนอข้อพิพาท ข้อขัดแย้งด้านจุดยืนต่าง ๆ ทางด้านวิชาการ ทางด้านการเมืองตามสภาพที่เป็นหมายความว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งทางวิชาการหรือเกิดหัวข้อทางการเมืองที่เป็นที่ถกเถียงกันก็ไม่อนุญาตให้ผู้สอนชี้นำทางความคิด หรือการหาคำตอบที่ถูกที่สุดเพียงคำตอบเดียว การให้การศึกษาทางการเมืองแก่พลเมือง จึงเปรียบเสมือนผู้รับผิดชอบในการแสดงจุดยืนต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกมาให้เห็น

3. ผู้เรียนจะต้องสามารถวิเคราะห์ความสนใจของตนเองต่อสถานการณ์ทางการเมืองได้นอกจากเพื่อความเข้าใจพื้นฐานแล้วไม่อนุญาตให้องค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ชี้นำทางความคิดของบุคคลนั้น ๆ ความเชื่อความศรัทธาต่อสถาบันหรือองค์กรทางการเมืองใด ๆ จะต้องเกิดขึ้นจากวิจรณ์ญาณของตัวบุคคลนั้นๆ และบทบาทของแต่ละคนด้วย เช่น ในฐานะลูกจ้าง, พลเมือง ฯลฯ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิจรณ์ พานิช ผู้ก่อตั้งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม อธิบายลักษณะครูในกระบวนการจัดการเรียนรู้ไว้ว่าการศึกษาที่ดีสำหรับคนยุคใหม่นั้น ไม่เหมือนการศึกษาเมื่อสิบหรือยี่สิบปีที่แล้ว การศึกษาที่มีคุณภาพจะต้องเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ของศิษย์ไปอย่างสิ้นเชิง และบทบาทของครูอาจารย์ก็ต้องเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ครูที่รักศิษย์ เอาใจใส่ศิษย์ แต่ยังใช้วิธีสอนแบบเดิม ๆ จะไม่ใช่ครูที่ทำประโยชน์แก่ศิษย์อย่างแท้จริง กล่าวคือ ครูมีใจแก่ศิษย์ยังไม่พอ ครูเพื่อศิษย์ต้องเปลี่ยนจุดสนใจหรือจุดเน้นจากการสอนไปเน้นที่การเรียน (ทั้งของศิษย์ และของตนเอง) ต้องเรียนรู้และปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ที่ตนจัดให้แก่ศิษย์ ครูเพื่อศิษย์ต้องเปลี่ยนบทบาทตนเองจาก ครูสอน (teacher) ไปเป็นครูฝึก (coach) หรือผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ (learning facilitator)(วิจรณ์ พานิช, 2555)

บทบาทที่สำคัญของครูในการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ เช่น ครูต้องหาทางทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนเป็นบรรยากาศที่เปิดกว้าง ไม่เน้นถูก-ผิด และให้คุณค่าความคิดเห็นที่อาจไม่สมเหตุผล เพื่อใช้เป็นขั้นตอนของการเรียนรู้ ครูพึงย้าว่าความเป็นจริงต่าง ๆ ในโลก ไม่แยกแยะเป็นขาว-ดำ และหลายกรณีมีความไม่ชัดเจน การเรียนรู้ที่แท้จริงไม่ใช่ความพยายามเข้าไปหาจุดเดียว

หรือความจริงแท้หนึ่งเดียวแต่เป็นการทำความเข้าใจแง่มุมต่าง ๆ ที่หลากหลาย และแตกต่างกัน ตามมุมมอง

จากบทบาทของครูในการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ สรุปได้ว่า ผู้สอนมีส่วนสำคัญ ในการจัดบรรยากาศในการเรียนรู้ เช่น ผู้สอนควรฝึกให้ผู้เรียนหาคำตอบที่หลากหลายต่อคำถามใด คำถามหนึ่งผู้สอนควรระมัดระวังคำตอบที่ระบุว่าผู้เรียนมีความสามารถต่ำ ผู้สอนไม่ควรบอกให้ผู้เรียน คนใดคนหนึ่งพูดแทนกลุ่ม ผู้สอนต้องระวังในการใช้ท่าที ภาษา พฤติกรรมที่สะท้อนการเปิดกว้าง ยอมรับชนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน และกำหนดและบังคับใช้กติกาให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดี เป็นต้น (วิจารณ์ พานิช, 2556)

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ (2562) ได้กล่าวว่า การปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงปฏิรูป กระบวนทัศน์ด้วย จากกระบวนทัศน์เดิมที่ครูเป็นผู้มอบความรู้ให้แก่ นักเรียน นักศึกษา ในสถาบันต่าง ๆ เปลี่ยนเป็นช่วยกันออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูกับเด็ก และเยาวชนทุกคนในสังคม นั่นคือ กระบวนการเรียนรู้สำคัญกว่าความรู้ และครูมิใช่ผู้มอบความรู้ แต่เป็นผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันกับเด็กและเยาวชน

จากที่กล่าวมาข้างต้น การจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง คือ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นหลัก โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก ในการเรียนรู้ ด้วยการวางแผนการจัดการเรียนรู้ จัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ การคัดเลือก กิจกรรมและสื่อวัสดุที่เหมาะสมมาใช้พัฒนาพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย รวมถึงการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนมีโอกาสในการคิด วิเคราะห์ ซึ่งการเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมจะเป็น การฝึกให้เด็กเข้ามา มีบทบาทในการคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ทำให้เด็กมีเหตุมีผล มีความอดทน อดกลั้น ต่อความเห็นที่แตกต่าง โดยสิ่งสำคัญที่สุด คือ ผู้สอนจะต้องไม่ชี้แนะ ทางความคิด ไม่ลำเอียงหรือเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และไม่ตัดสินคำตอบถูก-ผิด เพียงคำตอบเดียว

4. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็น

Needs Assessment มาจากคำว่า “Needs” หมายถึง “ความต้องการ” และ “Assessment” หมายถึง “การประเมิน” ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2555: 370) ได้ให้ความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) หมายถึง กระบวนการ ที่ก่อให้เกิดข้อมูลสารสนเทศเพื่อกำหนดความแตกต่างของสภาพที่เกิดขึ้นจริงกับสภาพที่ควรจะเป็น โดยระบุสิ่งที่ต้องการให้เกิดว่ามีลักษณะใดและสิ่งที่เกิดขึ้นจริงเป็นอย่างไร เพื่อนำไปสู่การประมวล สังเคราะห์และประเมินว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงควรเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง การประเมินความต้องการจำเป็น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางบวกและสร้างสรรค์

4.1 ความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น

สุวิมล ว่องวาณิช (2542: 12) กล่าวว่า ความต้องการจำเป็น หมายถึง ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่มุ่งหวังหรือสิ่งที่ต้องการ กับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน โดยความแตกต่างที่เกิดขึ้นจะบอกรูปภาพปัญหาที่มีอยู่โดยระบุสิ่งที่ต้องการให้เกิดว่ามีลักษณะเช่นใด และประเมินสิ่งที่เกิดขึ้นจริงว่ามีลักษณะเช่นใด จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ประเมินสิ่งที่เกิดขึ้นจริงว่าสมควรเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง การประเมินความต้องการจำเป็นทำให้ได้ข้อมูลที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการศึกษาหรือการเปลี่ยนแปลงผลที่เกิดขึ้นปลายทาง การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการประเมินความต้องการจำเป็นจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์และเป็นการเปลี่ยนแปลงทางบวก

ศิริรัตน์ ศรีสะอาด (2542: 8) กล่าวว่า การประเมินความต้องการจำเป็น หมายถึง วิธีทางในการหาความแตกต่างระหว่างสภาพที่มุ่งหวังกับสภาพที่เกิดขึ้นจริง และนำความแตกต่างดังกล่าวมาจัดลำดับความสำคัญ เพื่อให้ได้แนวทางในการตัดสินใจว่าควรดำเนินการแก้ไขด้านใดก่อนหลังตามลำดับ

มยุรีย์ เขียวฉะอ้อน (2541: 10) กล่าวว่า การประเมินความต้องการจำเป็น หมายถึง การวิเคราะห์ช่องว่างหรือความแตกต่างระหว่างสภาพปัจจุบันกับสภาพที่ต้องการ หรือสภาพที่ควรจะเป็น แล้วจัดลำดับของความต้องการจำเป็นอันเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การประเมินความต้องการจำเป็น หมายถึง กระบวนการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบ เพื่อค้นหาในการหาสิ่งที่มีความต้องการจำเป็น และนำข้อมูลนั้นมาเป็นกระบวนการในการตัดสินใจเลือก หรือนำมาใช้เป็นแนวทางการในการแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงตามวัตถุประสงค์ หรือสภาพที่มีความต้องการจำเป็นอย่างแท้จริง และเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์

4.2 จุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น

สุวิมล ว่องวาณิช (2542: 14) ได้กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น คือ ความพยายามให้ได้ข้อมูลซึ่งช่วยเสริมการวางแผนการดำเนินงาน ทำให้การพัฒนากิจกรรมหรือการแก้ปัญหาต่าง ๆ สอดคล้องกับสภาพที่เกิดขึ้นจริง

คมสร วงษ์รักษา (2540: 21) ได้อธิบายถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็นประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

1. เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อการวางแผน ซึ่งจะส่งผลในการจำแนกเป้าหมายการตัดสินใจถึงขอบเขตของเป้าหมายว่าจะทำได้แค่ไหน

2. เพื่อเป็นการตรวจวิเคราะห์หรือการจำแนกแยกแยะปัญหาหรือหาจุดอ่อนของสิ่งที่ศึกษา อันจะทำให้การวางแผนเป็นไปอย่างเหมาะสม

3. เพื่อใช้เป็นส่วนประกอบสำหรับการประเมินหลาย ๆ รูปแบบ

4. เพื่อนำไปใช้กับการรับรองสถาบันการศึกษา เช่น การประเมินผลผลิตในเรื่องของนักศึกษา ผลการประเมินชนิดนี้นำไปจำแนกความพยายามทางการศึกษาของโรงเรียนว่าเกิดประสิทธิผลหรือไม่ และยังจำแนกขอบเขตวิชาหรือสถานที่ตั้ง ซึ่งสัมพันธ์ผลทางการศึกษามีน้อย

จากจุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็นข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น คือ การกระทำใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่จะสามารถนำไปใช้ในการวางแผนการดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

4.3 วิธีการวิจัยการประเมินความต้องการจำเป็น

วิธีการวิจัยการประเมินความต้องการจำเป็นมีหลายรูปแบบทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ทั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอกระบวนการเก็บข้อมูล 2 วิธี ซึ่ง สุวิมล ว่องวานิช (2548: 141-153) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1. การสำรวจความต้องการจำเป็น (Needs survey) เป็นวิธีการที่เหมาะสมที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น เพื่อระบุความต้องการจำเป็น เนื่องจากเป็นการเก็บข้อมูลในแนวกว้างจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เป็นต้น

2. กระบวนการกลุ่ม การประเมินความต้องการจำเป็นแบบสมบูรณ์ (Complete Needs Assessment Research) ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลทั้งส่วนของการระบุความต้องการจำเป็น สาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็น และทางเลือกในการแก้ไขปัญหา สามารถใช้วิธีวิจัยแบบผสมหรือวิจัยบูรณาการ เช่น การวิจัยสำรวจ การวิจัยเชิงบรรยาย เป็นต้น และวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถกำหนดได้หลายแบบเพื่อให้ได้คำตอบที่ครบถ้วนทั้งการระบุความต้องการจำเป็น การวิเคราะห์สาเหตุ และการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา วิธีการเก็บข้อมูลโดยใช้กระบวนการกลุ่มในการประเมินความต้องการจำเป็นมีหลายวิธี ผู้วิจัยขอนำเสนอวิธีประชุมกลุ่ม (Focus group) ซึ่งเป็นวิธีวิจัยที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า วิธีการที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็นมีหลายรูปแบบวิธีการทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ผู้ใช้งานจำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะของกลุ่มเป้าหมายในการให้ข้อมูล ระยะเวลาที่ศึกษา และงบประมาณ เพื่อให้ได้มาซึ่งวิธีการที่เหมาะสมที่สุดกับสภาพการณ์ที่ผู้ใช้งานมีความต้องการศึกษา

4.4 ขั้นตอนการประเมินความต้องการจำเป็น

กระบวนการประเมินความต้องการจำเป็น ทั่วไปประกอบด้วยขั้นตอนของการดำเนินงานที่จำแนกออกได้เป็น 5 ขั้นตอน ซึ่งสุวิมล ว่องวาณิช (2548: 81-82) ได้กล่าวถึงกระบวนการประเมินความต้องการจำเป็น ดังนี้

1. การศึกษาสิ่งที่มุ่งหวัง (What should be)
2. การศึกษาสภาพที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบัน (What is)
3. การวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่ได้จากข้อ 1 และข้อ 2 และจัดลำดับความสำคัญของผลที่เกิดขึ้น เพื่อกำหนดเป็นความต้องการจำเป็น
4. การวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างในข้อ 3) และจัดลำดับความสำคัญของสาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องจำเป็น
5. การศึกษาและกำหนดแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดจากสาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องจำเป็นที่วิเคราะห์ได้จากข้อ 4

ทั้งนี้ยังมีนักวิชาการและนักการศึกษาได้พัฒนาขั้นตอนการประเมินความต้องการจำเป็นไว้อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปัจจุบันได้มีแนวคิดการประเมินความต้องการจำเป็นแบบสมบูรณ์ (Complete Needs Assessment) สรุปได้ดังนี้

Witkin and Alschuld (1995 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช, 2542: 18) กล่าวถึงการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นการประเมินความต้องการจำเป็นแบบสมบูรณ์ (Complete Needs Assessment) โดยมีขั้นตอนที่ประกอบด้วย การระบุความต้องการจำเป็น (Needs identification) เพื่อสำรวจความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้นทั้งหมด การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (Need analysis) เพื่อวิเคราะห์สาเหตุที่นำไปสู่การเกิดความต้องการจำเป็นนั้น ๆ และการกำหนดแนวทางการแก้ไข (Need solution) เพื่อขจัดปัญหาที่เกิดจากความต้องการจำเป็นให้หมดไป โดยมีกระบวนการประเมินขั้นสุดท้ายว่าทางเลือกใดที่สมควรนำไปปฏิบัติมากที่สุด ซึ่งได้เสนอโมเดลการประเมินความต้องการจำเป็นที่เรียกว่า Three-Phase Model โดยแบ่งขั้นตอนการประเมินความต้องการจำเป็นออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 ก่อนการประเมิน (Pre-Assessment)

ระยะนี้เป็นการสำรวจ ผู้ประเมินพิจารณาว่ามีอะไรบ้างที่รู้แล้วที่เกี่ยวข้องกับความต้องการจำเป็น กำหนดขอบเขตและประเด็นของความต้องการจำเป็น กำหนดจุดมุ่งหมายของความต้องการจำเป็น แหล่งที่มาของข้อมูล ข้อมูลที่ได้รับจะถูกนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ในระยะที่ 1 ผู้ประเมินความต้องการจำเป็นต้องพัฒนาแผนการดำเนินงานสำหรับระยะที่ 2 และกำหนดเกณฑ์สำหรับ การประเมินความต้องการจำเป็นในแต่ละขั้นตอน

ระยะที่ 2 การประเมิน (Assessment)

ระยะนี้ผู้ประเมินความต้องการจำเป็นและคณะกรรมการประเมินทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการจำเป็น จัดเรียงลำดับความต้องการ จำเป็นก่อน-หลัง และวิเคราะห์หาสาเหตุของความต้องการจำเป็น

ระยะที่ 3 หลังการประเมิน (Post-Assessment)

ระยะนี้เป็นการเชื่อมโยงข้อมูลและแผนการดำเนินงานที่ได้รับ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินงาน งานหลักคือเรียงลำดับความสำคัญก่อนหลัง เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาเรียงลำดับความสำคัญของแนวทางการแก้ไขปัญหา จัดทำแผนปฏิบัติงาน ข้อมูลที่ได้รับจากการประเมินความต้องการจำเป็นจะนำเสนอแก่ผู้ตัดสินใจและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และจัดเตรียมสำหรับการดำเนินการเพื่อขจัดความต้องการจำเป็นด้วยกระบวนการของตนเองจะดำเนินการในระยะที่ 3

Rouda & Kusy (2012) ได้แบ่งขั้นตอนของการทำการประเมินความต้องการจำเป็นไว้ 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. การวิเคราะห์หาความแตกต่าง (Perform a gap analysis) เป็นการสำรวจการทำงาน ที่แท้จริงของหน่วยงานหรือพนักงาน โดยสำรวจสภาพจริงในปัจจุบันและสภาพที่คาดหวัง ซึ่งความแตกต่างของช่องว่างระหว่างสภาพจริงในปัจจุบันและสภาพที่คาดหวัง จะได้มาซึ่งความต้องการจำเป็น

2. การจัดลำดับความสำคัญ (Identify priorities and importance) เมื่อได้ประเด็นของความต้องการจำเป็นซึ่งอาจจะมีประเด็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงต้องจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในแต่ละประเด็น โดยการเลือกประเด็นที่สามารถส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่เป็นประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุด

3. การระบุสาเหตุของปัญหา (Identify causes of performance problems and/or opportunities) เมื่อจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุดแล้ว หลังจากนั้นให้ระบุสาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็นเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

4. การระบุวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ (Identify possible solutions and growth opportunities) เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น ขั้นตอนของการประเมินความต้องการจำเป็น ประกอบด้วย ขั้นตอน การดำเนินงานเหมือนกับขั้นตอนของการวิจัยทั่วไป ประกอบด้วย 1) การกำหนดจุดมุ่งหมาย กรอบการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น 2) เทคนิควิธี 3) รูปแบบของการประเมิน 4) การเก็บรวบรวมข้อมูล 5) วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และ 6) การจัดทำรายงานผล ซึ่งผลของการใช้การประเมินความต้องการจำเป็น ลักษณะสำคัญของการประเมินความต้องการจำเป็นจะมีความสมบูรณ์

ในขั้นตอนสุดท้ายอาจมีการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนต่าง ๆ ไปใช้เป็นแนวทางในแก้ไขปัญหาดังกล่าว

4.5 เทคนิควิธีที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น

เทคนิควิธีที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็นมีหลากหลายวิธี ซึ่ง สุวิมล ว่องวานิช (2542: 28) ได้กล่าวถึง เทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการจำเป็น สามารถสรุปได้เป็นวิธีการที่สำคัญได้ 8 วิธี ดังนี้

1. การใช้ตัวบ่งชี้ทางสังคม (Social Indicators)
2. เทคนิคการจัดเรียงลำดับความสำคัญ (Priority Setting)
3. การใช้กระบวนการกลุ่ม (Group Process)
4. การวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็น เช่น การใช้แผนภูมิก้างปลา (Fishboning) การวิเคราะห์แบบฟอลท์ทรี (Fault Tree Analysis)
5. เทคนิคเกี่ยวกับทางเลือกในการแก้ไขปัญหา (Multi-attribute Utility Technique)
6. เทคนิคเกี่ยวกับการศึกษาผลกระทบทางเลือก เป็นเทคนิคเกี่ยวกับการวิเคราะห์อนาคต เช่น วิเคราะห์งาน (Task Analysis) การประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment) การวิเคราะห์แนวโน้ม (Trend Analysis) การวิเคราะห์ผลกระทบไขว้ (Cross-impact Analysis)
7. เทคนิคการสร้างแผนที่มโนทัศน์ (Concept Mapping Technique)
8. เทคนิคเสียงจากภาพ (Photo Voice Technique)

จากเทคนิควิธีที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็นที่กล่าวมาทั้ง 8 เทคนิค ผู้วิจัยใช้เทคนิคที่ 2 คือ เทคนิคการจัดเรียงลำดับความสำคัญ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับการวิจัยในครั้งนี้

4.6 การจัดลำดับความความต้องการจำเป็น

การจัดลำดับความสำคัญ (Priority Setting) ของความต้องการจำเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการระบุความต้องการจำเป็น ซึ่งจะทำให้การประเมินความต้องการจำเป็นมีความสมบูรณ์สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์หาสาเหตุและวิธีการแก้ไขต่อไป การจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น เป็นการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นแต่ละประเด็น จากนั้นนำความต้องการจำเป็นมาเรียงลำดับ (Sort) ตั้งแต่ความสำคัญมากไปหาน้อย ซึ่งจะช่วยให้ผู้ประเมินความต้องการจำเป็นได้ทราบถึงความต้องการจำเป็นหรือปัญหาที่แท้จริงที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนก่อนปัญหาอื่น ๆ

ในการจัดลำดับความความต้องการจำเป็นมีหลายวิธี ดังที่ Witkin & Alschuld (1994: 5) อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548: 35) การจัดลำดับความความต้องการจำเป็นมีหลายวิธี ซึ่ง Witkin (1994: 5)

กล่าวว่า การจัดเรียงลำดับของความต้องการจำเป็นที่นิยมใช้มาก คือ การจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นที่ได้จากการสำรวจและแบ่งวิธีการตามลักษณะข้อมูล ที่ได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ข้อมูลจากการตอบสนองเดี่ยว (Single-Response) และข้อมูลจากการตอบสนองคู่ (Duel-Response) ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการจัดลำดับความต้องการจำเป็นโดยใช้สูตร Modified priority need index (PNI_{modified}) คำนวณโดยการหาค่าผลต่างของ (I - D) หารด้วย ค่า D ดังนี้

$$\text{สูตร} \quad PNI_{\text{modified}} = (I - D) / D$$

เมื่อ I = ค่าเฉลี่ยของสภาพที่คาดหวัง

D = ค่าเฉลี่ยของสภาพที่เป็นอยู่

จากสูตร Modified Priority Need Index ใช้เพื่อการควบคุมขนาดของความต้องการจำเป็นให้อยู่ในพิสัยที่ไม่มีช่องว่างกว้างมากเกินไป และให้ความหมายเชิงเปรียบเทียบ เมื่อใช้ระดับของสภาพที่เป็นอยู่เป็นฐาน ในการคำนวณอัตราการพัฒนาเข้าสู่สภาพที่คาดหวังของกลุ่ม วิธีจัดลำดับความสำคัญแบบนี้มีข้อดี คือ คำนวณง่าย ได้ข้อสรุปที่ดี ใช้เวลาในการเก็บข้อมูลไม่มาก และเมื่อถ่วงน้ำหนักจะทำให้ได้ความแตกต่างที่ชัดเจนขึ้น ข้อจำกัดของวิธีนี้ คือ ข้อตกลงเบื้องต้นเป็นข้อมูลระดับอันตรภาคที่ไม่ค่อยเหมาะสม และเป็นการศึกษาแยกกันระหว่างสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบัน กับสภาพที่คาดหวัง ผลต่างที่มีค่าเท่ากันในระดับต่ำกว่าระดับสูงยากในการจัดเรียง (คมศร วงษ์รักษา, 2540: 137)

หากพิจารณาจะเห็นว่า การจัดลำดับความต้องการจำเป็น มีหลายวิธีให้เลือกใช้และถือได้ว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จะทำให้การประเมินความต้องการจำเป็นสมบูรณ์สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์หาสาเหตุและวิธีการแก้ไขต่อไป

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธี Priority Need Index (PNI) แบบปรับปรุง ซึ่งเป็นวิธีการหาค่าความแตกต่างของสภาพที่เป็นอยู่ และสภาพที่ควรจะเป็น แล้วหารด้วยสภาพที่เป็นอยู่เพื่อควบคุมขนาดของความต้องการจำเป็นให้อยู่ในพิสัยที่ไม่มีช่องว่างมากเกินไป และให้ความหมายเชิงเปรียบเทียบ เมื่อใช้ระดับของสภาพที่เป็นอยู่เป็นฐานในการคำนวณค่าอัตราการพัฒนาเข้าสู่สภาพที่คาดหวังของกลุ่มที่ได้ทำการทดลองในการวิจัย

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) สามารถสรุปประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางการเมือง กิจกรรมอาสา การประท้วง และการเรียกร้อง และการประเมินความจำเป็น ตามลำดับ

5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านพลเมืองตื่นรู้

งานวิจัยในประเทศ

กรวรรณ เกียรติไกรวัลศิริ (2554) ได้ศึกษาเรื่องการสร้างความเป็นพลเมืองผู้ตื่นรู้ตามระบอบประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ในระดับชั้นมัธยมศึกษาในสถาบันการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กรณีศึกษาเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการให้ความสำคัญกับแบบเรียนบทบาทครูในกระบวนการเรียนการสอน และวัฒนธรรมโรงเรียนการเรียนรู้ในโรงเรียนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย การศึกษาได้แสดงให้เห็นว่า หนังสือแบบเรียนมีสาระครอบคลุมความรู้ขั้นต้นเกี่ยวกับหลักการสำคัญของประชาธิปไตย และประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ แต่มีจุดเน้นไปที่บทบาทของชนชั้นนำมากกว่าบทบาทพลเมืองในการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยข้อจำกัดมาจากหนังสืออ่านประกอบที่เกี่ยวกับเรื่องราวการมีส่วนร่วมของพลเมืองไม่ได้รับความสนใจหรือมีไม่เพียงพอต่อมาเมื่อศึกษาถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมในชั้นเรียนพบว่า การจัดการเรียนการสอนมีความจำกัด ส่วนหนึ่งมาจากขาดแรงจูงใจของทุกฝ่าย และเป้าหมายของการศึกษานำไปที่การสอบเข้ามหาวิทยาลัย กิจกรรมนอกชั้นเรียนเป็นพื้นที่เรียนรู้ที่สำคัญแต่การมีส่วนร่วมของนักเรียนโดยทั่วไปจำกัด และยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายความเป็นเลิศทางวิชาการ

กนทรากร จรัสมาธูสร (2560) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบและกลยุทธ์การสร้างพลเมืองตื่นรู้ กรณีศึกษา โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก วัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสร้างพลเมืองตื่นรู้ กรณีศึกษา โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก วิธีการวิจัยตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ค้นหาประเด็นที่สำคัญในการกำหนดรูปแบบกลยุทธ์การดำเนิน โครงการ การวิเคราะห์ข้อมูลจัดหมวดหมู่ของข้อมูลเพื่อค้นหาคำตอบจากสิ่งที่ต้องการศึกษา และเชื่อมโยงข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ จนเกิดเป็นการสร้างทฤษฎีฐานรากเป็นทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบและกลยุทธ์การสร้างพลเมืองตื่นรู้ กรณีศึกษา โครงการพลังเด็กและเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ภูมิสังคมภาคตะวันตก

เกิดจากการสร้างกลไกการดำเนินงานที่แบ่งย่อยเป็น 4 กลไก คือ กลไกทีมคณะทำงาน กลไกคณะทำงานระดับจังหวัด กลไกพี่เลี้ยง และกลไกทีมที่ปรึกษาโครงการความสำเร็จของการดำเนินโครงการต้องสร้าง 4 กลไกย่อยให้สำเร็จจากนั้นจึงสร้างกลไกการสร้างเยาวชน โดยให้เยาวชนและพี่เลี้ยงเข้าร่วมกิจกรรมเวทีตามแผนงานในโครงการ การสร้างเยาวชนให้เป็นพลเมืองตื่นรู้ ต้องอยู่ภายใต้กลยุทธ์การขับเคลื่อนโครงการที่ต้องเรียนรู้จากชุมชน ร่วมมือกับคนในชุมชน สรุบบทเรียนจากการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีกลไกทีมคณะดำเนินงาน และกลไกทีมพี่เลี้ยงออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมของแต่ละช่วงวัย และติดตามหนุนเสริมโครงการของเยาวชน สรุบบทเรียนจากการทำโครงการของเยาวชน และเชื่อมโยงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นพลเมือง

พีรณิธิ สิริธีรธาตล (2564) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของโปรแกรมการจัดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลกของนักศึกษาในระดับปริญญาตรี: การวิจัย ผสานวิธี วัตถุประสงค์เพื่อ 1) ค้นหาการให้ความหมายเกี่ยวกับคุณลักษณะและแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลก 2) ตรวจสอบประสิทธิผลของโปรแกรมการจัดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่มีต่อความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลก ดำเนินการวิจัยช่วงเดือนมีนาคม - ธันวาคม 2564 เริ่มต้นด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มอาจารย์และนักศึกษา รวม 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ตามด้วยการวิจัยเชิงทดลองกับนักศึกษาที่เป็นสมาชิกของชมรมการพัฒนาชุมชน จิตอาสา และบำเพ็ญประโยชน์ ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบจำแนกกลุ่ม จากชมรมดังกล่าวรวม 60 คน โดยกำหนดเข้ากลุ่มทดลอง 30 คน และกลุ่มควบคุม 30 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบวัดความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลก ที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .968 โดยทำการวัด 3 ระยะเวลา คือ ก่อนหลังสิ้นสุดการทดลอง และติดตามผล 4 สัปดาห์ โดยใช้โปรแกรมการจัดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นทบทวนสภาพปัญหาและภาวะวิกฤติทางสังคมที่ทำให้สับสน 2) ขั้นการสะท้อนเชิงวิพากษ์เพื่อทำความเข้าใจสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข 3) ขั้นการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายต่อความคิดพร้อมวางแผนการปฏิบัติตามความคิดใหม่ 4) ขั้นยอมรับและปรับแนวปฏิบัติใหม่ด้วยกิจกรรมปฏิบัติการทำโครงการตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมและ 5) ขั้นประเมินผลจัดทำข้อสรุป และข้อเสนอแนะต่อสังคม ผลการวิจัยระยะที่ 1 พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ความหมายเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลกประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้และความเข้าใจ 2) ด้านทักษะ 3) ด้านการเห็นคุณค่าและมีทัศนคติ และเสนอแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลก ไว้ 6 วิธี คือ 1) จัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ให้มีความเป็นอาเซียน หรือนานาชาติ 2) การสอนในหลักสูตรให้เน้นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ 3) นำเสนอตัวแบบที่ดีด้านการเป็นพลเมืองตื่นรู้และพลเมืองโลก 4) จัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์นอกห้องเรียน 5) ในหลักสูตรให้มีโปรแกรมฝึกอบรมเพิ่ม

และ 6) สร้างเครือข่ายความร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อสังคมไทยและสังคมโลก สำหรับระยะที่ 2 พบว่า 1) กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลกสูงกว่ากลุ่มควบคุม ทั้งในระยะหลังการทดลองและติดตามผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลกสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมฯ ทั้งในระยะหลังการทดลองและติดตามผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลกของนักศึกษาในกลุ่มทดลองยังคงอยู่ สรุปได้ว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาความเป็นพลเมืองตื่นรู้โลกให้กับนักศึกษาในมหาวิทยาลัยอื่นได้

กันยารัตน์ นิลภา (2566) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพกิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และ 2) เพื่อศึกษาผลการใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยการเปรียบเทียบความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วม ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้การเรียนรู้แบบรับใช้สังคม และศึกษาความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม ดำเนินการวิจัยตามกระบวนการวิจัยและพัฒนา ผลการวิจัยพบว่า 1) กิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วย แนวคิดพื้นฐานของกิจกรรม วัตถุประสงค์ของกิจกรรมเนื้อหาของกิจกรรม กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยกิจกรรมมีความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก และคู่มือมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลการทดลองใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม ที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า 1) มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมหลังเรียน อยู่ในระดับมาก

วรินทร์ สิริพงษ์นภทร (2566) ได้ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างคุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ของผู้เรียนโดยการตั้งคำถามแบบโสเครติส เป็นอีกหนึ่งวิธีการในการพัฒนา กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนสู่การเป็นพลเมืองตื่นรู้ โดยเน้นกระบวนการถามตอบด้วยประเด็นที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์และเรียนรู้จากการตอบคำถามจะเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้จากการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์แบบโสเครติส และทฤษฎีการเรียนรู้ที่สอดคล้องในการจัดการเรียนรู้ การศึกษาพบว่า การตั้งคำถามแบบโสเครติสสามารถแบ่งออกได้เป็น 8 ประเด็น การตั้งคำถาม ได้แก่ 1) คำถามเพื่อเป็นความคิด 2) คำถามเพื่อให้สร้างความเข้าใจแจ่มชัด 3) คำถาม

เพื่อขบคิดความแจ่มชัดนั้นให้เกิดเป็นมโนทัศน์ 4) คำถามเพื่อแสวงหาสมมติฐานอื่นหรือก่อให้เกิดสมมติฐาน 5) คำถามเพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนสมมติฐานนั้น 6) คำถามเพื่อขยายมุมมองจากสิ่งที่ได้ 7) คำถามเพื่อให้อนุมานพยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น และ 8) คำถามเพื่อพิสูจน์คำจำกัดความโดยการสร้างเงื่อนไขให้ผู้เรียนได้คิดอย่างมีวิจารณญาณในทุกประเด็นคำถาม และสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพุทธิสัยของบลูม เป็นการสร้างเกราะป้องกันทางปัญญาให้แก่ผู้เรียนจากการขัดเกลากทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญเพื่อการสร้างสังคมที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาวิจัยภายในประเทศ พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีจำนวนน้อยมากที่ทำการศึกษาวิจัยกับกลุ่มนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยตรง ส่วนใหญ่พบในลักษณะของการเก็บข้อมูลวิจัยร่วมกับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง การรับรู้หน้าที่ของพลเมืองดี แต่ยังไม่ม้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ในระดับมัธยมศึกษา

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Egüz, Ş., & Kafadar, T. (2020). ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเป็นพลเมืองตื่นรู้ในมุมมองของครูสังคมศึกษา วัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ 1) เพื่อกำหนดมุมมองของผู้สมัครครูสอนสังคมศึกษาสำหรับ “ความเป็นพลเมืองตื่นรู้” ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมการวิจัยมีความสนใจมากที่สุด ในแนวคิดการเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพในทุกระดับชั้น พลเมืองที่มีสิทธิและความรับผิดชอบ และพลเมืองสามารถตอบสนองต่อพัฒนาการของโลกและประเทศของตนเอง และพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ และตระหนักถึงคุณค่าของตน การเคารพความแตกต่าง ความเป็นสังคม การมีทัศนคติแบบประชาธิปไตย ความสำนึกในประวัติศาสตร์ ความมั่นใจในตนเอง ความเป็นอิสระ สันติภาพ ความเสมอภาค และความภูมิใจในตนเอง

Kennedy (2007: 304-324) ได้ศึกษาองค์ประกอบ “ความเป็นพลเมืองตื่นรู้” และการมีส่วนร่วมในมุมมองของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีแนวคิดที่ซับซ้อนเกี่ยวกับความรับผิดชอบในความเป็นพลเมือง แม้ว่าจะมีทัศนคติที่แตกต่างก็ตาม และยังพบว่าความผูกพันต่อทางการเมืองมีมากกว่าความผูกพันทางสังคม และยังพบอีกว่านักเรียนไม่มีลักษณะที่เอนเอียงในการใช้ประโยชน์จากสิทธิทางการเมืองของตนเอง หรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมประท้วงในทุกรูปแบบ

Akin, Sibel and et al. (2017) ได้เสนอบทความเรื่อง “นักเรียนผู้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงชุมชน: สร้างจิตสำนึกพลเมืองตื่นรู้ที่ดีในโรงเรียน” ผลการศึกษาพบว่าการส่งเสริมการเป็นพลเมืองตื่นรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับแนวทางการศึกษาในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบททาง

สังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่มีอยู่ของสังคมของประเทศตุรกี การศึกษาในครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการของสหภาพยุโรปที่จะช่วยเหลือนักเรียนในด้านพัฒนาความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และค่านิยมในการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในชีวิตประชาธิปไตย ภาพรวมส่วนใหญ่โดยการเรียนรู้และการใช้สิทธิและความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองทั้งที่โรงเรียนและในชุมชนของตน การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการสำรวจความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และค่านิยมที่พัฒนาโดยนักศึกษาผ่านโครงการ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองตื่นรู้ เป็นการวิจัยกรณีศึกษาเชิงคุณภาพหลายกรณี กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย นักเรียนเกรด 8 จำนวน 82 คนและครูสังคมศึกษา จำนวน 3 คนจากโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเก็บรวบรวมระหว่างและหลังจากการดำเนินกิจกรรมผ่านการสังเกต แบบประเมินรายการทางอภิปรายกลุ่มสนทนาของนักเรียน การสัมภาษณ์ครู และแบบประเมินโครงการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมในโครงการเอื้อต่อการพัฒนาลักษณะของการเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักศึกษาในด้านความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และค่านิยม

Jarkiewicz, A. (2020: 72-83) ได้รายงานผล “การใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ของเยาวชน” โดยการมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอผลของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (PAL) ซึ่งเป็นวิธีการของทำงานเพื่อส่งเสริมการเป็นพลเมืองตื่นรู้ของเยาวชนในโรงเรียน จุดมุ่งหมายพื้นฐานคือการสร้างแบบจำลองของการศึกษาที่ส่งเสริมแนวคิดเรื่องการเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้วยการใช้ Youth Forum การศึกษาครั้งนี้ได้อธิบายผลกระทบของวิธี PAL ต่อเยาวชนในโรงเรียนในสหราชอาณาจักรสองแห่ง ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพใช้เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยศึกษาจากการสัมภาษณ์ กลุ่มสนทนากับเยาวชนที่เกี่ยวข้องในโครงการ ผลกระทบของวิธีการ PAL ถูกระบุในหลายพื้นที่ ได้แก่ 1) คนแรกเกี่ยวข้องกับความรู้สึกของการพัฒนาทักษะและความสามารถที่อ่อนนุ่ม/ข้ามแนวขวาง 2) ข้อที่สองเกี่ยวข้องกับการรับรู้ตนเองว่าเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ 3) ส่วนที่สามเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนและครู และ 4) ผลกระทบสุดท้ายเกี่ยวข้องกับการวิวัฒนาการ ของทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการเป็นพลเมืองตื่นรู้ซึ่งสะท้อนให้เห็นในวิธีคิดเกี่ยวกับการกระทำทางสังคมและความจำเป็นในการเข้าไปมีส่วนร่วม

Şule Egüz (2020) ได้ศึกษาเรื่อง การเป็นพลเมืองตื่นรู้ในมุมมองของครูสังคมศึกษา ก่อนเข้ารับราชการ วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อตรวจสอบการรับรู้ของผู้สมัครครูสังคมศึกษาสำหรับ “การเป็นพลเมืองตื่นรู้” ประสิทธิภาพของบุคคลในชีวิตทางการเมืองและสังคมในสังคมประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาครูสังคมศึกษา จำนวน 40 คน โดยข้อมูลการวิจัยได้รับการรวบรวมในปีการศึกษา 2017-2018 โดยใช้การสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมมีความสนใจมากที่สุดคือแนวคิดเรื่องการเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ คือ สิทธิและความรับผิดชอบสามารถตอบสนองต่อการพัฒนาในโลกและในประเทศของตนได้ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ และด้านการพัฒนาสังคม และการตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง ได้แก่ การเคารพ

ความแตกต่างยอมรับ ความเป็นหนึ่งใจเดียวกัน ทศนคติประชาธิปไตย ความไวต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและความรักธรรมชาติ จิตสำนึกในประวัติศาสตร์ ความมั่นใจในตนเอง ความมีอิสระสันติภาพ ความเท่าเทียม การนับถือตนเอง การควบคุมตนเอง และทักษะที่พลเมืองตอบมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมทางสังคมและทักษะการสังเกต

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตื่นรู้ในประเทศ ผู้วิจัยพบว่าส่วนใหญ่เป็นการศึกษาความเป็นพลเมืองตื่นรู้ถูกมองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับแนวทางการศึกษาในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน และเกี่ยวข้องกับทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการเป็นพลเมืองตื่นรู้ สะท้อนให้เห็นในวิถีคิดเกี่ยวกับการกระทำทางสังคมและความจำเป็นในการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม ตลอดจนสิทธิและความรับผิดชอบ และความเท่าเทียม เป็นต้น

5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความต้องการจำเป็น

งานวิจัยในประเทศ

อัญชลี เรือนแก้ว (2560: 59-66) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กลุ่มตัวอย่างเป็นครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ปีการศึกษา 2560 จำนวน 432 คน ใช้การสุ่มแบบหลายขั้น ตอน (Multi-stage Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความต้องการในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 รูปแบบการตอบสนองรายคู่วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนมีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 รายด้านเรียงลำดับความสำคัญ ดังนี้ 1) ด้านการเตรียมการ 2) ด้านการใช้สื่อ การจัดสภาพแวดล้อม และแหล่งการเรียนรู้ 3) ด้านการประเมินผล และ 4) ด้านการจัดการเรียนรู้ ส่วนด้านย่อย พบว่า ครูมีความต้องการจำเป็น เรียงลำดับความสำคัญ ดังนี้ 1) การเตรียมตนเองในศตวรรษที่ 21 2) การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 3) การออกแบบการเรียนรู้ 4) การใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา 5) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 6) การจัดสภาพแวดล้อมและแหล่งการเรียนรู้ และ 7) การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ รายการที่ต้องการพัฒนาที่มีค่า PNI ตั้งแต่ 0.2 ขึ้นไป มี 13 รายการ เรียงลำดับความสำคัญ 5 อันดับแรก ได้แก่ 1) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อแบ่งปันองค์ความรู้และวิธีการจัดการเรียนรู้ 2) การพัฒนาทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ หรือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ในการสื่อสารเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ 3) การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วม

ในการประเมินผลการเรียนรู้ 4) การศึกษาข้อมูลจากการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ และ 5) การศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ และติดตามองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทางวิชาการและวิชาชีพ

เมษา นวลศรี และคณะ (2565: 34-51) การประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนา ด้านการจัดการเรียนการสอนของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อประเมินและจัดลำดับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาด้านการจัดการเรียนการสอนของ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ผลวิจัยพบว่า ความต้องการจำเป็น ด้านการจัดการเรียนโดยภาพรวม มีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ เท่ากับ 0.37 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับความต้องการจำเป็น 3 ลำดับแรก ได้แก่ ด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการพัฒนานักศึกษาตามลำดับ และทั้งสามด้านถือว่าเป็นความต้องการจำเป็น เร่งด่วน

พัฒนิดา อุพหนอง และคณะ (2566: 41-54) ได้ทำการศึกษาเรื่องการประเมินความ ต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างความรักชาติ ศาสน กษัตริย์ และความเป็นไทยของนักศึกษาครู ผลวิจัย พบว่า ความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างความรักชาติ ศาสน กษัตริย์ และความเป็นไทย ของนักศึกษาครูโดยภาพรวมมีค่าดัชนี $PNI_{modified}$ เท่ากับ 0.06 ถือว่ามีความต้องการจำเป็นที่ต้อง ได้รับการพัฒนา เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับความต้องการจำเป็น 3 ลำดับแรก ได้แก่ ตัวชี้วัดที่ 4 เคารพ เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ตัวชี้วัดที่ 8 อนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาไทย ตัวชี้วัดที่ 2 อารงใจซึ่งความเป็นชาติไทย ตัวชี้วัดที่ 5 ภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมไทย ตัวชี้วัดที่ 7 เห็นคุณค่าและใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้ง 3 อันดับถือว่าเป็นความต้องการจำเป็นเร่งด่วน

ธนนต์ นิยมญาติ, เพ็ญพนอ พ่วงแพ และวสวัตต์ วังศ์พันธุ์เศรษฐ์ (2565: 328-340) ได้ศึกษาเรื่อง ความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถการคิดเชิงระบบในรายวิชาสังคม ศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า 1) ความต้องการ จำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถการคิดเชิงระบบในรายวิชาสังคมศึกษา ของนักเรียนระดับ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น อยู่ในระดับมากทุกด้าน 2) แนวทางการเสริมสร้างความสามารถการคิด เชิงระบบของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ควรใช้การจัดการเรียนรู้ที่ช่วยให้ส่งเสริมนักเรียน ได้ร่วมกันฝึกการคิดและการลงมือแก้ปัญหา และควรวัดผลงานของนักเรียนที่แสดงออกมาเป็น รูปธรรมจากความคิด หรือออกมาเป็นชิ้นงาน ผลงานที่สามารถตรวจสอบถึงความคตินักเรียนได้

งานวิจัยต่างประเทศ

Anis, Rida, et al. (2021: 1602-1615) ได้ศึกษาความต้องการในทางจิตสังคมของ เยาวชนผู้ลี้ภัยชาวซีเรียที่เผชิญในโรงเรียนมัธยมรัฐตุรกี: การศึกษาเชิงคุณภาพ การศึกษาค้นคว้า

ได้ทำการตรวจสอบความท้าทายที่สำคัญที่เยาวชนผู้ลี้ภัยชาวซีเรียประสบในโรงเรียนมัธยมของรัฐในตุรกี โดยมุ่งเน้นประเด็น 3 สิ่ง คือ 1) นักเรียนผู้ลี้ภัย และ 2) พ่อ แม่ของของผู้ลี้ภัย การวิจัยครั้งนี้มุ่งที่การรับฟังเสียงของนักเรียนผู้ลี้ภัยชาวซีเรีย รวมทั้งเสียงของพ่อแม่ ครู และผู้อำนวยการ และศึกษาการผูกมิตรในหมู่เพื่อนร่วมงานชาวตุรกี การอยู่ร่วมในสังคมในโรงเรียน การเลือกปฏิบัติ ความรู้สึกหรือแม้กระทั่งความซึมเศร้าและปัญหาอื่น ๆ และการย้ายถิ่นฐานเป็นประเด็นสำคัญที่ระบุ โดยการศึกษาครั้งนี้ ในขณะที่ครูและผู้อำนวยการส่วนใหญ่ที่ได้รับการสัมภาษณ์มุ่งเน้นไปที่ปัญหาทางด้านวิชาการมากกว่า และมองว่าเป็นสาเหตุหลักของการเสื่อมสภาพของการศึกษาของสำหรับเยาวชนซีเรีย นักเรียนผู้ลี้ภัยและผู้ปกครองและอ้างอิงถึงความท้าทาย ด้านจิตวิทยาสังคมที่เป็นเรื่องยาก และยังคงเป็นปัญหาอยู่

Amrullah, Abdul Malik Karim, Ronasari Mahaji Putri, and Jadzil Baihaqi (2022: 518-532) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษา: การศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมเพื่อการรับรองมาตรฐานสากล เพื่อตรวจสอบความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรโครงการวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนดของการรับรองระดับสากล CIPPO (บริบท, การป้อนข้อมูล, กระบวนการ, ผลลัพธ์; ผลลัพธ์) ผลจากการประเมินสถานการณ์พบว่ามีความจำเป็นต้องทำให้มีการทบทวนเอกสารของหลักสูตร ปรับปรุงการสอน และเนื้อหาบางส่วน ของแผนการจัดการเรียนรู้ การประเมินปัจจัยด้านการผลิต พบว่า ผู้สอนมีความพร้อมและมีคุณภาพที่ดี รวมถึงมีสิ่งอำนวยความสะดวก และมีทรัพยากรในการเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างเต็มที่ แต่การใช้ประโยชน์ของอาจารย์ผู้สอนยังคงจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

จากงานวิจัยที่กล่าวมาสรุปได้ว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น ต้องมีการศึกษาความต้องการจำเป็น และการศึกษาคูณลักษณะของนักเรียนให้มีความสอดคล้องกับความเป็นพลเมืองต้นรู้ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และเพื่อให้มีความเหมาะสมกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการจัดทำหลักสูตรสำหรับการสอนสาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง การวัดผลประเมินผล และการเลือกใช้สื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง และเพื่อให้ได้แนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมเป็นพลเมืองต้นรู้ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองต้นรู้ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และสามารถนำไปผลการวิจัยไปพัฒนาการศึกษาด้านความเป็นพลเมืองให้มีประสิทธิภาพต่อไป

บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 2) ศึกษาความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 3) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองดี และระยะที่ 2 การศึกษาความต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน

ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล จำนวน 304,600 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 450 คน การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง Hair et al. (2010) กำหนดว่าขนาดของกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำควรมี 100 คน และควรมีอย่างน้อย 5-10 คนต่อหนึ่งตัวแปร หรือควรมีอย่างน้อย 10-20 คนต่อหนึ่งพารามิเตอร์ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2555) เนื่องจากประชากรในการศึกษาครั้งนี้มีขนาดใหญ่มาก จึงใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเป็น 20 เท่า ของจำนวนตัวแปร ซึ่งในการวิเคราะห์องค์ประกอบในครั้งนี้ มีจำนวน 19 ตัวแปร ดังนั้นขนาดของกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำในการวิจัยครั้งนี้ไม่ควรต่ำกว่า 380 คน และผู้วิจัยดำเนินการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเพิ่ม ร้อยละ 20 เพื่อให้ได้อัตราการตอบกลับตามจำนวน ทำให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 456 คน ผู้วิจัยจึงได้ส่งแบบสอบถามไปจำนวน 456 ฉบับ และได้รับตอบกลับคืนมา จำนวน 450 ฉบับ ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling)

วิธีการดำเนินการสุ่มตัวอย่าง ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ดังนี้

1) สุ่มจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ประกอบด้วย 6 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดสมุทรปราการ และจังหวัดสมุทรสาคร ใช้วิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) ได้ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดนนทบุรี

2) สุ่มเขตพื้นที่การศึกษาใช้วิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) คือ กรุงเทพมหานครเขต 1 และนนทบุรี ได้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น

3) สุ่มโรงเรียน ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Sampling Random Sampling) ได้แก่ 1) กรุงเทพมหานคร เขต 1 คือ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โรงเรียนราชวินิตมัธยม โรงเรียนวัดสระเกศ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ โรงเรียนศึกษานารี โรงเรียนหอวัง โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า 2) นนทบุรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น คือ โรงเรียนราชวินิต นนทบุรี โรงเรียนบางบัวทอง โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ หอวัง นนทบุรี โรงเรียนปากเกร็ด โรงเรียนโพธิ์นิมิตวิทยา และโรงเรียนเทพศิรินทร์ นนทบุรี

4) สุ่มนักเรียนใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Sampling Random Sampling) ได้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6)

1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี สำหรับใช้ในการสอบถามความต้องการด้านสภาพที่เป็นอยู่ และด้านสภาพที่คาดหวังของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลเกี่ยวกับพื้นฐานผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ ระดับชั้นเรียนที่กำลังศึกษา จำนวน 2 ข้อ ลักษณะคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้ครอบคลุมขอบเขตที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) ที่มีการตอบสนองคู่ (Duel-Response Format) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังในด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้านกิจกรรมอาสา และด้านการประท้วงและการเรียกร้อง โดยเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) แบบลักษณะของลิเคิร์ต (Likert's Rating Scale) ซึ่งแต่ละระดับมีความหมาย ดังนี้

- 5 หมายถึง นักเรียนมีการปฏิบัติตนในสภาพที่เป็นอยู่/สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับ มากที่สุด
- 4 หมายถึง นักเรียนมีการปฏิบัติตนในสภาพที่เป็นอยู่/สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมาก
- 3 หมายถึง นักเรียนมีการปฏิบัติตนในสภาพที่เป็นอยู่/สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง นักเรียนมีการปฏิบัติตนในสภาพที่เป็นอยู่/สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับน้อย
- 1 หมายถึง นักเรียนมีการปฏิบัติตนในสภาพที่เป็นอยู่/สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

1.2 การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

1) ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้างานวิจัยแนวคิด ทฤษฎีและเอกสาร งานวิจัย และวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความต้องการจำเป็น

2) ดำเนินการสร้างแบบสอบถามที่มีเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้านกิจกรรมอาสา และด้านการประท้วงและการเรียกร้อง

3) นำแบบสอบถามที่มีเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบและนำมาปรับปรุงแก้ไข

4) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการสอนสังคมศึกษา/ความเป็นพลเมือง และด้านการวัดประเมินผลการศึกษา เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของภาษา ความตรงของเนื้อหาและครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา หลักจากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence: IOC) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่าหรือเท่ากับ .50 จากนั้นนำข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในทุกด้าน โดยผลการวิเคราะห์แบบสอบถามการวิจัยฉบับนี้ได้ค่าสอดคล้องมีค่าเท่ากับ 1.00 ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้

5) นำแบบสอบถามที่ได้พิจารณาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิไปทดลองใช้ (Try Out) กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างโดยคัดเลือกโรงเรียนในจังหวัดนนทบุรี คือ โรงเรียนสาธิตสถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ จำนวน 30 คน ระดับชั้นละ 10 คน และนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้มาทำการวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ภาพรวมด้านสภาพที่เป็นอยู่เท่ากับ 0.85 และภาพรวมด้านสภาพที่คาดหวัง เท่ากับ 0.86 ถือว่านำไปใช้ได้ แยกเป็นรายด้านได้ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

ความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	สภาพที่เป็นอยู่	สภาพที่คาดหวัง
1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation)	0.86	0.91
2. กิจกรรมอาสา (Voluntary activities)	0.77	0.78
3. การประท้วงและการเรียกร้อง (Protest)	0.91	0.89
รวมทั้งฉบับ	0.85	0.86

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างด้วยสถิติบรรยาย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอ้างอิง

2) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) โดยมีการประมาณค่าพารามิเตอร์ โดยใช้วิธีการประมาณค่าความเป็นไปได้สูงสุด (Maximum Likelihood: ML) ซึ่งพิจารณาจากค่าไค-สแควร์ (Chi-Square test: χ^2 ค่าดัชนีความกลมกลืน (Goodness of Fit Index) ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted Goodness of Fit Index) ค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (Comparative Fit Index) ค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (Root Mean Square Error of Approximation)

3) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยแบ่งออกเป็นสามได้ดังนี้

3.1) วิเคราะห์ด้วยสถิติบรรยาย โดยหาค่าเฉลี่ย (M) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยใช้เกณฑ์การแปลผล ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.50-5.00 หมายถึง ผลการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังต่อความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.50-4.49 หมายถึง ผลการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังต่อความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.50-3.49 หมายถึง ผลการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังต่อความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.50-2.49 หมายถึง ผลการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังต่อความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.49 หมายถึง ผลการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังต่อความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3.2) การวิเคราะห์หาความต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้ดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น หรือ Modified Priority Needs Index: $PNI_{Modified}$ ที่ปรับปรุงโดยนางลักษณ์ วิรัชชัยและสุวิมล ว่องวานิช (สุวิมล ว่องวานิช, 2550: 279) ซึ่งเป็นการหาค่าความแตกต่างของสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังและหารด้วยสภาพที่เป็นอยู่ เพื่อควบคุมขนาดของความต้องการจำเป็นให้อยู่ในพิสัยที่ไม่มีช่องว่างมากเกินไป และให้ความหมายเชิงเปรียบเทียบ เมื่อใช้ระดับของสภาพที่เป็นอยู่เป็นฐานในการคำนวณค่าอัตราการพัฒนาสู่สภาพที่คาดหวังของกลุ่ม โดยมีสูตรในการคำนวณ ดังนี้

$$PNI_{modified} = (I - D) / D$$

เมื่อ PNI หมายถึง ดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น
 I หมายถึง ค่าเฉลี่ยของสภาพที่คาดหวัง
 D หมายถึง ค่าเฉลี่ยของสภาพที่เป็นอยู่

ระยะที่ 3 การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

3.1 คุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญด้านพลเมืองตื่นรู้

ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในมิติต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย ผู้เชี่ยวชาญด้านพลเมือง จำนวน 8 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ครู อาจารย์ นักวิชาการด้านสังคมศึกษา ด้านพลเมืองตื่นรู้ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้ 1) เป็นนักวิชาการด้านพลเมืองตื่นรู้ 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศึกษา

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ใช้การสัมภาษณ์ครู อาจารย์ นักวิชาการด้านสังคมศึกษา ด้านพลเมืองศึกษา ด้านสิทธิมนุษยชน โดยคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้

แสดงความเห็น ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาใช้ในการสร้างเครื่องมือ โดยกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ครู อาจารย์ นักวิชาการด้านสังคมศึกษา ด้านพลเมืองศึกษา ด้านสิทธิมนุษยชน

3.3 การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เพื่อให้การดำเนินการศึกษาค้นคว้าตรวจสอบวัดได้ตรงตามกรอบแนวคิดของการประเมิน และบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) ศึกษาทฤษฎี แนวคิด หลักการ จากหนังสือ ตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางการสร้างแบบสัมภาษณ์

2) ประมวลข้อมูลที่ได้จากการศึกษา กำหนดเป็นเค้าโครงของการสัมภาษณ์ และขอบเขตเนื้อหา

3) นำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่มีเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ของแบบสัมภาษณ์ โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ และนำมาปรับปรุงแก้ไข

4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการสอนสังคมศึกษา/ความเป็นพลเมือง และด้านการวัดประเมินผลการศึกษา เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของภาษา ความตรงของเนื้อหาและครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา จากนั้นนำข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในทุกด้าน โดยผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างฉบับนี้ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ซึ่งนำไปใช้ได้

5) นำแบบสัมภาษณ์ไปใช้จริงกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ คือ ครู อาจารย์ นักวิชาการด้านสังคมศึกษา ด้านพลเมืองศึกษา ด้านสิทธิมนุษยชน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ

1.1 ผู้วิจัยติดต่อทำหนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

1.2 ผู้วิจัยนำส่งหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและแบบสอบถามไปยังโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อส่งถึงผู้บริหารโรงเรียนโดยแจ้งวัตถุประสงค์และขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.3 ผู้ประสานงานในแต่ละโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลให้และได้นัดหมายเวลาประมาณ 3 สัปดาห์ให้ผู้วิจัยไปปรับแบบสอบถามกลับคืน

1.4 ผู้วิจัยได้รวบรวมแบบสอบถามทั้งหมดจากโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจากนั้นตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและดำเนินการสรุปจำนวนแบบสอบถามที่ได้รับการตอบรับกลับมา

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ

2.1 ผู้วิจัยติดต่อทำหนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บรวบรวมข้อมูลถึงกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

2.2 ผู้วิจัยนำส่งหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและนัดหมายเข้าสัมภาษณ์

2.3 ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำตอบและดำเนินการสรุปจำนวนประเด็นการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 2) เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ตอนที่ 3 ผลการประเมินความต้องการจำเป็นด้านสภาพที่เป็นอยู่และด้านสภาพที่คาดหวังของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ตอนที่ 4 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ได้แก่ เพศ และระดับชั้นที่กำลังศึกษาดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	169	37.56
หญิง	281	62.44
รวม	450	100.00

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
2. ระดับชั้นที่กำลังศึกษา		
มัธยมศึกษาปีที่ 4	157	34.89
มัธยมศึกษาปีที่ 5	164	36.44
มัธยมศึกษาปีที่ 6	129	28.67
รวม	450	100.00

จากตารางที่ 5 แสดงให้เห็นว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 62.44 และเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 37.56 โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ส่วนใหญ่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 คิดเป็นร้อยละ 36.44 รองลงมาเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 34.89 และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 28.67

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจของความเป็นพลเมืองดีนรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจของความเป็นพลเมืองดีนรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 450 คน ได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. ค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าเฉลี่ย (M) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของตัวแปรทั้ง 19 ตัว มีค่าเฉลี่ยข้อมูลอยู่ในช่วง 2.50 – 3.49 ซึ่งมีค่าคะแนนอยู่ในช่วงที่กำหนด ทั้งนี้ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแต่ละตัวแปร แสดงในดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ระดับความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

ที่	ตัวแปร	M	S.D.	แปลผล
1	ฉันใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงการเลือกตั้งกรรมการนักเรียนทุกครั้ง	4.52	0.77	มากที่สุด
2	ฉันศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้สมัครคณะกรรมการนักเรียนก่อนลงคะแนนเสียงการเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน	4.13	0.93	มาก
3	ฉันเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการนักเรียน	2.73	1.46	ปานกลาง
4	ฉันเคยให้ข้อเสนอที่มีผลในการพัฒนาโรงเรียนต่อคณะครู ผู้บริหาร หรือคณะกรรมการนักเรียน	3.12	1.34	ปานกลาง
5	ฉันเป็นหนึ่งในผู้สมัครรับเลือกเป็นคณะกรรมการนักเรียน	2.57	1.54	ปานกลาง
6	เมื่อฉันมีสิทธิในการเลือกตั้ง ฉันจะไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น	4.34	1.00	มาก
7	ฉันสนใจข้อมูลของผู้สมัครเลือกตั้งระดับชาติ/ท้องถิ่น	3.81	1.15	มาก
8	ฉันเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมืองในระดับชาติ/ท้องถิ่น	2.17	1.39	น้อย
9	ฉันเคยเขียนแสดงความเห็นในประเด็นทางการเมืองและสังคม	3.63	1.09	มาก
10	ฉันอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม	3.63	1.09	มาก
11	ฉันระดมทุนสนับสนุนทรัพยากร เพื่อประโยชน์ต่อสังคมในการช่วยเหลือ ผู้ที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต หรือได้รับความเดือดร้อน	3.23	1.19	ปานกลาง
12	ฉันลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม	3.54	1.26	มาก
13	ฉันหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมอย่างเต็มความสามารถและกำลังของตนเอง	3.56	1.12	มาก
14	ฉันเข้าร่วมการเดินขบวนหรือการชุมนุมที่สันติและปราศจากความรุนแรง	2.97	1.45	น้อย

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ที่	ตัวแปร	M	S.D.	แปลผล
15	ฉันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อเป็นการประท้วง	2.33	1.38	น้อย
16	ฉันเห็นว่าการปิดกั้นการจราจรเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้	2.11	1.33	น้อย
17	ฉันเห็นว่าการยึดอาคารเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้	2.54	1.40	ปานกลาง
18	ฉันเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์และจะเรียกร้องความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม	3.34	1.33	ปานกลาง
19	ฉันจะแก้ไขความขัดแย้งทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี	4.12	1.03	มาก
รวม		3.46	1.30	ปานกลาง

เมื่อพิจารณาระดับความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($M = 3.46, S.D. = 1.30$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า “ฉันใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงการเลือกตั้งกรรมการนักเรียนทุกครั้ง” มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($M = 4.52, S.D. = 0.77$) รองลงมา คือ “เมื่อฉันมีสิทธิในการเลือกตั้ง ฉันจะไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น” ($M = 4.34, S.D. = 1.00$) และ “ฉันจะแก้ไขความขัดแย้งทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี” ($M = 4.12, S.D. = 1.03$)

2. นำข้อมูลตัวอย่างมาตรวจสอบความเหมาะสมของข้อมูลเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Kaiser-Meyer-Olkin; KMO) และตรวจสอบค่า Bartlett's Test พบว่า $KMO = 0.67$ ค่า Bartlett's Test มีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square = 2376 ได้ค่า Significance = .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 แสดงว่าตัวแปรต่าง ๆ ในแบบสอบถามทั้ง 19 ตัวแปรมีความสัมพันธ์กันและสามารถนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจได้ ซึ่งแสดงตารางที่ 7

ตารางที่ 7 แสดงค่า KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		0.67
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2376
	df	66
	Sig.	.000

3. จากผลการสกัดองค์ประกอบมี 3 องค์ประกอบที่มีค่าไอเกน (Eigenvalues) ที่มากกว่า 1 หรือเรียกว่าเกณฑ์รากของโครงสร้างแฝง (Latent root criterion) โดยค่าไอเกน (Eigen Values) ของ 12 องค์ประกอบเท่ากับ 4.92 1.88 1.14 0.78 0.61 0.55 0.48 0.39 0.34 0.33 0.31 และ 0.26 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวพบว่ามีโครงสร้างจำนวน 3 องค์ประกอบ ซึ่งแสดงตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจความความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข้อคำถาม	องค์ประกอบ			H ²
	1	2	3	
1. ฉันใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงการเลือกตั้งกรรมการนักเรียนทุกครั้ง	-0.03	0.79	0.05	0.62
2. ฉันศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้สมัครคณะกรรมการนักเรียนก่อนลงคะแนนเสียงการเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน	0.15	0.63	0.28	0.50
3. เมื่อฉันมีสิทธิในการเลือกตั้ง ฉันจะไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น	0.09	0.81	0.10	0.68
4. ฉันสนใจข้อมูลของผู้สมัครเลือกตั้งระดับชาติ/ท้องถิ่น	0.29	0.56	0.31	0.50
5. ฉันอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม	0.12	0.22	0.80	0.71
6. ฉันระดมทุนเพื่อประโยชน์ต่อสังคมในการช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต หรือได้รับความเดือดร้อน	0.28	0.10	0.82	0.76

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ข้อคำถาม	องค์ประกอบ			H ²
	1	2	3	
7. ฉันหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวม อย่างเต็มความสามารถและกำลังของตนเอง	0.28	0.27	0.75	0.71
8. ฉันลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรม ที่เกิดขึ้นในสังคม	0.71	0.21	0.24	0.60
9. ฉันเข้าร่วมการเดินขบวนหรือการชุมนุมที่สันติ และปราศจากความรุนแรง	0.80	0.07	0.19	0.68
10. ฉันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ เพื่อเป็นการประท้วง	0.87	0.18	0.05	0.78
11. ฉันเห็นว่าการปิดกั้นการจราจรเป็นวิธีการ หนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้	0.71	-0.21	0.30	0.63
12. ฉันเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการณรงค์ และจะเรียกร้องความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น ในสังคม	0.83	0.21	0.18	0.77
ความแปรปรวนหลังหมุนแกน	28.04%	19.19%	19.02%	66.25%
ความเที่ยง (Cronbach's α)	0.87	0.81	0.72	

จากตารางที่ 8 มีการกำหนด Factor loading มากกว่า 0.5 จะสกัดได้ 3 องค์ประกอบ และหมุนแกนแบบมุมฉากทั้งหมด 12 ตัวแปร โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปร ทุกตัวได้ร้อยละ 66.25 โดยแต่ละองค์ประกอบมีตัวแปรต่าง ๆ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ประกอบด้วย 5 ข้อคำถามได้แก่ข้อที่ 8-12 ซึ่งเป็นข้อคำถามที่มุ่งวัด มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.71-0.87 มีความแปรปรวนร่วม (Commonality: H²) ระหว่าง 0.68-0.78 และมีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.87 โดยข้อคำถามทั้ง 5 ข้อสามารถอธิบายความแปรปรวน ได้ถึงร้อยละ 28.04 โดยข้อคำถามที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ ข้อคำถามที่ 8 และข้อที่ 11 “ฉันลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม” และ “ฉันเห็นว่าการ ปิดกั้นการจราจรเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้” (น้ำหนักองค์ประกอบ 0.71) และข้อคำถามที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุดคือ “ฉันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อเป็น

การประท้วง” (น้ำหนักองค์ประกอบ 0.87) และตั้งชื่อองค์ประกอบนี้ว่า “ด้านการประท้วงและการเรียกร้อง”

สำหรับองค์ประกอบที่ 2 ประกอบด้วย 4 ข้อคำถามได้แก่ข้อที่ 1-4 ซึ่งเป็นข้อคำถามที่วัดมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.56 - 0.81 มีความแปรปรวนร่วม (Commonality: H^2) ระหว่าง 0.75-0.82 และมีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.81 โดยข้อคำถามทั้ง 4 ข้อสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 19.19 โดยข้อคำถามที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ “ฉันสนใจข้อมูลของผู้สมัครเลือกตั้งระดับชาติ/ท้องถิ่น” (น้ำหนักองค์ประกอบ 0.56) และข้อคำถามที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุดคือ “เมื่อฉันมีสิทธิในการเลือกตั้ง ฉันจะไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น” (น้ำหนักองค์ประกอบ 0.81) และตั้งชื่อองค์ประกอบนี้ว่า “ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง”

องค์ประกอบที่ 3 ประกอบด้วย 3 ข้อคำถามได้แก่ข้อที่ 5-7 ซึ่งเป็นข้อคำถามที่วัดมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.75 - 0.82 มีความแปรปรวนร่วม (Commonality: H^2) ระหว่าง 0.71-0.76 และมีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.72 โดยข้อคำถามทั้ง 3 ข้อสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 19.02 ทั้งสามองค์ประกอบสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ถึงร้อยละ 66.25 โดยข้อคำถามที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบน้อยที่สุดคือ ข้อคำถามที่ 7 “ฉันหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมอย่างเต็มความสามารถและกำลังของตนเอง” (น้ำหนักองค์ประกอบ 0.75) และข้อคำถามที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุดคือ “ฉันระดมทุนเพื่อประโยชน์ต่อสังคมในการช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตหรือได้รับความเดือดร้อน” (น้ำหนักองค์ประกอบ 0.82) และตั้งชื่อองค์ประกอบนี้ว่า “ด้านกิจกรรมอาสา”

ตอนที่ 3 ผลการประเมินความต้องการจำเป็นด้านสภาพที่เป็นอยู่และด้านสภาพที่คาดหวังของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามการประเมินความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 450 คน ได้ผลการวิจัย ดังนี้

ผลการประเมินความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

1. ผลวิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านภาพรวม ซึ่งแสดงดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลายด้านภาพรวม

ลำดับที่	องค์ประกอบ	สภาพที่เป็นอยู่			สภาพที่คาดหวัง			PNI (Modified)	ลำดับ
		M	S.D.	แปล ผล	M	S.D.	แปล ผล		
1	ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	3.41	1.22	ปาน กลาง	4.04	1.00	มาก	0.21	2
2	ด้านกิจกรรมอาสา	3.49	1.17	ปาน กลาง	4.15	0.98	มาก	0.19	3
3	ด้านการประท้วง และการเรียกร้อง	3.03	1.37	ปาน กลาง	3.62	1.23	มาก	0.22	1
รวม		3.31	1.25	ปาน กลาง	3.94	1.07	มาก	0.20	-

จากตารางที่ 9 พบว่า เมื่อพิจารณาสภาพที่เป็นอยู่โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (M = 3.31, S.D. = 1.25) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า “ด้านกิจกรรมอาสา” มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 3.49, S.D. = 1.17) รองลงมา คือ “ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง” (M = 3.41, S.D. = 1.22) และ “ด้านการประท้วงและการเรียกร้อง” (M = 3.03, S.D. = 1.37)

เมื่อพิจารณาสภาพที่คาดหวังในด้านกิจกรรมอาสาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M = 3.94, S.D. = 1.07) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า “ด้านกิจกรรมอาสา” มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 4.15, S.D. = 0.89) รองลงมา คือ “ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง” (M = 4.04, S.D. = 1.00) และ “ด้านการประท้วงและการเรียกร้อง” (M = 3.62, S.D. = 1.23)

เมื่อพิจารณาค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นพบว่า ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นอยู่ระหว่าง 0.19-0.22 โดยภาพรวมพบว่า มีค่าเท่ากับ 0.20 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการประท้วง มีค่าดัชนีลำดับของความสำคัญจำเป็นสูงที่สุดเป็นลำดับแรก (0.22) รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง (0.21) และสุดท้ายคือ ด้านกิจกรรมอาสา (0.19)

2. ผลวิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งแสดงดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ผลการประเมินความต้องการจำเป็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ข้อ	รายการประเมิน	สภาพที่เป็นอยู่			สภาพที่คาดหวัง			PNI (Modified)	ลำดับ
		M	S.D.	แปล ผล	M	S.D.	แปล ผล		
1	ฉันใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียง การเลือกตั้งกรรมการนักเรียนทุกครั้ง	4.52	0.77	มากที่สุด	4.61	0.64	มากที่สุด	0.02	9
2	ฉันศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้สมัคร คณะกรรมการนักเรียนก่อนลง คะแนนเสียงการเลือกตั้ง คณะกรรมการนักเรียน	4.13	0.93	มากที่สุด	4.52	.73	มากที่สุด	0.09	7
3	ฉันเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ นักเรียน	2.73	1.46	ปาน กลาง	3.65	1.15	มาก	0.34	3
4	ฉันเคยให้ข้อเสนอที่มีผลในการ พัฒนาโรงเรียน ต่อคณะครู ผู้บริหาร หรือคณะกรรมการนักเรียน	3.12	1.34	ปาน กลาง	4.00	1.05	มาก	0.28	4
5	ฉันเป็นหนึ่งในผู้สมัครรับเลือกเป็น คณะกรรมการนักเรียน	2.57	1.54	ปาน กลาง	3.52	1.25	มาก	0.37	2
6	เมื่อฉันมีสิทธิในการเลือกตั้ง ฉันจะไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียง เลือกตั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น	4.34	1.00	มากที่สุด	4.53	0.83	มากที่สุด	0.04	8
7	ฉันสนใจข้อมูลของผู้สมัครเลือกตั้ง ระดับชาติ/ท้องถิ่น	3.81	1.15	มากที่สุด	4.31	0.97	มากที่สุด	0.13	6

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ข้อ	รายการประเมิน	สภาพที่เป็นอยู่			สภาพที่คาดหวัง			PNI (Modified)	ลำดับ
		M	S.D.	แปล ผล	M	S.D.	แปล ผล		
8	ฉันเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ในระดับชาติ/ท้องถิ่น	2.17	1.39	น้อย	3.29	1.28	ปาน กลาง	0.52	1
9	ฉันเคยเขียนแสดงความคิดเห็น ในประเด็นทางการเมือง และสังคม	3.26	1.38	ปาน กลาง	3.94	1.10	มาก	0.21	5
รวม		3.41	1.22	ปาน กลาง	4.04	1.00	มาก	0.21	-

จากตารางที่ 10 พบว่า เมื่อพิจารณาสภาพที่เป็นอยู่ในด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($M = 3.41$, $S.D. = 1.22$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงการเลือกตั้งกรรมการนักเรียนทุกครั้ง” มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($M = 4.52$, $S.D. = .77$) รองลงมา คือ “เมื่อฉันมีสิทธิในการเลือกตั้ง ฉันจะไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระดับชาติและท้องถิ่น” ($M = 4.34$, $S.D. = 1.00$) และ “ฉันสนใจข้อมูลของผู้สมัครเลือก ตั้งระดับชาติ/ท้องถิ่น” ($M = 3.81$, $S.D. = 1.15$) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาสภาพที่คาดหวังในด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 4.04$, $S.D. = 1.00$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงการเลือกตั้งกรรมการนักเรียนทุกครั้ง” มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($M = 4.61$, $S.D. = 0.64$) รองลงมา คือ “เมื่อฉันมีสิทธิในการเลือกตั้ง ฉันจะไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น” ($M = 4.53$, $S.D. = 0.83$) และ “ฉันศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้สมัครคณะกรรมการนักเรียนก่อนลงคะแนนเสียงการเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน” ($M = 4.52$, $S.D. = 0.73$) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นพบว่า ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นอยู่ระหว่าง 0.02-0.52 โดยภาพรวมของด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีค่าเท่ากับ 0.22 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมืองในระดับชาติ/ท้องถิ่น” มีค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงสุดเป็นลำดับแรก (0.52) รองลงมาเป็น “ฉันเป็นหนึ่งในผู้สมัครรับเลือกเป็นคณะกรรมการนักเรียน” (0.37) และฉันเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการนักเรียน (0.34) ตามลำดับ

3. ผลวิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายด้านกิจกรรมอาสา ซึ่งแสดงดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 ผลการประเมินความต้องการจำเป็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายด้านกิจกรรมอาสา

ข้อ	รายการประเมิน	สภาพที่เป็นอยู่			สภาพที่คาดหวัง			PNI (Modified)	ลำดับ
		M	S.D.	แปล ผล	M	S.D.	แปล ผล		
1	ฉันอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม	3.63	1.09	มาก	4.23	0.88	มาก	0.17	4
2	ฉันระดมทุนสนับสนุนทรัพยากรเพื่อประโยชน์ต่อสังคมในการช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต หรือได้รับความเดือดร้อน	3.23	1.19	ปาน กลาง	3.96	1.04	มาก	0.23	1
3	ฉันลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม	3.54	1.26	มาก	4.21	1.01	มาก	0.19	2
4	ฉันหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมอย่างเต็มความสามารถและกำลังของตนเอง	3.56	1.12	มาก	4.20	0.97	มาก	0.18	3
	รวม	3.49	1.17	ปาน กลาง	4.15	0.98	มาก	0.19	-

จากตารางที่ 11 พบว่า เมื่อพิจารณาสภาพที่เป็นอยู่ในด้านกิจกรรมอาสาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($M = 3.49$, $S.D. = 1.17$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม” มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($M = 3.63$, $S.D. = 1.09$) รองลงมา คือ “ฉันหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมอย่างเต็มความสามารถและกำลังของตนเอง” ($M = 3.56$, $S.D. = 1.12$) และ “ฉันลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม” ($M = 3.54$, $S.D. = 1.26$) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาสภาพที่คาดหวังในด้านกิจกรรมอาสา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 4.15$, $S.D. = 0.98$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม” มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($M = 4.23$, $S.D. = 0.88$) รองลงมา คือ “ฉันลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม” ($M = 4.21$, $S.D. = 1.01$) และ “ฉันหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมอย่างเต็มความสามารถและกำลังของตนเอง” ($M = 4.20$, $S.D. = 0.97$) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นพบว่า ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นอยู่ระหว่าง 0.17-0.23 โดยภาพรวมของด้านกิจกรรมอาสา มีค่าเท่ากับ 0.19 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันระดมทุนสนับสนุนทรัพยากร เพื่อประโยชน์ต่อสังคมในการช่วยเหลือ ผู้ที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตหรือได้รับความเดือดร้อน” มีค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงสุดเป็นลำดับแรก (0.23) รองลงมาเป็น “ฉันลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม” (0.19) และ “ฉันหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมอย่างเต็มความสามารถและกำลังของตนเอง” (0.18) ตามลำดับ

4. ผลวิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่คาดหวังของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านการประท้วงและการเรียกร้อง ซึ่งแสดงดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
ด้านการประท้วงและการเรียกร้อง

ข้อ	รายการประเมิน	สภาพที่เป็นอยู่			สภาพที่คาดหวัง			PNI (Modified)	ลำดับ
		M	S.D.	แปล ผล	M	S.D.	แปล ผล		
1	ฉันเข้าร่วมการเดินขบวนหรือ การประชุมที่สันติและปราศจากความ รุนแรง	2.97	1.45	น้อย	3.85	1.22	มาก	0.30	1
2	ฉันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ เพื่อเป็นการประท้วง	3.31	1.38	ปาน กลาง	3.87	1.22	มาก	0.23	4
3	ฉันเข้าร่วมการปิดกั้นการจราจร ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่ สามารถทำได้	2.33	1.38	น้อย	2.94	1.47	ปาน กลาง	0.26	2
4	ฉันเข้าร่วมยึดการอาคารซึ่งเป็นวิธีการ หนึ่งของการประท้วง ที่สามารถทำได้	2.11	1.33	น้อย	2.63	1.48	ปาน กลาง	0.25	3
5	ฉันเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการ รณรงค์และจะเรียกร้องความเป็นธรรม ให้เกิดขึ้นในสังคม	3.34	1.33	ปาน กลาง	4.00	1.13	มาก	0.20	5
6	ฉันจะแก้ไขความขัดแย้ง ทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี	4.12	1.03	มาก	4.45	0.87	มาก	0.08	6
รวม		3.03	1.37	ปาน กลาง	3.62	1.23	มาก	0.22	-

จากตารางที่ 12 พบว่า เมื่อพิจารณาสภาพที่เป็นอยู่ในด้านการประท้วงและการเรียกร้อง โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($M = 3.03$, $S.D. = 1.37$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันจะแก้ไขความขัดแย้งทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี” มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($M = 4.12$, $S.D. = 1.03$) รองลงมา คือ “ฉันเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์และจะเรียกร้องความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม” ($M = 3.34$, $S.D. = 1.33$) และ “ฉันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อเป็นการประท้วง” ($M = 3.31$, $S.D. = 1.38$)

เมื่อพิจารณาสภาพที่คาดหวังในด้านการประท้วงและการเรียกร้องโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 3.62$, $S.D. = 1.23$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันจะแก้ไขความขัดแย้งทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี” มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($M = 4.45$, $S.D. = 0.87$) รองลงมา คือ “ฉันเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์และจะเรียกร้องความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม” ($M = 4.00$, $S.D. = 1.13$) และ “ฉันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อเป็นการประท้วง” ($M = 3.87$, $S.D. = 1.22$)

เมื่อพิจารณาค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นพบว่า ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นอยู่ระหว่าง 0.08-0.30 ด้านการประท้วงมีค่าเท่ากับ 0.22 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันเข้าร่วมการเดินขบวนหรือการชุมนุมที่สันติและปราศจากความรุนแรง” มีค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงที่สุดเป็นลำดับแรก (0.30) รองลงมาเป็น “ฉันเข้าร่วมการปิดกั้นการจราจรซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้” (0.26) และ “ฉันเข้าร่วมยึดอาคารซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้” (0.25) ตามลำดับ

ตอนที่ 4 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ ครู อาจารย์ นักวิชาการด้านสังคมศึกษา ด้านพลเมืองศึกษา ด้านสิทธิมนุษยชน ผู้ที่เคยแสดงออกด้านความคิดเห็นทางการเมืองในการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพทางการเมืองหรือผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์จำนวน 8 คน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - กรกฎาคม พ.ศ. 2565 และจากการสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นตามกรอบแนวทางที่กำหนดไว้ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีเป็น 2 ด้าน คือ ด้านที่ 1 ประกอบด้วย ความหมายและคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และด้านที่ 2 แนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วย แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี ปัญหาและอุปสรรคการจัดการเรียนรู้ สื่อ/นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ มีรายละเอียด ดังนี้

ด้านที่ 1 ความหมายและคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

1. ความหมายของพลเมืองตื่นรู้

ผู้วิจัยสรุปความหมายของพลเมืองตื่นรู้ได้ว่า การตื่นตัว ตื่นรู้ในสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบของตนภายใต้กฎกติกาส่วนรวม ปฏิบัติตามกฎหมาย การแสดงความคิดเห็น เข้าใจสังคมประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบ มีความปฏิบัติตามกฎหมาย สนใจปัญหาสังคมและการตระหนักถึงสาเหตุของปัญหาเพื่อให้สังคมเกิดความเสมอภาค เกิดความยุติธรรมเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่สังคมต้องการ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ต่อไปนี้

“... การแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมทางสังคม คือ การสร้างความเปลี่ยนแปลง ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ก (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การเคารพกฎกติกา และตระหนักรู้ในหน้าที่ของตน ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ข (กุมภาพันธ์ 2565)

“... รับผิดชอบต่อสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย สนใจในปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และตระหนักถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ค (กุมภาพันธ์ 2565)

“... รู้จักสิทธิ และมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ง (กุมภาพันธ์ 2565)

“... ตื่นตัว ตื่นรู้ และตระหนักถึงสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ...”

ผู้เชี่ยวชาญ จ (มิถุนายน 2565)

“... มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เสริมสร้างความยุติธรรมให้แก่สังคม ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ฉ (มิถุนายน 2565)

“... กระตือรือร้น เข้าใจในความเป็นประชาธิปไตย ความเท่าเทียม และความเสมอภาค ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ช (มิถุนายน 2565)

2. คุณลักษณะความหมายของพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผู้วิจัยสรุปคุณลักษณะความหมายของพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้ว่า การตระหนักรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม รู้จักการตั้งคำถามในเชิงเหตุผล เข้าใจในความเท่าเทียมและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สนใจเรื่องรอบตัว เปิดใจและคิดอย่าง ไตร่ตรอง รู้จักตนเอง เข้าใจมุมมองเชิงสากล และอยู่ร่วมในสังคมที่มีความหลากหลาย ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ต่อไปนี้

“... เชื่อในเรื่องของการเคารพคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เชื่อในเรื่องบทบาทของตนเอง ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ก (กุมภาพันธ์ 2565)

“... สนใจกับเรื่องรอบตัวในชีวิตประจำวัน สามารถเชื่อมโยง
ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ง (กุมภาพันธ์ 2565)

“... พลเมืองตื่นรู้ควรตั้งคำถามในเชิงเหตุผลให้เป็น ...”

ผู้เชี่ยวชาญ จ (มิถุนายน 2565)

“... การตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว รู้จักการสังเกต และให้ความสำคัญแก่สมาชิกในสังคมทุกคน
เห็นอกเห็นใจ และไม่ทอดทิ้งผู้อื่น ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ฉ (มิถุนายน 2565)

“... รู้จักการความไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ช (มิถุนายน 2565)

“... เข้าใจตนเอง เข้าใจมุมมองเชิงสากล คือ การมีวิสัยทัศน์ที่กว้าง และปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง
เมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่มีความหลากหลาย รู้จักการปกป้องสิทธิของตนเอง
และรู้จักปกป้องผู้อื่นหากสังคมเกิดความไม่เป็นธรรม ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ซ (กรกฎาคม 2565)

ด้านที่ 2 แนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครู อาจารย์ นักวิชาการด้านสังคมศึกษา ด้านพลเมืองศึกษาด้านสิทธิมนุษยชน ผู้ที่เคยแสดงออกด้านความคิดเห็นทางการเมืองในการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพทางการเมืองหรือผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง จำแนกเป็นรายละเอียดตามประเด็น ดังต่อไปนี้

1. การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี

การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีนั้น มีข้อพิจารณาในการดำเนินการ คือ ต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับจุดหมาย เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อพิจารณาจากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) พบว่า องค์ประกอบที่มีความสำคัญมากที่สุดคือ องค์ประกอบที่ 1 การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นองค์ประกอบที่ครูต้องให้ความสำคัญในการนำมาพิจารณาเพื่อออกแบบการจัดการเรียนรู้เป็นอันดับแรก สำหรับการประเมินความต้องการจำเป็นของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า องค์ประกอบที่ 3 ด้านการประท้วงและการเรียกร้อง มีค่าความสำคัญจำเป็นในระดับมาก สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญต่อไปนี้

“... การตระหนักรู้ในเรื่องสิทธิของตนเอง คือ การส่งเสียง และการจัดหาพื้นที่ปลอดภัย ซึ่งเป็นเรื่องที่สามารถกระทำได้ ...”
ผู้เชี่ยวชาญ ก (กุมภาพันธ์ 2565)

“... ครูผู้สอนสามารถนำประเด็นทางสังคมที่เกิดขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ ฝึกการตั้งข้อคำถามที่เกี่ยวข้องต่อสถานการณ์นั้น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้ และเข้าใจในมุมมองที่มีความหลากหลาย ...”
ผู้เชี่ยวชาญ ค (กุมภาพันธ์ 2565)

“... ครูสามารถนำประเด็นการประท้วงมาสนทนาร่วมกันได้ ไม่ใช่สิ่งที่เป็นเรื่องผิด
เพราะคือหลักพื้นฐานที่เกิดขึ้นได้ในทุกสังคม ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ง (กุมภาพันธ์ 2565)

“... เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่คนในสังคมสามารถกระทำได้ พร้อมทั้งการเปิดพื้นที่ในการแสดงออก
หรือการจัดไฮด์ปาร์ค (Hyde Park) เพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นของตนเอง ...”

ผู้เชี่ยวชาญ จ (มิถุนายน 2565)

อย่างไรก็ตามการจกจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองต้นรู้
ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น มีข้อควรพิจารณาในการดำเนินการ
คือ จำเป็นต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับจุดหมายของผู้เรียน เหมาะสมกับวัย ดำเนินการอย่าง
ต่อเนื่องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย การจัดการเรียนรู้
จึงต้องเน้นให้นักเรียนได้รับการส่งเสริมทักษะและคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองต้นรู้ไปพร้อมกัน

ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา
ที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้เสนอแนวทาง
ในการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองต้นรู้ ซึ่งแสดงดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

จากแผนภาพข้างต้นเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีแนวทางในการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1.1 การจัดการเรียนรู้ตามหลักสิทธิมนุษยชนและความเป็นพลโลก (Human Right and Global Citizen) เป็นการสร้างความตระหนักรู้ในการอยู่ร่วมกันบนโลก ในแบบที่เป็นพลเมืองโลก (Global Citizen) มากกว่าการเป็นพลเมืองของประเทศ (National Citizen) ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ต่อไปนี้

“... การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาต้องมองไปถึงความเป็นสากล คือ การสร้างความตระหนักในการอยู่ร่วมกันบนโลกใบนี้ในแบบที่เป็น Global Citizen มากกว่าการเป็น National Citizen ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องของการเอารัดเอาเปรียบในเชิงโครงสร้างที่มีอยู่ได้จริง
ผู้เชี่ยวชาญ ง (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การมีจิตสำนึกต่อโลกจึงเป็นอีกหน้าที่หนึ่งของความเป็นพลเมืองดี ...”
ผู้เชี่ยวชาญ ช (มิถุนายน 2565)

1.2 การจัดการเรียนรู้ตามหลักประชาธิปไตย (Democratic Principles) เป็นการสร้างห้องเรียนให้อยู่บนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งเป็นห้องเรียนที่เป็นพื้นที่ปลอดภัย เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นที่ในการแสดงออกความเห็นของตนเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ต่อไปนี้

“... การสร้างห้องเรียนให้อยู่บนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการสร้างห้องเรียนให้เป็นพื้นที่ที่ปลอดภัย เพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดของตนเอง ...”
ผู้เชี่ยวชาญ ค (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การจัดบรรยากาศแบบประชาธิปไตย เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของเหตุผล และระหว่างครูและผู้เรียน ...”
ผู้เชี่ยวชาญ ช (กรกฎาคม 2565)

1.3 การจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อสนับสนุนความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Media) เป็นการใช้สื่อมัลติมีเดียสำหรับการจัดการเรียนรู้โดยให้เข้าถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากสื่อมัลติมีเดีย มุ่งเน้นที่เชื่อมโยงสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นทางสังคม เพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ต่อไปนี้

“... การใช้สื่อที่ใกล้ชิดกับนักเรียนมาจัดการเรียนรู้ เช่น เพลง ละคร ภาพยนตร์ วรรณกรรม หรือมีสิ่งเหล่านี้สามารถทำให้นักเรียนรู้จักสภาพสังคมได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่ง “ละคร” ก็เป็นสิ่งที่สะท้อนความจริงของสังคมในอีกรูปแบบหนึ่งได้เช่นกัน ...”
ผู้เชี่ยวชาญ จ (มิถุนายน 2565)

1.4 การจัดการเรียนรู้ในสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Societies) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เข้าใจถึงความเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลที่หลากหลาย นำมาจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสร้างจิตสำนึกต่อโลก ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ต่อไปนี้

“... แนวทางในการจัดการเรียนรู้ควรเริ่มจากการเข้าใจถึงความเป็นอัตลักษณ์ของบุคคล เพราะแต่ละบุคคลล้วนมีอัตลักษณ์ที่ต่างกันไม่ว่าจะเป็น เพศ ครอบครัวยุค สภาพความเป็นอยู่ และภูมิหลังการศึกษา ซึ่งส่งผลให้ความเป็นปัจเจกบุคคลจึงมีความหลากหลาย ...”
ผู้เชี่ยวชาญ ข (มิถุนายน 2565)

1.5 การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Activities) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ทุกภาคส่วน เช่น ผู้เรียน ผู้สอน ผู้บริหาร ผู้นำชุมชน เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ต่อไปนี้

“... ไม่ใช่เพียงแค่การอยู่ในแก่นของความรู้ และเครื่องมือในการสร้างความสำนึกความเป็นพลเมือง คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง เพื่อนำความรู้มาใช้ในฐานะความเป็นพลเมือง ...”
ผู้เชี่ยวชาญ ก (กุมภาพันธ์ 2565)

“... เป็นการนำความรู้และวิธีการคิดไปต่อยอดกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม และสามารถเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี ...”
ผู้เชี่ยวชาญ ฉ (มิถุนายน 2565)

“... การมีส่วนร่วมของคนทุกภาคส่วน กระบวนการในลักษณะนี้สามารถทำให้ทุกคนสามารถเรียนรู้ไปด้วยกัน พร้อมทั้งสามารถพัฒนาการเข้าไปถึงข้อถกเถียงในสังคมได้ ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ช (กรกฎาคม 2565)

2. การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้

ผู้วิจัยสรุปการจัดสภาพแวดล้อมแวดล้อมได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง เข้าใจสิทธิ หน้าที่ของตน ห้องเรียนมีความสุข มีความท้าทาย ทันทับยุคสมัย และเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น การพูดคุยในประเด็นที่จริงจัง โดยการนำประเด็นทางสังคมมาร่วมกันอภิปราย การเล่นเกม การโต้วาที การเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อให้ผู้เรียนมีมุมมองที่หลากหลาย และผู้เรียนสามารถเป็นเจ้าของบทเรียนได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญต่อไปนี้

“... ห้องเรียนวิชาสังคมศึกษาต้องมีความสุข มีความท้าทาย พูดคุยในเรื่องที่จริงจังได้ เป็นพื้นที่ปลอดภัย และเชื่อมโยงกับโลกแห่งความเป็นจริง ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ก (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การใช้สถานการณ์จำลอง การเล่นเกม การโต้วาที เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจความเป็นพลเมืองต้นรู้ในห้องเรียน ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ข (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การนำประเด็นในสังคมมาอภิปรายร่วมกัน โดยปราศจากการตัดสินการถูกหรือผิด ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ง (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อผู้เรียน โดยการปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้ทันกับยุคสมัยในปัจจุบัน ...”

ผู้เชี่ยวชาญ จ (มิถุนายน 2565)

“... เรียนรู้แบบบูรณาการกับสาระการเรียนรู้อื่น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีมุมมองที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ฉ (มิถุนายน 2565)

“... การนำประเด็นในสังคมมาอภิปรายร่วมกัน โดยปราศจากการตัดสินถูกหรือผิด ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ช (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การจัดการเรียนรู้แบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งสำคัญ เช่น การเข้าใจถึงสิทธิ หน้าที่ และผู้เรียนสามารถเป็นเจ้าของบทเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกัน ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ช (กรกฎาคม 2565)

3. สื่อ/นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้

ผู้วิจัยสรุปสื่อ/นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ได้ว่า การเลือกใช้สื่อที่ความเหมาะสมกับชั้นเรียน และวัยของผู้เรียน เป็นเรื่องราวที่มีความน่าสนใจ สามารถตั้งคำถามจากสื่อได้ เช่น ข่าว ภาพยนตร์ เพลง นิยาย กรณีตัวอย่าง หรือประเด็นทางการเมืองทั้งในและต่างประเทศมาเป็นจุดตั้งต้นในการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญได้สะท้อนแนวทางในการใช้สื่อ/นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ต่อไปนี้

“... ควรเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับช่วงวัย และมีความน่าสนใจ โกล้ตัว เน้นเรื่องที่ตื่นรู้ ตระหนักรู้ และสามารถตอบโต้ทฤษฎีในเรื่องที่จัดการเรียนการสอนได้ ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ก (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การเลือกประเด็นข่าว สื่อจากสังคม และสื่อที่จำเป็นต้องมีความเป็นปัจจุบัน มาเป็นจุดตั้งต้นในการเรียนรู้ ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ข (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การหยิบประเด็นทางสังคม หรือประสบการณ์ของผู้เรียนมาร่วมกันวิพากษ์ และผู้เรียนสามารถตั้งคำถามจากสื่อที่นำมาในประเด็นต่าง ๆ ได้ ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ค (กุมภาพันธ์ 2565)

“... ผู้สอนสามารถใช้สื่อโกล้ตัวผู้เรียนมาเป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ เช่น ประเด็นทางสังคม ภาพยนตร์ หรือสื่อเทคโนโลยีสมัยมาใช้เพื่อกระตุ้นความสนใจ ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ง (กุมภาพันธ์ 2565)

“... ผู้เรียนสามารถเข้าถึงสื่อได้ง่าย ไม่จำกัดเวลา และสถานที่ในการใช้ หรือการเลือกสื่อแบบออนไลน์
เช่น การทัศนศึกษา การเดินชมเมือง เป็นต้น ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ฉ (มิถุนายน 2565)

“... การนำประเด็นทางสังคมจากสื่อโซเชียลมีเดียที่ผู้เรียนสนใจมาใช้ในการเรียนรู้
เช่น ภาพยนตร์ นิยาย กระแสสังคม มาเป็นประเด็นในการวิพากษ์ในห้องเรียนได้ ..”

ผู้เชี่ยวชาญ ช (มิถุนายน 2565)

“... การเลือกประเด็นที่มีความน่าสนใจมากที่สุด คือ ประเด็นทางการเมืองไทยและต่างประเทศ
เพื่อให้ผู้เรียนเกิดมุมมองที่หลากหลายมิติเช่นเดียวกับสื่อสังคมออนไลน์ ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ซ (กรกฎาคม 2565)

4. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ผู้วิจัยสรุปการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ได้ว่า การมุ่งเน้นการประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง ได้แก่ การแสดงความคิดเห็นระหว่างเรียน การลงมือการปฏิบัติ การสัมภาษณ์ การเขียนสะท้อนความคิด การเล่าเรื่อง การทำโครงการ การทำแบบทดสอบร่วมกัน การประเมินตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการบูรณาการความรู้ที่หลากหลายจากการลงมือปฏิบัติ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ต่อไปนี้

“... การวัดในสิ่งที่ผู้เรียนแสดงออกมาให้เห็น คือ การประเมินตามสภาพจริง ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ก (กุมภาพันธ์ 2565)

“... ผู้เรียนประเมินตนเอง หรือการสะท้อนตนเอง (Feed back) ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ข (กุมภาพันธ์ 2565)

“... การเขียนสะท้อนความคิดหลังการเรียน โดยผู้สอนสังเกตแนวความคิดเห็นของผู้เรียน ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ค (กุมภาพันธ์ 2565)

“... ฝึกเขียนสะท้อนความคิด การเล่าเรื่อง การทำโครงการ ...”

ผู้เชี่ยวชาญ ช (มิถุนายน 2565)

“... ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนการประเมินตนเอง และร่วมกันออกแบบการประเมินตนเองได้ ...”
ผู้เชี่ยวชาญ จ (มิถุนายน 2565)

“... ผู้สอนมอบหมายงานให้แก่ผู้เรียน เช่น การทำโครงการ การศึกษาประเด็นที่ผู้เรียนสนใจ การลงสัมภาษณ์ผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกร่วมในสิ่งที่กำลังลงมือทำ ...”
ผู้เชี่ยวชาญ ช (กรกฎาคม 2565)

จากการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้
สังคมศึกษาที่เหมาะสมในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13 แนวทางและการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เหมาะสมในการส่งเสริมความเป็นพลเมือง
 ตื่นรู้

การจัดการเรียนรู้	การเสริมสร้าง ความเป็นพลเมืองตื่นรู้	แนวทางการจัดการเรียนรู้ สังคมศึกษา
การจัดการเรียนรู้ ตามหลักสิทธิมนุษยชน และความเป็นพลโลก (Human Right and Global Citizen)	1. การสร้างความตระหนักรู้ ในการอยู่ร่วมกันบนโลก 2. ความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizen) มากกว่าการเป็นพลเมือง ของประเทศ (National Citizen)	1. เข้าใจในสิทธิ เสรีภาพ กฎหมาย และความแตกต่างของบุคคล (เชื้อชาติ ศาสนา สีผิว การศึกษา และฐานะทางสังคม) 2. การรับฟังความคิดเห็น ของบุคคลอื่น
การจัดการเรียนรู้ ตามประชาธิปไตย (Democratic Principles)	1. การสร้างห้องเรียนให้อยู่บนพื้นฐาน ของความเป็นประชาธิปไตย 2. ห้องเรียนที่เป็นพื้นที่ปลอดภัย 3. ผู้เรียนมีพื้นที่ในการแสดงออก ความเห็นของตนเอง	1. การแสดงทัศนคติ 2. เคารพความคิดเห็น การรับฟัง การโต้แย้ง 3. การเชื่อมโยงความเห็น และชีวิตจริง
การจัดการเรียนรู้ โดยใช้สื่อสนับสนุน ความเป็นพลเมือง ตื่นรู้ (Media)	1. การใช้สื่อมัลติมีเดียสำหรับ การจัดการเรียนรู้ 2. ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น 3. การเชื่อมโยงสถานการณ์จริง ที่เกิดขึ้นทางสังคม	1. การใช้ปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นทางสังคม 2. การเชื่อมโยงสถานการณ์จริง เพื่อนำมาเปรียบเทียบ ความแตกต่างที่เกิดขึ้นกับชีวิต
การจัดการเรียนรู้ ในสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Societies)	1. เข้าใจถึงความเป็นอัตลักษณ์ ของบุคคลที่หลากหลาย 2. จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิด จิตสำนึกต่อโลก	1. ความเป็นอัตลักษณ์ของบุคคล 2. สังคมพหุวัฒนธรรม 3. การใช้กรณีศึกษา 4. การแสดงบทบาทสมมติ
การจัดการเรียนรู้แบบมี ส่วนร่วม (Participatory Activities)	1. การจัดการเรียนรู้ที่ทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัด การเรียนรู้	1. ปฏิสัมพันธ์ของบุคคล 2. การตัดสินใจอย่างสมเหตุผล 3. ทักษะภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 2) เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 3) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจของความเป็นพลเมืองดี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การวิจัยครั้งนี้เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 450 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นแบบประเมินค่า (Rating Scale) จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA)

ระยะที่ 2 การวิเคราะห์การประเมินความจำเป็นความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างเป็น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 450 คน โดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นได้ศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีสำหรับใช้ในการสอบถามความต้องการด้านสภาพที่เป็นอยู่และด้านสภาพที่คาดหวัง แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ตอนที่ 2 ความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีลักษณะเป็นแบบประเมินค่า (Rating Scale) ที่มีการตอบสนองคู่ (Duel- Response Format) จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วย 1) สถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ 2) ดัชนีความต้องการจำเป็น หรือ Modified Priority Needs Index: $PNI_{Modified}$ แล้วนำผลที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญมีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ คือ 1) ความตรงเชิงเนื้อหา ซึ่งข้อคำถามทุกข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่าเท่ากับ 1.00 และ 2) นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ภาพรวมด้านสภาพที่เป็นอยู่เท่ากับ 0.85 และภาพรวมด้านสภาพที่คาดหวัง เท่ากับ 0.86

ระยะที่ 3 การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในมิติต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาใช้ในการสร้างเครื่องมือ โดยกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ครู อาจารย์ นักวิชาการด้านสังคมศึกษา ด้านพลเมืองศึกษา ด้านสิทธิมนุษยชน ผู้ที่เคยแสดงออกด้านความคิดเห็นทางการเมืองในการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพทางการเมืองหรือผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง จำนวน 8 คน แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ผ่านการตรวจสอบคุณภาพทั้งค่าความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างทั้งฉบับได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 และการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยสรุปได้เป็น 3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน สามารถสกัดได้ 3 องค์ประกอบ และหมุนแกนแบบมุมฉากรวมทั้งหมด 12 ตัวแปร สามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรทุกตัวได้ร้อยละ 66.25 แต่ละองค์ประกอบมีตัวแปรต่าง ๆ คือ องค์ประกอบที่ 1 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.71-0.87 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ถึงร้อยละ 28.04 และองค์ประกอบว่า “การประท้วงและการเรียกร้อง” องค์ประกอบที่ 2 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.56 - 0.81 มีค่าน้ำหนักความแปรปรวนร่วมระหว่าง 0.75-0.82 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 19.19 ตั้งชื่อองค์ประกอบว่า “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” องค์ประกอบที่ 3 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.75 - 0.82 มีความแปรปรวนร่วม ระหว่าง 0.71-0.76 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 19.02 ตั้งชื่อองค์ประกอบว่า “กิจกรรมอาสา”

2. การวิเคราะห์การประเมินความต้องการจำเป็นความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน พบว่า ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นอยู่ระหว่าง 0.19-0.22 โดยภาพรวมพบว่ามีค่าเท่ากับ 0.20 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการประท้วงและการเรียกร้อง มีค่าดัชนีลำดับของความสำคัญจำเป็นสูงที่สุดเป็นลำดับแรก (0.22) รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง (0.21) และสุดท้ายคือด้านกิจกรรมอาสา (0.19)

3. การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า มีแนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีรายละเอียดดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี

1.1 การจัดการเรียนรู้ตามหลักสิทธิมนุษยชนและความเป็นพลโลก (Human Right and Global Citizen)

1.2 การจัดการเรียนรู้ตามหลักแบบประชาธิปไตย (Democratic Principles)

1.3 การจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อสนับสนุนความเป็นพลเมืองดี (Media)

1.4 การจัดการเรียนรู้ในสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Societies)

1.5 การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Activities)

2. การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้

การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง เข้าใจสิทธิ หน้าที่ของตน ห้องเรียนมีความสุข มีความท้าทาย ท้าทายยุคสมัย และเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น การพูดคุยในประเด็นที่จริงจัง โดยการนำประเด็นทางสังคมมาร่วมกันอภิปราย การเล่นเกม ละคร การโต้วาที การเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อให้ผู้เรียนมีมุมมองที่หลากหลาย และผู้เรียนสามารถเป็นเจ้าของบทเรียนได้

3. สื่อ/นวัตกรรมจัดการเรียนรู้

การเลือกใช้สื่อที่ความเหมาะสมกับชั้นเรียนและวัยของผู้เรียน เป็นเรื่องราวที่มีความน่าสนใจ สามารถตั้งคำถามจากสื่อได้ เช่น ข่าว ภาพยนตร์ เพลง นิยาย กรณีตัวอย่าง หรือประเด็นทางการเมืองทั้งในและต่างประเทศมาเป็นจุดตั้งต้นในการจัดการเรียนรู้

4. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การมุ่งเน้นการประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง ได้แก่ การแสดงความคิดเห็นระหว่างเรียน การลงมือปฏิบัติ การสัมภาษณ์ การเขียนสะท้อนความคิด การเล่าเรื่อง การทำโครงการ การทำแบบทดสอบร่วมกัน การประเมินตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการบูรณาการความรู้ที่หลากหลายจากการลงมือปฏิบัติ

การอภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบของการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยแยกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สกัดได้ 3 องค์ประกอบ และหมุนแกนแบบมุมฉากทั้งหมด 12 ตัวแปร อธิบายความแปรปรวนของตัวแปรทุกตัวได้ร้อยละ 66.25 แต่ละองค์ประกอบมีตัวแปรต่าง ๆ คือ องค์ประกอบที่ 1 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.71-0.87 อธิบายความแปรปรวนได้ถึงร้อยละ 28.04 คือ องค์ประกอบว่า การประท้วงและการเรียกร้อง องค์ประกอบที่ 2 น้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.56 - 0.81 ความแปรปรวนร่วมระหว่าง 0.75-0.82 อธิบายความแปรปรวน ได้ร้อยละ 19.19 คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และองค์ประกอบที่ 3 น้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง 0.75 - 0.82 ความแปรปรวนร่วม ระหว่าง 0.71-0.76 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 19.02 คือ กิจกรรมอาสา สอดคล้องกับแนวคิดของญาตินี เกิดผลเสรีรัฐ (2558) ที่ได้กล่าวว่า บุคคลที่มีความเข้าใจในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองและสังคมประชาธิปไตย ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และต้องอาศัยความรู้กับแนวคิดและโครงสร้างทางสังคมและการเมือง และมุ่งมั่นในการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและเป็นประชาธิปไตย (The Official Journal of the European Union, 2006: 7) รวมถึงมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง มีทัศนคติเชิงบวก สามารถรับมือและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคม การแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างสร้างสรรค์โดยการคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนและสังคม เป็นสำคัญ (South, 2015; Hopkins & Rippon, 2015) ทั้งนี้จำเป็นต้องเข้าใจโครงสร้างของระบบการเมือง การปกครอง และการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศ รู้และเข้าใจขอบเขตภารกิจ และกลไกการควบคุมตรวจสอบบุคลากรทางการเมืองด้วย (Thai Civic Education (2556: 18-20) สอดคล้องกับงานวิจัยของกรวรรณ เกียรติไกรวัลศิริ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่องการสร้างความเป็นพลเมืองผู้ตื่นรู้ตามระบอบประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า หนังสือแบบเรียนมีสาระครอบคลุมความรู้ขั้นต้นเกี่ยวกับหลักการสำคัญของประชาธิปไตย และประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ แต่มีจุดเน้นไปที่บทบาทของชนชั้นนำมากกว่าบทบาทพลเมืองในการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยข้อจำกัดมาจากหนังสืออ่านประกอบที่เกี่ยวกับเรื่องราวการมีส่วนร่วมของพลเมืองไม่ได้รับความสนใจ หรือมีไม่เพียงพอต่อมาเมื่อศึกษาถึงการจัดกิจกรรมการเรียนที่เหมาะสมในชั้นเรียนพบว่า การจัดการเรียนการสอนมีความจำกัด ส่วนหนึ่งมาจากขาดแรงจูงใจของทุกฝ่าย และเป้าหมายของการศึกษาเน้นไปที่การสอบเข้ามหาวิทยาลัย กิจกรรมนอกชั้นเรียนเป็นพื้นที่เรียนรู้ที่สำคัญแต่การมีส่วนร่วมของนักเรียนโดยทั่วไปจำกัด และยังไม่ได้รับการส่งเสริม

อย่างเป็นระบบเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายความเป็นเลิศทางวิชาการ อีกทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรินทร์ สิริพงษ์ธนภัทร (2566) ได้ศึกษาเรื่องวิจัยการเสริมสร้างคุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ของผู้เรียนโดยการตั้งคำถามแบบโสเครติส โดยเน้นกระบวนการถามตอบด้วยประเด็นที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์และเรียนรู้จากการตอบคำถามจะเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้จากการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์แบบโสเครติส และทฤษฎีการเรียนรู้ที่สอดรับในการจัดการเรียนรู้ พบว่า การตั้งคำถามแบบโสเครติสสามารถ แบ่งออกได้เป็น 8 ประเด็นการตั้งคำถาม ได้แก่ 1) คำถามเพื่อเป็นความคิด 2) คำถามเพื่อให้สร้างความเข้าใจแจ่มชัด 3) คำถามเพื่อขบคิดความแจ่มชัดนั้นให้เกิดเป็นมโนทัศน์ 4) คำถามเพื่อแสวงหาสมมติฐานอื่นหรือก่อให้เกิดสมมติฐาน 5) คำถามเพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนสมมติฐานนั้น 6) คำถามเพื่อขยายมุมมองจากสิ่งที่ได้ 7) คำถามเพื่อให้อนุมานพยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น และ 8) คำถามเพื่อพิสูจน์คำจำกัดความโดยการสร้างเงื่อนไขให้ผู้เรียนได้คิดอย่างมีวิจารณญาณในทุกประเด็นคำถามและสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพุทธพิสัยของบลูม เป็นการสร้างเกราะป้องกันทางปัญญาให้แก่ผู้เรียนจากการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญเพื่อการสร้างสังคมที่น่าอยู่อย่างยั่งยืนและยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Akin, Sibel and et al. (2017) ได้เสนอว่าการส่งเสริมการเป็นพลเมืองตื่นรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับเป็นแนวทางการศึกษาในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีอยู่ของสังคมที่จะช่วยเหลือนักเรียนในด้านการพัฒนาความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และค่านิยมในการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในชีวิตประชาธิปไตย

2. ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

1. ผลการประเมินความต้องการจำเป็นด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง เมื่อพิจารณาค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นพบว่า ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นอยู่ระหว่าง 0.02-0.52 โดยภาพรวมของด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีค่าเท่ากับ 0.22 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมืองในระดับชาติหรือท้องถิ่น” มีค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงที่สุดเป็นลำดับแรก (0.52) รองลงมาเป็น “ฉันเป็นหนึ่งในผู้สมัครรับเลือกเป็นคณะกรรมการนักเรียน” (0.37) และฉันเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการนักเรียน (0.34) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม รวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (ญาสินี เกิดผลเสริฐ, 2558) แต่ต้องมีความเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับชาติและนานาชาติ (Cogan, 1997) สอดคล้องกับ Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber (2008) ที่กล่าวว่า ความมั่นใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองความไว้วางใจและความจงรักภักดีต่อหลักการและระบอบประชาธิปไตย การเปิดกว้างต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกันคือ รูปแบบของการมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในสังคม (Lange et

al., 2013) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sule Egüz (2020) ได้ศึกษาเรื่อง การเป็นพลเมืองตื่นรู้มุมมองของครูสังคมศึกษาก่อนรับราชการ พบว่า ทักษะที่พลเมืองตอบมากที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางสังคมและทักษะการสังเกต และยังสอดคล้องกับอัญชลี เรือนแก้ว (2560) ได้ทำการศึกษาเรื่องการประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ผลการศึกษาพบว่า 1) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อแบ่งปันองค์ความรู้และวิธีการจัดการเรียนรู้ 2) การพัฒนาทักษะการใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ในการสื่อสารเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ 3) การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ 4) การศึกษาข้อมูลจากการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ และ 5) การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ และติดตามองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทางวิชาการและวิชาชีพ

2. ผลการประเมินความต้องการจำเป็นด้านกิจกรรมอาสา เมื่อพิจารณาค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นพบว่า ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นอยู่ระหว่าง 0.17-0.23 โดยภาพรวมของด้านกิจกรรมอาสา มีค่าเท่ากับ 0.19 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันทระดมทุนสนับสนุนทรัพยากร เพื่อประโยชน์ต่อสังคมในการช่วยเหลือ ผู้ที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตหรือได้รับความเดือดร้อน” มีค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงที่สุดเป็นลำดับแรก (0.23) รองลงมาเป็น “ฉันทลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม” (0.19) และ “ฉันทหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมอย่างเต็มความสามารถและกำลังของตนเอง” (0.18) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การลดความเห็นแก่ตัวลง และการมีจิตสาธารณะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ (นภาพร แสงนิล, 2561) และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมกับผู้อื่นในการทำประโยชน์และสร้างความเจริญอกงามให้กับสังคม (Turner & Hamilton, 2003) สอดคล้องกับ Muir & Parker (2014) กล่าวว่า การส่งเสริมความยุติธรรม และความเสมอภาคในสังคม การให้ความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนและสังคมให้มีความอยู่ และยังคงสอดคล้องกับบทความของ Kennedy (2007) ได้อธิบายว่ากิจกรรมอาสาเป็นการแสดงออกด้านพฤติกรรมส่วนบุคคล ในด้านกิจกรรมอาสา ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม และการมีส่วนร่วมในชุมชนของตนเอง เช่น การทำจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ การมอบเงินเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และสอดคล้องกับแนวคิดของ Schulz (2005) ได้เสนอว่าเราต้องมองข้ามในประเด็นของความเป็นพลเมืองออกไป ซึ่งได้เสนอโครงสร้างมิติอันเป็นพื้นฐานที่ดีในการศึกษาความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ได้แก่ 1) ภาระหน้าที่ทางการเมือง (Political obligations) 2) สิทธิทางการเมือง (Political rights) 3) กิจกรรมอาสาสมัคร (Voluntary activities) และ 4) กิจกรรมการประท้วง (Protest activities)

3. ผลการประเมินความต้องการจำเป็นด้านการประท้วงและการเรียกร้อง เมื่อพิจารณา ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น พบว่า ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นอยู่ระหว่าง 0.08-0.30 ด้านการประท้วงและการเรียกร้องมีค่าเท่ากับ 0.22 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า “ฉันเข้าร่วมการเดินขบวนหรือการชุมนุมที่สันติและปราศจากความรุนแรง” มีค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงที่สุดเป็นลำดับแรก (0.30) รองลงมา เป็น “ฉันเข้าร่วมการปิดกั้นการจราจรซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้” (0.26) และ “ฉันเข้าร่วมยึดอาคารซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้” (0.25) ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการที่พลเมืองมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจที่ดี มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน มีทัศนคติเชิงบวก สามารถรับมือและปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมเพื่อให้แก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างสร้างสรรค์ (South,2015; Hopkins & Rippon, 2015) มีความกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเหมาะสมบนหลักการประชาธิปไตย และคำนึงถึงความยุติธรรมและความเสมอภาคทางสังคม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2557) สอดคล้องกับ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2554) ได้กล่าวว่าพลเมืองที่ตื่นรู้ต้องมีความตั้งใจที่จะแก้ปัญหาคความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มีจริยธรรมและคุณธรรม สามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน (Cogan, 1997) และการดำเนินการทางการเมืองต้องโดยใช้ความรู้ ทักษะ ค่านิยม/ทัศนคติ และความมุ่งมั่นที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์สาธารณะ เช่น การแก้ปัญหากลุ่ม การพูดในที่สาธารณะ การร้องทุกข์ (Petitioning) การประท้วง (Protest) และการออกเสียงลงคะแนน Lange et al. (2013) และสอดคล้องกับ Kennedy (2007) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าพฤติกรรมที่เป็นการแสดงออก แสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมต่อสังคม เช่น การปิดกั้นการจราจร การยึดอาคาร การลงชื่อเพื่อเรียกร้อง การเดินขบวน การพนสี การปิดถนน และการยึดอาคารเป็นการเรียกร้องแบบหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Şule Egüz (2020) ได้ศึกษาเรื่อง การเป็นพลเมืองตื่นรู้มุมมองของครู สังคมศึกษาก่อนการเข้ารับราชการ พบว่า การเคารพความแตกต่างยอมรับความเป็นหนึ่งใจเดียวกัน ทัศนคติประชาธิปไตย ความไวต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและความรักธรรมชาติ จิตสำนึกในประวัติศาสตร์ ความมั่นใจในตนเอง ความมีอิสระ สันติภาพ ความเท่าเทียม การนับถือตนเอง การควบคุมตนเอง

3. ผลการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

1. การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ดังนี้

1.1 การจัดการเรียนรู้ตามหลักสิทธิมนุษยชนและความเป็นพลโลก (Human Right and Global Citizen) เป็นการสร้างความตระหนักรู้ในการอยู่ร่วมกันบนโลก ในแบบที่เป็นพลเมืองโลก (Global Citizen) มากกว่าการเป็นพลเมืองของประเทศ (National Citizen) ทั้งนี้อาจเป็น

เพราะว่าการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรมสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) สอดคล้องกับ สิริวรรณ ศรีหพล (2554: 166-167) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้จึงควรเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน โดยอย่างยิ่งการสอนเพื่อพัฒนาเจตคติและวิธีคิด ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเรียนจากสิ่งที่ย่างไปสู่สิ่งที่ยากและซับซ้อนขึ้น และจากสิ่งใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่ห่างจากตัวผู้เรียนหรือเรียนจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปสู่สิ่งที่เป็นนามธรรม สอดคล้องกับ Cogan (1997) ได้อธิบายลักษณะพลเมืองดีที่รู้ว่ามีความเป็นสากล ประกอบด้วยการมีความรู้สามารถมองเห็นเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลกเฉกเช่นเป็นสมาชิกของสังคมโลก เข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน แสดงให้เห็นถึงบทบาทในการอนุรักษ์และเชื่อถือในกฎเกณฑ์ คือ การรู้จักยอมรับในสิทธิอำนาจในทางกฎหมาย ยอมรับในความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย และมีความรักชาติ มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในสังคมนานาชาติ และมีความสามารถในการตั้งคำถามและแสดงความคิดเห็น (Davies, Gregory, and Riley, 2002: 44-48)

1.2 การจัดการเรียนรู้ตามหลักแบบประชาธิปไตย (Democratic Principles) เป็นการสร้างห้องเรียนให้อยู่บนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งเป็นห้องเรียนที่เป็นพื้นที่ที่ปลอดภัย เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นที่ในการแสดงออกความเห็นของตนเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พลเมืองต้องมีความเข้าใจในหลักพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย เข้าใจสิทธิ และความรับผิดชอบต่อสังคม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ (Lange et al., 2013) และยังต้องมีความรู้ (Knowledge) ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ระบบการเมือง มีค่านิยมและทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตย เช่น ความหวังในสิทธิและสวัสดิการของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อสังคม (social responsibility) ความอดทนและการเคารพในความแตกต่างและสิทธิมนุษยชน (human rights) การยอมรับหลักนิติธรรม (Law) เชื่อมั่นในประชาธิปไตยและสันติภาพ (Peace) และมีจิตใจที่เปิดกว้างและวิพากษ์วิจารณ์ (criticism) (Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber, 2008) สอดคล้องกับ Thai Civic Education (2556: 18-20) ได้กล่าวว่า การมีภราดรภาพ การเคารพความแตกต่าง คือ ลักษณะของบุคคลในระบอบประชาธิปไตยย่อมมีความแตกต่างกันในทางความคิดเห็นหรืออื่น ๆ ได้ และในการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยจำเป็นต้องทำอย่างรอบคอบ (Lowndes, 1998; Fung and Wright, 2003; Barnes et al., 2007; Brannan et al., 2007)

1.3 การจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อสนับสนุนความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Media) เป็นการใช้สื่อมวลชนเพื่อการจัดการเรียนรู้โดยให้เข้าถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากสื่อมวลชนเดียว เชื่อมโยงสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นทางสังคมเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเข้าใจบทบาทของสื่อในชีวิตส่วนตัวสังคม และความตระหนักในประเด็นสาธารณะและชุมชน ตลอดจนเหตุการณ์ปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อสังคมระดับชาติ และระดับโลกเป็นเรื่องที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงได้ (Lange et al., 2013) สอดคล้องกับ Thai Civic Education (2556: 18-20) ได้กล่าวว่า คิดอย่างมีวิจารณญาณ และมีเหตุผล ด้วยเหตุที่สภาพการณ์ของสังคมมีความซับซ้อนข้อมูลความจริง (Fact) ความเป็นจริง (Reality) และความจริง (Truth) ที่เกิดขึ้นซึ่งไม่สามารถสื่อสารกันได้อย่างครบถ้วน เนื่องจากมีกำแพงของกรอบความคิดของการรับรู้และประสบการณ์เดิมที่แตกต่างกันของแต่ละคน รวมทั้งต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) บริโภคสื่ออย่างมีวิจารณญาณ การมีวัฒนธรรมตั้งคำถาม (Questioning culture) ต่อข้อมูลสารสนเทศ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ การแยกความรู้ ออกจากความเชื่อ ความรู้สึกได้ กล่าวที่จะก้าวพ้นไปจากวิถีคุ้นชินที่ปลอดภัย (Leaving from comfort zone) รวมทั้งความสามารถในการทิ้งความรู้เดิมและสร้างความรู้ใหม่ (De-learn and re-learn) ได้ สอดคล้องกับ Kirilin (2003: 156) กล่าวว่า ใช้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์มาทำการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นต้องให้พลเมืองต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาทักษะที่จำเป็น การมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยอย่างรอบคอบ

1.4 การจัดการเรียนรู้ในสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Societies) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เข้าใจถึงความเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลที่หลากหลาย นำมาจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสร้างจิตสำนึกต่อโลก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเข้าใจ ยอมรับและอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม คือ คุณลักษณะของปัจเจกบุคคลและความเป็นสากลอย่างแท้จริง (Cogan, 1997) สอดคล้องกับ Hoskins, Vilaba, Van Nijlen and Barber, 2008) กล่าวว่า ค่านิยม (Values) คือ การยอมรับหลักนิติธรรม อดทนและการเคารพในความแตกต่าง ความเชื่อในความยุติธรรมทางสังคม และเชื่อในความสำคัญของประชาธิปไตย และสอดคล้องกับ Lange et al. (2013) ได้ อธิบายคุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ เมื่อสำเร็จการศึกษาควรมีลักษณะสำคัญ คือ การเข้าใจและเห็นคุณค่าของความแตกต่างทุกประเภท (วัฒนธรรม เชื้อชาติ เพศ และศาสนา) ที่มีอยู่ในบริบทระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับโลก และดำเนินการเพื่อจัดการกับความแตกต่างทุกประเภท (วัฒนธรรม เชื้อชาติ เพศ และศาสนา) ในสังคมพหุวัฒนธรรม และแก้ไขความขัดแย้งทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี (Peaceful Way) ทั้งการเห็นคุณค่าของคนเท่าเทียมกัน ยอมรับความแตกต่าง รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพสิทธิของผู้อื่นมีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีการฝึกฝนให้มีการแสดงสิทธิและหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย (สุจิตรา วันทอง, 2554) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ

Sule Egüz (2020) ได้ศึกษาเรื่อง การเป็นพลเมืองตื่นรู้มุมมองของครูสังคมศึกษาก่อนรับราชการ ผลการวิจัยพบว่า การเคารพความแตกต่างยอมรับ ความเป็นหนึ่งใจเดียวกัน ทักษะคติประชาธิปไตย ความไวต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและความรักธรรมชาติ จิตสำนึกในประวัติศาสตร์ ความมั่นใจในตนเอง ความมีอิสระ สันติภาพ ความเท่าเทียม การนับถือตนเอง และการควบคุมตนเอง เป็นสิ่งที่สำคัญในสังคมที่ยอมรับความแตกต่าง

1.5 การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Activities) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ทุกภาคส่วน เช่น ผู้เรียน ผู้สอน ผู้บริหาร ผู้นำชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมรวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (ญาศินี เกิดผลเสริญ, 2558) จะช่วยส่งเสริมความสามารถของพลเมืองที่ช่วยให้บุคคลมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในชีวิตของพลเมืองโดยอาศัยความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและโครงสร้างทางสังคมและการเมือง และความมุ่งมั่นในการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและเป็นประชาธิปไตย (The Official Journal of the European Union, 2006: 7) สอดคล้องกับ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2554) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และรู้จักรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองในสังคม การมีสมรรถภาพในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีวิธีคิดอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับ Nelson & Kerr (2006) ที่ได้กล่าวว่า การมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมในสังคมภาคประชาชน ภาคชุมชน หรือชีวิตในทางการเมือง อันประกอบด้วย ความเคารพซึ่งกันและกัน และการไม่ใช้ความรุนแรง ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับหลังสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย รวมถึงการทำหน้าที่ของรัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อประชาธิปไตยแบบตัวแทนการทำหน้าที่อื่น เช่น การลงคะแนนเสียง รวมถึงการมีส่วนร่วมในชุมชน สอดคล้องกับ Kirilin (2003: 156) อธิบายว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์มาทำการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นต้องให้พลเมืองต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาทักษะที่จำเป็น การมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยอย่างรอบคอบ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กันยาร์ตัน นิลภา (2556) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า 1) กิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วย แนวคิดพื้นฐานของกิจกรรม วัตถุประสงค์ของกิจกรรม เนื้อหาของกิจกรรม กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยกิจกรรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และคู่มือมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลการทดลองใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า 1) มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วม หลังเรียนสูง

กว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ความเป็นพลเมืองตื่นรู้
ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมหลังเรียนอยู่ในระดับมาก

2. การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้

การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง เข้าใจสิทธิ หน้าที่ของตน
ห้องเรียนมีความสุข มีความท้าทาย ท้าทายยุคสมัย และเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น
การพูดคุยในประเด็นที่จริงจัง โดยการนำประเด็นทางสังคมมาร่วมกันอภิปราย การเล่นเกม การโต
วาที การเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อให้ผู้เรียนมีมุมมองที่หลากหลาย และผู้เรียนสามารถเป็นเจ้าของ
บทเรียนได้ สอดคล้องกับ สมพร โตนวล (2551: 123) ที่กล่าวว่า ครูจำเป็นต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จัก
ใช้พลังความนึกคิด (Power of Mind) อย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) ผสมผสาน
จินตนาการในเรื่องนามธรรม การจัดการเรียนการสอนต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างครูผู้สอนและ
ผู้เรียน ความสนใจ และความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนจะสามารถ
สนองตอบความต้องการ ทำให้ผู้เรียนได้ข้อมูลข้อเท็จจริง และหลักการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เมื่อผสมผสาน
เข้ากับความสามารถและทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณยอมทำให้ผู้เรียนด้วยการสร้างความคิดรวบ
ยอด (Concept) ได้ดีกว่าและเร็วกว่า สอดคล้องกับ ดวงกมล สิ้นเพ็ง (2551: 53-54) ได้เสนอว่า
การจัดการเรียนรู้ที่ทำทลาย คาดหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ทั้งในส่วนตัวความรู้ด้วยตนเอง
จัดการตัวเองได้มีวินัยในตนเองทั้งด้านการเรียน และการดำเนินชีวิตเน้นการจัดการกิจกรรมที่เป็นจริง
เพื่อให้ผู้เรียนได้นำความรู้ และความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง

3. สื่อ/นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้

การเลือกใช้สื่อที่ความเหมาะสมกับชั้นเรียนและวัยของผู้เรียน เป็นเรื่องราวที่มีความน่าสนใจ
สามารถตั้งคำถามจากสื่อได้ เช่น ข่าว ภาพยนตร์ เพลง นิยาย กรณีตัวอย่าง หรือประเด็นทาง
การเมืองทั้งในและต่างประเทศมาเป็นจุดตั้งต้นในการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สื่อการ
เรียนรู้ต้องสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน และกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียน
มองเห็นภาพของสิ่งที่เรียน เกิดมโนทัศน์ด้วยตนเอง (พวงเล็ก อุตรระ, 2539) สอดคล้องกับ
อัญชลี ธรรมะวิสิกุล (2558) ที่กล่าวว่า การระดมความคิด การนำชมนอกสถานที่เรียน การใช้อุปกรณ์
เครื่องมือประกอบ ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ดีจะช่วยให้การถ่ายทอดเนื้อหา
สาระการสร้างพลเมืองเป็นไปอย่างสมบูรณ์ และเอื้อให้นักเรียนทดลองฝึกฝนความเป็นพลเมือง
ในเชิงปฏิบัติอีกด้วยและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นฤมล อุดมคุณ (2552: 119) พบว่า
การใช้นวัตกรรมการเรียนการสอนมาเพื่อใช้พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษานั้น
เป็นวิธีการที่ช่วยพัฒนาด้านกระบวนการคิดและสามารถนำมาแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้
ได้อย่างทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน และยังช่วยในส่วนของบรรยากาศในการเรียนการสอน
ให้มีความสุขสนุกสนาน มีบรรยากาศที่น่าเรียนรู้ และพบว่านวัตกรรมด้านสื่อการสอน จะเน้นการกระตุ้น

การเรียนรู้ที่มีสีสัน เช่น การเรียนรู้ผ่านสื่อการ์ตูน เป็นต้น การนำนวัตกรรมด้านสื่อการสอนมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้อของผู้เรียนในวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

4. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การมุ่งเน้นการประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง ได้แก่ การแสดงความคิดเห็นระหว่างเรียน การลงมือปฏิบัติ การสัมภาษณ์ การเขียนสะท้อนความคิด การเล่าเรื่อง การทำโครงการ การทำแบบทดสอบร่วมกัน การประเมินตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการบูรณาการความรู้ที่หลากหลายจากการลงมือปฏิบัติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การวัดและประเมินเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียนจึงเน้นการประเมินเพื่อพัฒนามากกว่าการประเมินเพื่อตัดสิน เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Evaluation) ทั้งนี้ครูควรมุ่งเน้นไปที่การวัดและประเมินพฤติกรรมและคำพูดการเขียนสะท้อนความคิด การเล่าเรื่อง การประเมินตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการบูรณาการความรู้ ที่หลากหลายที่ผู้เรียนแสดงออกโดยใช้การสังเกตพฤติกรรม นอกจากนี้ครูอาจเปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมกันประเมินตนเอง โดยครูควรใช้การวัดและประเมินที่มีเครื่องมือวัดและเกณฑ์ที่ชัดเจน และครูต้องมีความยุติธรรมในการประเมิน ครูควรออกแบบการวัดและประเมินผลโดยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบแต่ละด้านของความเป็นพลเมืองต้นรู้ในแต่ละด้าน สอดคล้องกับเอมอร์ จังศิริพรภรณ์ (2546: 135) ที่กล่าวว่า การวัดและประเมินผลที่ดี ครูต้องเรียบเรียงข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามสภาพจริง และให้ข้อมูลป้อนกลับแก่นักเรียนว่านักเรียนมีจุดเด่นจุดที่ต้องปรับปรุงอย่างไร เพื่อให้นักเรียนเกิดเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้แนวทางการวัดและประเมินผล เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองต้นรู้ คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการประเมินภาคปฏิบัติโดยเครื่องมือและเกณฑ์การวัดและประเมิน คือ แบบบันทึกพฤติกรรม แบบประเมินค่าแบบสำรวจพฤติกรรม แบบสัมภาษณ์ทั้งแบบทางการและกึ่งทางการ แบบมีโครงสร้างหรือแบบไม่มีโครงสร้าง แบบประเมินการปฏิบัติ สอดคล้องกับ ศิริเดช สุชีวะ (2546) ที่กล่าวว่าวิธีการวัดและประเมินผลประกอบด้วย 3 วิธี คือ การทดสอบเหมาะสมกับการวัดความสามารถของนักเรียน การสอบถามสัมภาษณ์เหมาะสมกับการวัดคุณลักษณะที่เป็นสิ่งเฉพาะตัวของนักเรียน แต่ละบุคคล และการสังเกตพฤติกรรมเหมาะสมกับการวัดคุณลักษณะที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจนโดยแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่สะท้อนความคิดภายในของนักเรียน และการเรียนการสอนที่มีการประเมินที่หลากหลาย มีการพิจารณาถึงพัฒนาการของผู้เรียนที่เป็นการประเมินติดตามในระหว่างที่ผู้เรียนอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เห็นพัฒนาการของความเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง (สุดาพร ปัญญาพฤกษ์และเสริมศรี ไชยศร, 2558: 23) และสอดคล้องกับศิริชัย กาญจนวาสี (2556: 19-23) ที่กล่าวว่า การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง เช่น การตรวจแฟ้มสะสมผลงาน การตรวจโครงการ เป็นการวัดและประเมินผลผลงานที่ต้องให้ข้อมูลป้อนกลับแก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนผลิตงานที่มีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1.1 ควรสนับสนุนให้ครูได้นำแนวทางการจัดการเรียนรู้ไปใช้เพื่อเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สาระอื่น ๆ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รวมทั้งกลุ่มสาระอื่น ๆ ในรูปแบบของการบูรณาการ หรือที่มีลักษณะของรายวิชาหรือธรรมชาติของรายวิชาที่เหมาะสมต่อการการพัฒนาทักษะความรู้ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์กับนักเรียน

1.2 ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ครูนำแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายไปใช้ในการสร้างและพัฒนาทักษะที่สำคัญจำเป็นของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนในโรงเรียน เพราะเป็นสิ่งสำคัญในการปรับใช้ในชีวิตจริงได้ในอนาคต โดยดำเนินการจัดประชุม สัมมนา หรืออบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมให้ครูผู้สอนสังคมศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระสำคัญของความเป็นพลเมืองดี หลักการ วัตถุประสงค์ และแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน

1.3 ควรสนับสนุนให้ครูนำแนวทางการจัดการเรียนรู้ไปใช้เพื่อเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สาระอื่น ๆ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รวมทั้งกลุ่มสาระอื่น ๆ ที่มีลักษณะหรือมีธรรมชาติของรายวิชาที่เหมาะสมต่อการการพัฒนาทักษะกระบวนการและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้และกลยุทธ์ในการการสร้างพลเมืองดีในแบบอื่น ๆ เนื่องจากบริบทพื้นที่ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละโรงเรียนที่มีความแตกต่างกัน

2.2 ก่อนนำแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายไปใช้ ครูควรศึกษาองค์ประกอบความเป็นพลเมืองดีให้ชัดเจน ทั้งความหมาย คุณลักษณะที่สำคัญ และลักษณะสำคัญของแต่ละองค์ประกอบ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบด้านการประจักษ์และการเรียกร้องที่มีความสำคัญมากที่สุด

ต่อความเป็นพลเมืองตื่นรู้ โดยอาจชี้ให้เห็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย และมีความท้าทาย และมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคมให้มากที่สุด

2.3 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลและวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ของนักเรียนระดับชั้นอื่น ๆ เช่น นักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตอนต้นหรือระดับอาชีวศึกษา เป็นต้น เพื่อศึกษาองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ในแต่ละ ระดับชั้น แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปปรับใช้ในการนำเสนอแนวทางการจัดเรียนรู้เพื่อเสริมสร้าง ความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นของแต่ละระดับชั้นของการศึกษา ได้อย่างเหมาะสมตามช่วงวัย และระดับการเรียนรู้ของผู้เรียน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กลุ่ม Thai Civic Education. (2556). **กรอบแนวคิดหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง
ในระบบประชาธิปไตยของไทย (Conceptual framework for Thai Democratic
Citizenship Education Curriculum)**. กรุงเทพฯ: บริษัท เทคนิค อิมเมท จำกัด.
- กรวรรณ เกียรติไกรวัลศิริ. (2557). **การสร้างความเป็นพลเมืองผู้ตื่นรู้ตามระบอบประชาธิปไตย
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมสุขภาพจิต. (2560). **รายงานประจำปีกรมสุขภาพจิต ปี2560**.
กองยุทธศาสตร์และแผนงาน. กรุงเทพฯ: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- กันยารัตน์ นิลภา. (2566). **การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมที่เสริมสร้าง
ความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้านการเป็นพลเมืองมีส่วนร่วมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- คมศร วงษ์รักษา. (2540). **การเปรียบเทียบคุณภาพและความสอดคล้องของเทคนิคการ
จัดเรียงลำดับความสำคัญที่อิงโมเดลความแตกต่างในการประเมินความต้องการจำเป็น**.
วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์บัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2560). **อุดมคติวิทยาลักษณ์หลักสูตรสังคมศึกษาเพื่อปวงชน**. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2561). **องค์ความรู้หลักสูตรและการสอนสังคมศึกษา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- จิตานันท์ สัตตรัตน์พรหม. (2556). **การรับรู้ความเป็นพลเมืองดีอาเซียนของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดนาเอื้อง จังหวัดลำปาง**. ศีรษะศาสตร์มหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จินตนา ศรีนุกุล. (2557). **ศูนย์เรียนรู้การเมืองและการเลือกตั้งอาเซียน: แนวทางการให้การศึกษา
เพื่อสร้างพลเมืองในระบบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: กระทรวงต่างประเทศ.
- ญาสินี เกิดผลเสริฐ. (2558). **การพัฒนาทฤษฎีสู่ความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว**.
วารสารบริหารการศึกษา, 5(2), 166-175.
- ดวงใจ เขมวีรัตน์. (2556). **การศึกษาลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัย
เทคโนโลยี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2555). **ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย (Citizenship in Thailand).**

กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

ดวงกมล สีนเพ็ง. (2551). **การพัฒนาผู้เรียนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง.**

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทรงสิริ วิจิรานนท์. (2556). **คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยี**

ราชชมงคลพระนคร. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2554). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง.** กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.

_____. (2555). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง Civic Education for Thai Society.**

กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.

ทิตินา แคมมณี. (2557). **ศาสตร์การสอน.** (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

ธนนต์ นิยมญาติ, เพ็ญพนา พ่วงแพ และวสุวัตต์ วงศ์พันธุ์เศรษฐ์. (2565). **ความต้องการจำเป็น**

ในการส่งเสริมความสามารถความคิดเชิงระบบในรายวิชาสังคมศึกษา.

วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565)

ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2548). **แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง.** นนทบุรี: วิทยาลัยพัฒนา

การปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.

นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). **โมเดลลิสเรล: สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัย.**

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นริศ จันทวรรณ. (2559). **ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย: กรณีศึกษานักศึกษา**

มหาวิทยาลัยรามคำแหงระดับปริญญาตรี ส่วนกลาง. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัย**

ราชภัฏพระนคร, 7(1), 103-113

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง : พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้าง**

ประชาธิปไตยที่คน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์ จำกัด.

ประเวศ วะสี. (2546). **การพัฒนามนุษย์แนวใหม่เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน.** กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. (2562). **เปิดโลกจิตวิทยาเด็ก.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน

การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

ปลินธร เพ็ชรฤทธิ์. (2550). **สภาพและปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนเพื่อพัฒนา**

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้นักเรียนมัธยมศึกษาของครูสังคมศึกษา. (ปริญญาครุศาสต

รมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประนอม เดชชัย. (2536). **เสริมทักษะการเรียนรู้การสอนวิชาสังคมศึกษา.**

กรุงเทพฯ: ภาควิชามัธยมศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พิชาติ แก้วพวง. (2563). **ศาสตร์การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิณสุดา สิริธรรังศรี. (2553). **รายงานการวิจัยเรื่อง ภาพอนาคตการศึกษาไทย 10-20 ปี**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- พิบูลศรี วาสนสมสิทธิ์. (2547). **การสอนสังคมศึกษา หน่วยที่ 6 การพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษา**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พีร์นิตี สิริธีรราดล. (2564). **ผลของโปรแกรมการจัดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของโลก ของนักศึกษาในระดับปริญญาตรี: การวิจัยผลานวิธี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาจิตวิทยาประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประณี อุทัย เจนจิต. (2550). **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ: เกรทเอ็ดดูเคชั่น.
- พัฒน์นิดา อุปหนอง และคณะ. (2566). **การประเมินความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างความรักชาติ ศาสน กษัตริย์ และความเป็นไทยของนักศึกษาครู**. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- มยุรีย์ เขียวฉะอ้อน. (2541). **การประเมินความต้องการจำเป็นด้านทักษะพื้นฐานของครูอนุบาลโดยใช้การวิเคราะห์งาน**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาวิจัยการศึกษา). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เมษา นวลศรี. (2565). **การวิจัยทางการศึกษา: แนวคิดสู่การปฏิบัติ**. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- มาเรียม นิลพันธุ์. (2558). **วิธีวิจัยทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: ศูนย์วิจัยและพัฒนาทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ฤชชุดา เทพยากุล. (2554). **การศึกษาวิชาความเป็นพลเมือง**. **วารสารเรียนรู้ประชาธิปไตย ปีที่ 3**. ฉบับที่ 9 มกราคม - มีนาคม 2554.
- ยุทธิ์ ไกรวรรณ. (2557). **วิเคราะห์สถิติหลายตัวแปร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรินทร์ ชาญศิลป์. (2561). **ความเป็นพลเมืองของเยาวชนไทย**. **วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**, 5(1), 187-209.
- วลัย พานิช. (2542). **ความเป็นพลเมืองดีในวิชาสังคมศึกษา การวิเคราะห์หลักสูตรมัธยมศึกษาประมวลงบความการเรียนการสอนและการวิจัยระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2555). **ครูสังคมศึกษากับการพัฒนาทักษะแก่นักเรียน**. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วสันต์ พรพุทธิพงษ์ และคณะ. (2558). “การรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร.” Veridian E Journal, Silpakorn University 8, 1 (มกราคม - เมษายน 2558): 1331- 1339.
- _____. และคณะ. (2557). แนวทางการศึกษาเพื่อการสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา.
- วรินทร์ สิริพงษ์ฉัตร. (2566). การเสริมสร้างคุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ของผู้เรียน โดยการตั้งคำถามแบบโสเครติส. (The Enhancement of Active Citizenship for Learners through Socratic Questioning). Journal of Education Studies, 51(1), 1-13.
- วันเพ็ญ วรรณโกลม. (2542). การสอนสังคมในระดับมัธยมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- วัชรา เล่าเรียนดี. (2554). รูปแบบและกลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัชรา เล่าเรียนดี และคณะ. (2560). กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อพัฒนาการคิดและยกระดับคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 12. นครปฐม: เพชรเกษม พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์
- วินิจ ฉาเจริญ. (2563). การพัฒนาพลเมืองสู่โมเดลพลเมืองที่ตื่นตัวในสังคมประชาธิปไตยของไทย. วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์.
- วิวัฒน์ อินทมานนท์. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์การศึกษา ดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน (การสอนสังคมศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วศิน อินทสระ. (2538). จริยธรรมกับบุคคล. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- สุดาพร ปัญญาพฤกษ์ และเสริมศรี ไชยสร. (2558). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์เชิงสังคมเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมที่จำเป็นสำหรับวิชาชีพครูยุคใหม่. วารสารการวิจัยกาสะลองคำ. 9 (2), 15–26.
- สิริวรรณ ศรีพหล. (2552). การจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์. (2553). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในประเทศไทย: สถานภาพ ความท้าทาย และข้อเสนอแนะ (Civic Education in Thailand: Status, Challenges, and Recommendations). กรุงเทพฯ: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- _____. (2554). การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2544). “ความหมายและความสำคัญของการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education).” ใน การประชุมวิชาการ สถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชน ความยั่งยืนของประชาธิปไตย, 87-120. นนทบุรี: ธรรมมถการพิมพ์.
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2554). ยุทธศาสตร์การจัดการการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองและพลโลก ในศตวรรษที่ 21. Paper presented at the การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า, ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย.
- สุดาพร ปัญญาพฤกษ์ และเสริมศรี ไชยศร. (2558). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน ตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์เชิงสังคม เพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมที่จำเป็น สำหรับวิชาชีพครูยุคใหม่. วารสารการวิจัยกาสะลองคำ. 9 (2), 15–26.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2566). แนวคิดเกี่ยวกับประเทศไทย 4.0. ค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2566, จาก http://planning2.mju.ac.th/goverment/20111119104835_planning/Doc_25590823143652_358135.pdf.
- _____. (2563). พลเมืองที่ตื่นรู้: ฐานรากที่แท้จริงของระบอบประชาธิปไตย. สืบค้น 18 ตุลาคม 2563, จาก https://web.facebook.com/drsuvitpage/posts/1403422166631176/?_rdc=1&_rdr.
- _____. (2556). โลกเปลี่ยนไทยปรับ: หลุดจากกับดัก พ้นจากชาติที่ล้มเหลว. กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯธุรกิจ.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2544). “ความหมายและความสำคัญของการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education).” ในการประชุมวิชาการ สถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชน ความยั่งยืนของประชาธิปไตย, 87-120. นนทบุรี: หจก.ธรรมมถการพิมพ์.
- _____. (2555). การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. ในการประชุมวิชาการ ของสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2557). คลังข้อมูลและความรู้. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556). **กรอบแนวคิดหลักสูตรการศึกษา เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย = Conceptual framework for Thai democratic citizenship education curriculum.** กรุงเทพฯ: เทคนิค อิมเมจ จำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2556). **พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). **การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี.** กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). **แนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน.** กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2548). **ความรู้ความสามารถ ทักษะและสมรรถนะ ที่จำเป็นสำหรับตำแหน่ง.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). **แนวทางการดำเนินงานโครงการวิจัยและพัฒนา การส่งเสริมนวัตกรรมเครือข่ายการเรียนรู้ของครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อพัฒนา คุณภาพผู้เรียน. เอกสารประกอบการประชุมสร้างความเข้าใจแนวทางการดำเนินงาน โครงการวิจัยและพัฒนาการส่งเสริมนวัตกรรมเครือข่ายการเรียนรู้ของครูและบุคลากร ทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน.** กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการศึกษา และพัฒนาการเรียนรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **การวิจัยและพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนฐานสมรรถนะตามกรอบคุณวุฒิแห่งชาติ.** กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2557). **Civic Education พลังเยาวชน พลังพลเมือง: การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทย.
- สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). **รายงานวิจัย: แนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship): ประสบการณ์นานาชาติ.** กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการ สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2564.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สมพร โตนวล. (2551). **การสอนสังคมศึกษา.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- สุจิตรา วันทอง. (2554). การวิจัยและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้การวิจัยเป็นฐาน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2546). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2556). โลกเปลี่ยนไทยปรับ : หลุดจากกับดัก พ้นจากชาติที่ล้มเหลว. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯธุรกิจ.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2548). รายงานการวิจัย เอกสารการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นพลเมืองดี. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2551). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: ฐานรากของการเมืองภาคพลเมือง. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 6(2), 101-115.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2555). ทฤษฎีการทดลองแนวใหม่. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศิริเดช สุชีวะ. (2546). หลักการประเมินการเรียนรู้ในการประเมินผลการเรียนรู้แนวใหม่. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- _____. (2546). “หลักการประเมินการเรียนรู้” รวมบทความการประเมินผลการเรียนรู้แนวใหม่. กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริรัตน์ ศรีสอาด. (2542) การศึกษาประเภทของบุคลิกภาพของสมาชิกและขนาดของกลุ่ม ที่ส่งผลต่อการประเมินความต้องการจำเป็นโดยใช้เทคนิคกลุ่มสมมติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2556). ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม = Classical test theory. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2553). หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อัญชลี ธรรมะวิสิฎฐ. (2558). การจัดการศึกษานอกระบบ ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. (ออนไลน์). เข้าถึงได้ที่ : <https://panchalee.wordpress.com/2010/12/28/non-formal/>. (สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2565).

- อัญชลี เรือนแก้ว. (2560) การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้
ในศตวรรษที่ 21 ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัด
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. นนทบุรี:
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อิทธิเดช น้อยไม้. (2560). **หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา.** กรุงเทพฯ :
 โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

ภาษาอังกฤษ

- Akin, S., Calik, B., & Engin-Demir, C. (2017). *Students as change agents in the community: Developing active citizenship at schools.* Educational Sciences: Theory & Practice, 17, 809–834. <http://dx.doi.org/10.1273 8/estp.2017.3.0176>
- Arend, B. (2011). *Practical Instructional Design: Applying the Basics to Your.* Retrieved from <http://tcc.kcc.hawaii.edu/previous/TCC%201999/ papers/arend.html/>
- Anis, R., Calia, C., Demir, O. O., Doyran, F., & Hacifazlioglu, O. (2021). The psycho-social needs of displaced Syrian youth in Turkish schools: A qualitative study.
- Amrullah, A. M. K., Putri, R. M., & Baihaqi, J. (2022). Assessment on the Need for Study Program Curriculum Development: A Preparatory Study for International Accreditation.
- Bank J. A. (ED). (2004). Diversity and Citizenship Education: Global Perspectives. **San Francisco, CA: John Wiley & Sons.**
- Banks, J., & Banks, C. (1999). *Teaching Strategies for the Social Studies.* New York Addison Wesley Longman.Inc.
- Cogan, J. J. (1997). **Multidimensional citizenship: educational policy for the 21st century: An executive summary of the citizenship education policy study project:** University of Minnesota.
- Davies, I., Gregory, I., & Riley, S. (2002). *Good citizenship and educational provision:* Routledge.
- Dynneson, & Berson. (2003). *Desing Effective Instruction for Secondary Social Studies.* New Jersey: Pearson Education.Inc.
- Fallace, T. D. (2011). Tracing John Dewey’s influence on progressive education, 1903- 1951: Toward a received Dewey. **Teacher College Record**, 113(3), 463-492.

- Good. (1973). **Carter V. Dictionary of Education**. 3rd ed. New York: McGraw-Hill.
- Hoskins, B., Villalba, E., Van Nijlen, D., Barber, C. (2008). **Measuring Civic Competence in Europe**. The Proceedings of IRC
- Hair, J., F., J., C., W., y, B., Babin, J., & Anderson, R. E. (2010). **Multivariate Data Analysis**. New Jersey America: Pearson Education.
- Jarkiewicz, A. (2020). **Using participatory action learning to Empower the active citizenship of young people**, *Action Learning: Research and Practice*, 17:1, 72-83, DOI: 10.1080/14767333.2020.1712846
- Kelly, M. (2015). Skills Students Need to Succeed in Social Studies Classes. Retrieved from <http://educators.about.com/od.socialstudies/tp/Skill-Student-Class>.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., Anderson, R.E. and Tatham, R.L. (2006). **Multivariate Data Analysis**. N.J. : Prentice Hall.
- Helterbran, V. R., & Strahler, B.R.. (2013). **Children as global citizens: a socratic approach to teaching character**, *Childhood Education*, 89(5), 310-314, - DOI:10.1080/00094056.2013.830902
- Hébert, Y. (2016). Youth in plural cities, multiculturalism and citizenship: Policy challenges and opportunities. *Foro de Educación*, 14(20), 199-230.
- Joyce, W., & Cahoun, E. (2009). **Model of Teaching**. New York Allyn & Bacon.
- Jochum, V., Pratten, B., & Wilding, K. (2005). **Civil renewal and active citizenship: a guide to the debate**. Stephen Austin & Sons Ltd.
- Jarolimak, & Foster. (1985). **Teaching and Learning in the Elementary School**. New York Macmillan Publishing Company.
- Kennedy, K. J. (2007). **Student constructions of ‘active citizenship’: What does participation mean to students?**. *British Journal of Educational Studies*, 55(3), 304-324.
- Lange, D. (Ed). (2013). **Schools, Curriculum and Civic Education for Building Democratic Citizens** (Vol. 2). Springer.
- Lemeshow, S., Hosmer, D. W., Klar, J., Lwanga, S. K., & World Health Organization. (1990). **Adequacy of sample size in health studies**. Chichester: Wiley.
- MacColl, & Fennell. (1982). **Teaching Social Studies**. Canberra: ODC.
- McCabe, J. (2022). An Assessment of the Need for Courtroom Training in Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 58(1), 111-122.

- Mchaffy, George, L., Sitton, T., & Davis, O. L. (1979). *Oral History in the Classroom How to Do it, 2*.
- NCSS. (2006). Service – Learning: An Essential Component of Citizenship Education. *Social Education May/June* 240-241.
- Oppenheim, A. N., Torney, J., & Farnen, R. (1975). **Civic education in ten countries**.
- Piaget, J. (1969). **The Child's Conception of Time**. London: Routledge and Kegan.
- Papert, S. M. (1993). **Children, Computers, and Powerful Ideas**. New York: Harper Collins Publishers.
- PWC. (2013). **PwC's NextGen: A global generational study**. Retrieved December 11, 2016 from http://www.pwc.com/en_GX/gx/hr-management-services/pdf/pwc-nextgen-study-2013.pdf.
- Rouda, R. H., and Kusy, M. E. (2012). Needs assessment : The first step. Retrieved from : http://www.alumni.caltech.edu/~rouda/T2_NA.html. 20 October 2018.
- Ross, A. (2007). **Multiple identities and education for active citizenship**. *British Journal of Educational Studies*, 55(3), 286-303. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8527.2007.00380>.
- Torney, J. V., Oppenheim, A. N., & Farnen, R. F. (1975). *Civic education in ten countries: An empirical study*. Halstead.
- Şule Egüz. (2020). **Active citizenship from the perspective of pre-service social studies teachers**. *Ilkogretim Online Elementary Education Online*, 2020; 19 (2): pp. 565-579
- Suraphon Promgun. (2018). **Thai Society and the solving of corruption problem in the 21st century**. *School of Administrative Studies Academic Journal*, 1(1), 57-64
- Westheimer, J., Kahne, J. (2004). **What kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy**. *American Educational Research Journal*, 41 (2), 237-269.
- Zepke, N. (1979). **Developing Thinking Abilities In Approaches to Social Studies**. Wellington: Waikato Social Studies Association.

ภาคผนวก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ ส่งเสริม อาจารย์ประจำสาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ
ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพียรพิทย์ โรจนปยุตยา อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนสังคมศึกษา
และด้านความเป็นพลเมือง
3. รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพบุทธิธรรม อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัย
ทางการศึกษา
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดประเมินผลการศึกษา

ภาคผนวก ข

รายนามผู้ให้ข้อมูลในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

รายนามผู้ให้ข้อมูลในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรถพล อนันตวรสกุล
อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. อาจารย์ ดร.เฉลิมชัย พันธุ์เลิศ
ผู้อำนวยการสถาบันสังคมศึกษา
สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกพลณัฐ ญัฐพัชรนันท์
อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมชู สาอุ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อมสิน จตุพรอมสิน
สาขาวิชาสังคมศาสตร์การศึกษา
ภาควิชาพื้นฐานและการพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัทธ์ธีรา นาคุไรรัตน์
อาจารย์ประจำสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหิดล
7. อาจารย์ทวิช สักขณ์สง่า
ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม
8. อาจารย์อรรถพล ประภาสโนบล
อดีตครูประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ ปทุมธานี

ภาคผนวก ค

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- แบบวัดความเป็นพลเมืองต้นรู้
- แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองต้นรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

ตัวอย่างแบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ด้านกิจกรรมอาสา และด้านการประท้วงและการเรียกร้อง โดยผลของที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 สอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามชนิดตรวจสอบรายการ (checklist) จำนวน 2 ข้อ

ตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็น ความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านสภาพที่เป็นอยู่ และด้านสภาพที่คาดหวัง โดยมีข้อคำถามแบบตอบสนองคู่ (Duel- Response) มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ (rating scale) ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด จำนวน 19 ข้อ

2. ขอความร่วมมือนักเรียนใช้ดุลยพินิจในการตอบคำถามตามความเป็นจริง การแสดงความคิดเห็นในแต่ละข้อไม่มีคำตอบที่ถูก หรือ ผิด ผลการตอบของนักเรียนจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอรับรองว่าข้อมูลการตอบข้อคำถามของนักเรียนจะถูกปกปิดเป็นความลับ ไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อการเรียนของนักเรียน

3. ผู้วิจัยขอความร่วมมือนักเรียนตอบแบบสอบถามให้ครบถ้วน และโปรดส่งแบบสอบถามคืนผู้วิจัยเมื่อเสร็จสิ้นแล้ว ทั้งนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณนักเรียนทุกคนที่ให้ความร่วมมือและเสียสละเวลาในการตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

อภิชา กรีมาบุตร

นักศึกษาปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้วิจัย

ข้อ	ลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	สภาพที่เป็นอยู่					สภาพที่คาดหวัง				
		5	4	3	2	1	5	4	3	2	1
5.	ฉันเป็นหนึ่งในผู้สมัครรับเลือกเป็นคณะกรรมการนักเรียน										
6.	เมื่อฉันมีสิทธิในการเลือกตั้ง ฉันจะไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียง เลือกตั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น										
การมีส่วนร่วมทางการเมือง											
7.	ฉันสนใจข้อมูลของผู้สมัครเลือกตั้งระดับชาติ/ท้องถิ่น										
8.	ฉันจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมืองในระดับชาติ/ ท้องถิ่น										
9.	ฉันเคยเขียนแสดงความคิดเห็นในประเด็น ทางการเมืองและสังคม										
ด้านกิจกรรมอาสา											
10.	ฉันอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อชุมชนและส่วนรวม										
11.	ฉันระดมทุนเพื่อประโยชน์ต่อสังคมในการช่วยเหลือ ผู้ที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตหรือได้รับ ความเดือดร้อน										
12.	ฉันลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรม ที่เกิดขึ้นในสังคม										
13.	ฉันหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมอย่างเต็ม ความสามารถและกำลังของตนเอง										
การประท้วงและการเรียกร้อง											
14.	ฉันเข้าร่วมการเดินขบวนหรือการชุมนุมที่สันติ และปราศจากความรุนแรง										
15.	ฉันแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อเป็นการประท้วง										
16.	ฉันเห็นว่าการปิดกั้นการจรรยาเป็นวิธีการหนึ่ง ของการประท้วงที่สามารถทำได้										
17.	ฉันเห็นว่าการยึดอาคารเป็นวิธีการหนึ่งของ การประท้วงที่สามารถทำได้										
18.	ฉันเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการณรงค์ และจะเรียกร้องความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม										
19.	ฉันจะแก้ไขความขัดแย้งทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี										

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
เรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

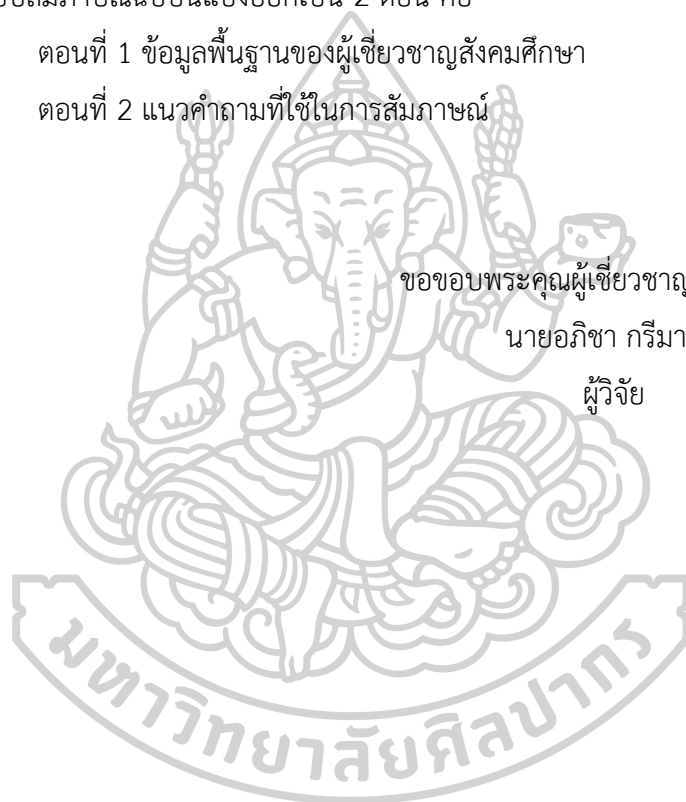
ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้เชี่ยวชาญสังคมศึกษา

ตอนที่ 2 แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญเป็นอย่างสูง

นายอภิชา กริมาบุตร

ผู้วิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้เชี่ยวชาญทางสังคมศึกษา

1. ชื่อ-นามสกุล .....
2. เพศ..... อายุ.....ปี ตำแหน่งทางวิชาการ/วิทยฐานะ .....
3. วุฒิการศึกษาสูงสุด ..... วิชาเอก .....
4. ประสบการณ์การทำงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสอนสังคมศึกษา.....ปี

ตอนที่ 2 แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ประเด็นที่ 1 ความหมาย คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

1. ท่านคิดว่า “**พลเมืองตื่นรู้**” (Active citizen) ในความคิดของท่านมีความหมายว่าอะไร
.....
.....
2. ท่านคิดว่าคุณลักษณะ/สมรรถนะความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) ควรีลักษณะอย่างไร
.....
.....

ประเด็นที่ 2 แนวการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

1. ท่านจะมีแนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร
.....
.....

2. ท่านคิดว่าการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษามี**ปัญหาและอุปสรรค**ใดบ้างในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
.....
.....

3. ท่านจะมีแนวทางในการ**จัดสภาพแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา** เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร
.....
.....

4. ท่านมีแนวทางในการเลือกใช้สื่อ/นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายได้อย่างไร

.....

.....

5. ท่านคิดว่าแนวทางในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร

.....

.....

6. ท่านคิดว่าบรรยากาศในโรงเรียน/วัฒนธรรมองค์กรแบบใดที่เอื้อต่อการแสดงออกถึงความ เป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

.....

.....

7. ท่านมีแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของนักเรียนของ มัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร

.....

.....

8. ท่านมีแนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมกิจกรรมอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลายอย่างไร

.....

.....

9. ท่านมีแนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมการประท้วงและการเรียกร้องของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร

.....

.....

ภาคผนวก ง
การหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)
เรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของรัฐของนักเรียน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ตารางที่ 14 ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องแบบวัดความเป็นพลเมืองดีของรัฐ

รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	แปลความหมาย
	1	2	3		
1. เพศ ☐ 1.1 ชาย ☐ 1.2 หญิง	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2. ระดับชั้นที่กำลังศึกษา ☐ มัธยมศึกษาปีที่ 4 ☐ มัธยมศึกษาปีที่ 5 ☐ มัธยมศึกษาปีที่ 6	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง					
1. ฉันใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงการเลือกตั้ง กรรมการนักเรียนทุกครั้ง	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2. ฉันศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้สมัคร คณะกรรมการนักเรียน ก่อนลงคะแนนเสียง การเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน	-1	+1	+1	0.67	ใช้ได้
3. ฉันจะเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการนักเรียน	-1	+1	+1	0.67	ใช้ได้
4. ฉันเคยให้ข้อเสนอที่มีผลในการพัฒนา โรงเรียนต่อคณะครู ผู้บริหาร หรือคณะกรรมการนักเรียน	0	+1	+1	0.67	ใช้ได้
5. ฉันเป็นหนึ่งในผู้สมัครรับเลือกเป็น คณะกรรมการนักเรียน	-1	+1	+1	0.67	ใช้ได้
6. เมื่อฉันมีสิทธิในการเลือกตั้ง ฉันจะไปใช้สิทธิ ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
7. ฉันสนใจข้อมูลของผู้สมัครเลือกตั้ง ระดับชาติ/ท้องถิ่น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
8. ฉันจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ในระดับชาติ/ท้องถิ่น	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
9. ฉันเคยเขียนแสดงความคิดเห็นในประเด็น ทางการเมืองและสังคม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ส่วนที่ 14 (ต่อ)

รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	แปลความหมาย
	1	2	3		
ด้านกิจกรรมอาสา					
10. ฉันทอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
11. ฉันทระดมทุนเพื่อประโยชน์ต่อสังคมในการช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตหรือได้รับความเดือดร้อน	0	+1	+1	0.67	ใช้ได้
12. ฉันทลงชื่อเพื่อเรียกร้องต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม	+1	0	+1	0.67	ใช้ได้
13. ฉันทหาเวลาเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมอย่างเต็มความสามารถและกำลังของตนเอง	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
การประท้วงและการเรียกร้อง					
14. ฉันทเข้าร่วมการเดินขบวนหรือการชุมนุมที่สันติและปราศจากความรุนแรง	+1	0	+1	0.67	ใช้ได้
15. ฉันทแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อเป็นการประท้วง	0	+1	+1	0.67	ใช้ได้
16. ฉันทเห็นว่าการปิดกั้นการจราจรเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้	+1	0	+1	0.67	ใช้ได้
17. ฉันทเห็นว่าการยึดอาคารเป็นวิธีการหนึ่งของการประท้วงที่สามารถทำได้	+1	0	+1	0.67	ใช้ได้
18. ฉันทเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการณรงค์และจะเรียกร้องความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
19. ฉันทจะแก้ไขความขัดแย้งทุกรูปแบบด้วยสันติวิธี	0	+1	+1	0.67	ใช้ได้

ตารางที่ 15 ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการวิจัย

รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	แปลความหมาย
	1	2	3		
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป					
1. เพศ ☐ 1.1 ชาย ☐ 1.2 หญิง	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2. เพศ..... อายุ.....ปี ตำแหน่งทางวิชาการ/วิทยฐานะ	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
3. วุฒิการศึกษาสูงสุด ....., วิชาเอก	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4. ประสบการณ์การทำงานวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับการสอนสังคมศึกษา .....ปี	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
ประเด็นที่ 1 ความหมาย คุณลักษณะของความ เป็นพลเมืองตื่นรู้ของชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย					
1. ท่านคิดว่า “ <u>พลเมืองตื่นรู้</u> ” (Active citizen) ในความคิดของท่าน มีความหมายว่าอะไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2. ท่านคิดว่าคุณลักษณะ/สมรรถนะความ เป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) ควรมี ลักษณะอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
ประเด็นที่ 2 แนวการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ เสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย					
1. ท่านจะมีแนวทางใน <u>การจัดการเรียนรู้สังคม ศึกษา</u> เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
2. ท่านคิดว่า <u>การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา</u> <u>มีปัญหาและอุปสรรค</u> ใดบ้างในการเสริมสร้าง ความเป็นพลเมืองตื่นรู้ของนักเรียนระดับ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ตารางที่ 15 (ต่อ)

รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ			ค่า IOC	แปลความหมาย
	1	2	3		
3. ท่านจะมีแนวทางในการจัดสภาพแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีนุ้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
4. ท่านมีแนวทางในการเลือกใช้สื่อ/นวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีนุ้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายได้อย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
5. ท่านคิดว่าแนวทางในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้สังคมศึกษา เพื่อเสริมสร้างความความเป็นพลเมืองดีนุ้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
6. ท่านคิดว่าบรรยากาศในโรงเรียน/วัฒนธรรมองค์กรแบบใดที่เอื้อต่อการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองดีนุ้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
7. ท่านมีแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของนักเรียนของมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
8. ท่านมีแนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมกิจกรรมอาสาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้
9. ท่านมีแนวทางในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมการประท้วงและการเรียกร้องของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างไร	+1	+1	+1	1.00	ใช้ได้

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	อภิชา กรีมาบุตร	
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2547	สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนนุ่มประสงค์วิทยา จังหวัดนนทบุรี
	ปีการศึกษา 2549	สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลาย โรงเรียนสตรีนนทบุรีบางใหญ่ (นนทกิจพิศาล) จังหวัดนนทบุรี
	ปีการศึกษา 2556	สำเร็จการศึกษาปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กรุงเทพมหานคร
	ปีการศึกษา 2566	สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา ภาควิชาหลักสูตร และวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2557-2559	ครูโรงเรียนนาคประสิทธิ์ (แผนกมัธยมศึกษา) อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
	พ.ศ. 2559-2560	สมาคมพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ประเทศไทย) อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
	พ.ศ. 2560-2566	ครูโรงเรียนสาธิตสถาบันการจัดการปัญญา ภิวัฒน์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
	พ.ศ. 2566-2567	ครูโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร